

Hodnotenie činnosti partnerstiev sociálnej inklúzie

Sociologický ústav SAV
Bratislava 2008

Sociologický ústav Slovenská akadémia vied
Hodnotenie činnosti partnerstiev sociálnej inklúzie

Upozornenie

Názory uvádzané v tejto správe nemusia byť totožné s názormi objednávateľa výskumu a nesmú byť vydávané za jeho názory

Výskum, ktorý je základom tejto publikácie, bol financovaný zo zdrojov Fondu sociálneho rozvoja na základe zmluvy č. 1/08-026-2008-HZ-3.00/V medzi Fondom sociálneho rozvoja ako odberateľom výskumu a Sociologickým ústavom SAV ako jeho realizátorom. Pri príprave metodiky a analýze dát boli využité poznatky získané v riešení grantových úloh VEGA č. 2/7038/27 Spoločenské nerovnosti a otázka spoločenskej súdržnosti: rozšírenie perspektív a VEGA č. 2/6031/26 Agenda, stratégia a identita sociálnych hnutí na Slovensku.

Výskumný tím SÚ SAV viedla PhDr. Zuzana Kusá, CSc.. Na spracovaní výskumu, vypracovaní záverečnej správy a napísaní tejto publikácie sa ďalej podieľali: Mgr. Jurina Rusnáková, Mgr. Jana Klocoková, Mgr. David Kostlán, PhDr. Mária Strussová, CSc. a Bc. Adam Gajdoš. Na príprave metodiky a terénnej časti výskumu spolupracovali PhDr. Monika Čambáliková, CSc. a Mgr. Milan Zeman. Terénneho výskumu sa ďalej zúčastnili Mgr. Peter Drál' a Magdaléna Kusá.

Logistiku výskumu a kontakt s jeho účastníkmi zaisťovali Kristína Štrbavá a Monika Pribelová, kódovanie a spracovanie databázy zaisťovala Gabriela Púčíková. Administratívno-technickú stránku výskumu zabezpečovali Emília Pribelová, Mgr. Adriana Cenka a Jarmila Štrbavá.

Grafické riešenie obálky a technická redakcia: Jarmila Štrbavá

Zoznam grafov, tabuliek a skratiek

Graf č. 1 Očakávanie zlepšení v rôznych oblastiach zásluhou PSI	17
Graf č. 2 Dôležitosť podmienok pre lepšie plnenie poslania PSI	19
Graf č. 3 Partnerstvo z pohľadu rôznych kategórií členov a pracovníkov	30
Graf č. 4 Dôležitosť rôznych výstupov činnosti partnerstiev podľa účastníkov výskumu PSI	37
Graf č. 5 Podiely členov a pracovníkov PSI, ktorí majú pre aktivity malý al. žiadny priestor	58
Tabuľka č. 1 Kritériá výberu PSI pre terénny výskum	8
Tabuľka č. 2 Hodnotenie veľkosti podielu, ktorý majú dané činnosti medzi aktivitami PSI	24
Tabuľka č. 3 Typ podieľania sa na práci s cieľovými skupinami	25
Tabuľka č. 4 Podiely foriem komunikácie s cieľovými skupinami pri príprave projektov	26

Skratky použité v publikácii

FSR	Fond sociálneho rozvoja
KK	komunitný konzultant
KSP	komunitná sociálna práca, komunitný sociálny pracovník
MVO	mimovládna organizácia
NAP/inkl.	Národný akčný plán sociálnej inklúzie
NSSSOSI	Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie
PHSR	plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja
PSI	partnerstvo sociálnej inklúzie
SI	sociálna inklúzia
ÚPSVAR	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚSV RK	Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity

Obsah

Zoznam grafov, tabuliek a skratiek

Úvodná informácia o výskume	3
Kapitola 1: Poslanie partnerstiev sociálnej inklúzie	11
1.1a Sociálna inklúzia v strategických dokumentoch a v slovenskej legislatíve.....	11
1.1b Poslanie partnerstiev v dokumentoch FSR a na webových stránkach partnerstiev	14
1.2 Poslanie a cieľové skupiny PSI očami členov a pracovníkov PSI.....	16
1.2.1 Poslanie PSI v reflexii expertných rozhovorov a panelových diskusií	20
1.2.1a Konsenzus v partnerstvách.....	21
1.2.1b Participácia cieľových skupín – konsenzus v prehliadaní?	23
1.2.2 Pohľady funkcionárov PSI a radových členov	28
1.2.3 Poslanie PSI a zástupcovia miestnych samospráv	30
1.3 Sociálna inklúzia a „prebúdzanie regiónu“	32
1.4 Zhrnutia a odporúčania	35
Kapitola 2: Doterajšie fungovanie PSI – úspechy a prekážky	36
2.1 Čo pozitívne prinášajú PSI: úspechy a prínos PSI.....	36
2.2 Problémy a bariéry fungovania PSI.....	38
2.2.1 Vzťahy a komunikácia navonok	38
2.2.1.1 Cieľové skupiny.....	38
2.2.1.2 Strategickí partneri	39
2.2.2 Vzťahy a komunikácia vo vnútri – členovia PSI.....	40
2.3 Vzťah a komunikácia s Fondom sociálneho rozvoja	41
2.3.1 Udržateľnosť a financovanie PSI	42
2.3.2 Komunikácia a spolupráca s FSR.....	43
2.3.3 Mechanizmus udeľovania grantov	44
2.3.4 Potreby PSI a zameranie výziev	45
2.4 Zhrnutie: východiská návrhov na zlepšenie činnosti PSI	47
Kapitola 3: Posilnenie pozície partnerstiev	48
3.1 Posilnenie partnerstva smerom navonok	48
3.1.1 Strategickí partneri.....	49
3.1.1.a Regionálna samospráva	51
3.1.1.b Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny	52
3.1.1.c Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity.....	52
3.1.2 Vzťahy k FSR	52
3.1.3 Komunikácia s verejnosťou v regióne	54
3.2 Posilnenie partnerstva smerom dovnútra.....	54
3.2.1 Vzťahy medzi členmi a problém regrutovania nových členov.....	56
3.2.2 Formy spolupráce s cieľovými skupinami	59
3.2.3 Problém udržateľnej motivácie pre prácu v prospech SI znevýhodnených skupín.....	60

Kapitola 4:Žiaduce zameranie výziev FSR očami členov a pracovníkov PSI	61
4.1 Zameranie na stabilizáciu a profesionalizáciu PSI.....	63
4.1.1 Predĺženie projektového cyklu	63
4.1.2 Vzdelávanie projektového tímu	63
4.1.3 Prepojenie PSI a terénnej sociálnej práce	64
4.1.4 Zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí.....	64
4.2 Zameranie na aktivity pre cieľové skupiny (implementácia stratégie).....	65
4.2.1 Využitie skúseností s identifikáciou potrieb v teréne.....	65
4.2.2 Školiace aktivity súvisiace s konkrétnymi potrebami lokality.....	67
4.2.3 Podpora zamestnávania znevýhodnených uchádzačov o prácu	67
4.2.4 Mikroprojekty a regranting	70
Závery a odporúčania.....	73
Príloha 1 Metodológia	76
Príloha 2 Použitá literatúra	90

Úvodná informácia o výskume

V tejto publikácii predstavujeme zistenia z výskumu Hodnotenie činnosti sociálnej inklúzie, ktorý realizoval tím pracovníkov Sociologického ústavu SAV na základe zmluvy s Fondom sociálneho rozvoja (ďalej FSR) odo dňa 24. júna 2008 do 18. augusta 2008. Publikácia je v značnej miere totožná so záverečnou správou z výskumu, ktorá bola odovzdaná objednávateľovi v zmluvne určenom termíne. Mimoriadne krátky realizačný čas požadoval objednávateľ, keďže jeho zámerom bolo použiť výskumné zistenia ako podklad pri formulovaní novej výzvy pre partnerstvá sociálnej inklúzie a vyhlásiť výzvu v takom termíne, aby partnerstvá mohli kontinuálne pokračovať v činnosti.

Daňou za úzky časový rámec je, že mimo analytickú pozornosť výskumníkov zostali vzťahy FSR s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, a osobitne právomoci a pravidlá súvisiace s čerpaním operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Bez preskúmania pozície FSR voči organizačným subjektom, ktoré rozhodujú o politike čerpania európskych štrukturálnych fondov a objektívnych možností tejto organizácie „zabojovať“ za zdroje pre programy sociálnej inklúzie, nie je obraz postavenia partnerstiev sociálnej inklúzie úplný. A nielen to. Je tu riziko neprimeraných očakávaní voči FSR či dokonca, že sa z tejto inštitúcie stane hromozvod kritik za koncepčné a organizačné nedostatočnosti inštitúcií, od ktorých tento výskum z už uvedených časových dôvodov odhliada. Neúplnosť ponúkaného obrazu podmienok činnosti partnerstiev a nutnosť komplexnejšieho skúmania treba mať na pamäti.

Cieľom tu predstavovaného výskumu bolo pomôcť

- získať prehľad o chápaní poslania partnerstiev sociálnej inklúzie, možnostiach a prekážkach naplňania pôvodných princípov partnerstva
- určiť, v akých oblastiach je potrebné vykonať organizačné a iné zmeny, aby sa zlepšilo plnenie poslania partnerstiev a posilnila ich pozícia v regióne a voči cieľovým skupinám a
- identifikovať možné zamerania výziev pre PSI, aby sa účinnejšie presadzovala politika sociálneho začlenenia a uľahčilo mobilizovanie regionálnych aktérov pre jej podporu.

Práca na koncepcii výskumu začala ešte pred podpisom zmluvy začiatkom júna 2008 štúdiom výskumov partnerstiev sociálnej inklúzie v zahraničí a dostupných materiálov o aktuálnych projektoch PSI. Projekty predložené na Výzvu 2007 nám aj s adresármi členov PSI poskytol objednávateľ. Objednávateľ tiež listom informoval predstaviteľov partnerstiev o pripravovanom výskume a požiadal ich, aby výskumníkom vyšli v ústrety. Ako sme v priebehu výskumu zistili, nie v každom partnerstve sa táto informácia dostala aj k radovým členom.

Výskum tvorili tri dopĺňajúce sa časti: dotazníkový prieskum medzi všetkými členmi a pracovníkmi PSI, expertné štruktúrované rozhovory s členmi rád partnerstiev a zástupcami skupín zvlášť ohrozených sociálnym vylúčením (tzv. cieľových skupín) a panelové diskusie so štatutármi a programovými koordinátormi partnerstiev

Dotazníkové zisťovanie bolo spustené 23. júna 2008. Tomuto dňu predchádzali dva týždne práce na znení dotazníka a upresňovaní adresára. Bolo rozposlaných 864 dotazníkov na všetky adresy, ktoré sme mali k dispozícii. Adresáti boli kontaktovaní aj telefonicky a na nereagujúce adresy boli dotazníky v týždňových odstupoch

zasielané tri krát. Príjem dotazníkov sa uzavrel 31. 7. 2008, kedy sa ukončilo aj kódovanie a pristúpilo k transformácii súboru do programu SPSS. Do tohto termínu bolo na adresu Sociologického ústavu doručených 249 vyplnených dotazníkov. Návratnosť bola 28,9%. Do termínu odovzdania záverečnej správy prišlo ešte 15 dotazníkov a do 7. októbra, keď výskumný tím predstavil na stretnutí FSR so štatutármi PSI zistenia výskumu, prišlo ďalších 14 vyplnených dotazníkov. Tieto dotazníky už neboli zahrnuté do databázy. Do termínu uzávierky prišli dotazníky z 28 partnerstiev.

Respondentov z hľadiska väzby k partnerstvu tvorili predovšetkým členovia rád PSI a štatutári (99), členovia bez funkcií (73), koordinátori projektov (14), komunitní konzultanti (13) a členovia rád vykonávajúci aj platenú funkciu pre PSI (17). 111 respondentov (44,6%) pracovalo v organizáciách verejného sektoru, 16 respondentov (6,4%) v súkromnom sektore, 96 (38,6%) v mimovládnych organizáciách, 11-ti (4,4%) boli výhradne zamestnancami partnerstiev a 12-ti boli zamestnaní vo viacerých sektoroch, traja túto informáciu neuviedli.

Expertné rozhovory sme pre časové obmedzenia mohli uskutočniť len v časti partnerstiev. Pri výbere partnerstiev sme postupovali typologickou metódou tak, aby vybrané partnerstvá reprezentovali základnú variabilitu geografických, štruktúrnych a organizačných podmienok partnerstiev založených pred rokom 2006.

Výber kritérií pre typológiu sme urobili na základe štúdia dostupných dokumentov o partnerstvách (najmä ich internetových stránok a projektov, ktoré predložili na Výzvu 2007) a inšpirácií zahraničných výskumov (napr. Geddes (2006); Coulson – Ferrario (2007) a ďalší).

Kritériami, ktoré sme pri výbere kombinovali, boli rok založenia partnerstiev, počet členov a miera ich rôznorodosti, zloženie rady PSI, najmä prítomnosť zástupcov rómskych komunít, podnikateľov a vzdelávacích ustanovizní. Predpokladali sme tiež, že prítomnosť väčšieho mesta a tiež inštitúcie zabezpečujúcej vzdelávanie dospelých medzi členmi PSI ovplyvní aktivitu PSI. Dôležitým kritériom bol spôsob participácie cieľových skupín pri identifikácii ich potrieb a vťahovanie cieľových skupín do projektovej práce daného PSI. Rozdelenie vybraných PSI podľa týchto kritérií uvádza tabuľka č. 1

Tabuľka č. 1 **Kritériá výberu PSI pre terénny výskum**

Partnerstvo	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(F)	(G)
Rok vzniku	2005	2004	2005	2005	2005	2004	2005
Participácia	++	- +	--	- +	--	--	- +
Počet členov	< 26	< 26	< 26	< 26	40 ≥	≡ 35	< 26
Rôznorodosť členov	+	+	+	+	+	-	+
Vzdelávacie inštitúcie pre LLL	-	-	-	-	++	-	+
Rómska reprezentácia	MVO	ÚSVRK + MVO	ÚSVRK + MVO	MVO	ÚSVRK	ÚSVRK + MVO	MVO
Podnikatelia	-	-	+	+	+	-	+

V jednotlivých partnerstvách sme si pre rozhovor vopred vyberali predstaviteľov rady PSI a členov tak, aby zastupovali rôzne sektory a rôzne sociálne znevýhodnené skupiny a aby sme získali čo najrôznorodejšie pohľady na pôsobenie daného

partnerstva. Spolu sme v dňoch 14. až 27. júla 2008 uskutočnili 85 rozhovorov, z ktorých je 90% zaznamenaných digitálne. Rozhovory sú archivované v zvukovej podobe a v doslovnom prepise. Z prepisov rozhovorov za jednotlivé PSI boli zhotovené sumáre podľa okruhov tém. Sumáre a prepisy boli predmetom ďalšej analýzy.

Treťou časťou výskumu boli dve tematicky identické panelové diskusie. Uskutočnili sa 24. a 25. 7. 2008 a zúčastnilo sa na nich spolu 28 štatutárov a projektových koordinátorov PSI. Výber tematických okruhov pre panelovú diskusiu sme spresnili až v polčase realizácie expertných rozhovorov a po predbežnej analýze získaného materiálu. Panelové diskusie boli tak ako expertné rozhovory doslovne prepísané a archivujeme ich v zvukovej a textovej podobe.

Použitý dotazník, štruktúru expertného rozhovoru a scenár panelovej diskusie uvádzame v Prílohe 1.

Účastníkom výskumu a ich partnerstvám sme prisľúbili dôvernosť a anonymitu. Plníme tento záväzok a v nasledujúcom texte označujeme partnerstvá, v ktorých sme uskutočnili expertné rozhovory, veľkým tlačným písmenom A až G. Účastníkov výskumu označujeme číslom, pod ktorým evidujeme rozhovor. Tam, kde je to účelné, uvádzame aj ich pozíciu v partnerstve, oblasť pôsobenia, resp. skupinu, ktorú zastupujú.

Na tomto mieste chceme poďakovať všetkým členom a pracovníkom partnerstiev sociálnej inklúzie, ktorí sa zapojili do ktorejkoľvek časti tohto výskumu a pomohli nám poznať zložitosť a náročnosť ich práce a zložitosť podmienok, akým čelí myšlienka sociálneho začleňovania v chudobných regiónoch Slovenska.

Kapitola 1 Poslanie partnerstiev sociálnej inklúzie

1.1a Sociálna inklúzia v strategických dokumentoch a slovenskej legislatíve

Hoci sa zdá, že názov partnerstvo sociálnej inklúzie jasne hovorí o poslaní tejto inštitúcie, nie je to tak. Pojem sociálna inklúzia je síce frekventovaný, no to neznamená, že je všetkým zrozumiteľný, a najmä nie to, že ho všetci chápu rovnako.

V administratívnej praxi sa sociálna inklúzia pomerne bežne stotožňuje so začleňovaním (dlhodobu) nezamestnaných na pracovný trh. Zaznamenali sme to aj v tomto výskume¹. Ide o zúžené chápanie, ktoré pretrváva aj napriek kritike odborníkov (napr. Gerbery – Džambazovič 2005). Má totiž posilu v zjednodušujúcom ekonomickom svetonázore, ktorý v predchádzajúcich rokoch získal na Slovensku značnú podporu a podľa ktorého ekonomický rast a zvyšovanie zamestnanosti sú liekom na všetky spoločenské problémy. K tendencii chápať sociálnu inklúziu zúženým spôsobom prispieva aj fakt, že v slovenskej legislatíve nie je tento pojem ešte definovaný².

V našej správe sa pri analýze poslania partnerstiev sociálnej inklúzie pridržame širšieho chápania procesu sociálnej inklúzie. Toto chápanie vychádza z cieľov Európskeho spoločenstva prijatých na summite Európskej rady v Nice 2000 a v Kodani 2000. V tejto perspektíve je základnou súčasťou procesu sociálnej inklúzie „**uľahčovanie prístupu všetkých členov spoločnosti k zamestnanosti a k zdrojom, právam, tovarom a službám**“. (NAP/inkl. 2004: 9 -10) Na tieto ciele nadväzujúca definícia vymedzuje sociálnu inklúziu z ľudsko-právneho hľadiska ako

„proces, ktorý zabezpečuje, aby tí, ktorí sú v riziku chudoby a sociálnej exklúzie získali príležitosti a nevyhnutné zdroje na to, aby mohli plne participovať na ekonomickom, sociálnom a kultúrnom živote a mali takú životnú úroveň a blahobyť, ktorý je považovaný za obvyklý v spoločnosti, v ktorej žijú. Zabezpečuje im väčšiu účasť na rozhodovaní, čo ovplyvňuje ich životy a prístup k základným právam“. (NAP/inkl. 2004: 41)

Programové presadzovanie takéhoto širokého chápania sociálneho začleňovania si vyžaduje veľkú spoločenskú podporu. Tá nie je možná bez konsenzu kľúčových politických aktérov a občianskej spoločnosti v otázke legitimacy vynakladania spoločenských zdrojov na uľahčovanie všeobecného prístupu k zdrojom, právam, tovarom a službám a vyrovňavanie šancí marginalizovaných skupín obyvateľstva. Informácie o vhodných programoch a finančné prostriedky sú nevyhnutné, no nie dostačujúce podmienky pre rozvoj politiky sociálneho začleňovania v širokom ľudsko-právnom

¹ Časť lokálnych a regionálnych aktérov, s ktorými sme robili expertné rozhovory, používali výrazy zamestnanosť a sociálne začlenenie ako synonymá. Je to sčasti dôsledkom formulovania priorít Výzvy 2007 ale aj ďalších faktorov, o ktorých hovoríme v správe.

² V Českej republike je pojem sociálna inklúzia vymedzený v zákone č. 108/2006 o sociálnych službách. V odseku e paragrafu 3 je sociálne začleňovanie vymedzené ako „proces, ktorý zaisťuje, že osoby sociálne vylúčené alebo sociálnym vylúčením ohrozené majú prístup k príležitostiam a možnostiam, ktoré im napomáhajú plne sa zapojiť do ekonomického, spoločenského a kultúrneho života spoločnosti a žiť spôsobom, ktorý sa v spoločnosti považuje za bežný“. (preklad: autori)

zmysle. Rozhodujúcim spúšťačom je spoločenská podpora takejto politiky, ktorá je významne spojená s vysokou mierou spoločenskej dôvery. (Uslaner – Rhodstein 2005) Preto dôležitou súčasťou politiky sociálneho začleňovania je podpora spoločenskej diskusie o cieľoch a význame boja s chudobou a „mobilizácia všetkých zainteresovaných aktérov, vrátane ľudí trpiacich sociálnym vyčlenením“. Cieľ mobilizovať všetky relevantné subjekty, vrátane ľudí postihnutých chudobou a sociálnym vyčlenením bol aj súčasťou strategického rámca národných akčných plánov sociálnej inklúzie pre roky 2004 – 2006. (NAP/inkl. 2004: 13) Prihlásenie sa k tomuto cieľu však automaticky neprináša jeho napĺňanie. Už vykonané analýzy (napr. Kusá 2006a, 2006b, Dráľ 2006) nás oprávňujú tvrdiť, že práve do vysvetľovania významu programov sociálneho začleňovania, či už z pohľadu ľudských práv alebo z hľadiska stability a udržania spoločenského a ekonomického poriadku, bolo na Slovensku investovanej veľmi málo politickej energie.

Prvý národný akčný plán sociálnej inklúzie venuje pozornosť formujúcemu sa Fondu sociálneho rozvoja a partnerstvám sociálnej inklúzie vo viacerých rovinách. O partnerstvách sa prvý raz zmieňuje v kapitole 2.4 Pomoc najzraniteľnejším v súvislosti s cieľovou skupinou marginalizovaných rómskych komunít. Podľa týchto dokumentov cieľom partnerstiev, na rozvoj ktorých sa FSR „prioritne zameriava“, mala byť príprava a realizácia programov na podporu inkluzívneho trhu práce v danej lokalite, teda „zlepšovanie možností zamestnávania rizikových skupín obyvateľstva³ a ich celkovej integrácie do spoločnosti.“⁴ (NAP/inkl. 2004: 30) Partnerstvá mali fungovať v miestnej komunite „ako katalyzátory“ a pomáhať pomocou vlastných lokálnych poznatkov zmeniť veci k lepšiemu.

NAP/inkl. 2004 ale aj ďalšie strategické dokumenty boli v otázke blahodarnej misie partnerstiev sociálnej inklúzie značne optimistické. Ich optimizmus vyplýval aj z toho, že v dostatočnej miere nezohľadňovali, že časť lokálnych problémov sa nedá riešiť výhradne lokálnymi prostriedkami, najmä ak sú dôsledkom štruktúrnych hospodárskych problémov a/alebo nedostatočného hodnotového konsenzu na celospoločenskej úrovni. V ďalších častiach tejto práce priblížime zistenia výskumu, ktoré ukazujú, že v súčasnej situácii, keď pomoc rómskym komunitám a ďalšie sociálne programy sú na centrálnej úrovni a v celoštátnych médiách dosť nevýrazne obhajované, miestni hráči len ťažko nachádzajú symbolické zdroje na to, aby presviedčali iných lokálnych aktérov (ale aj sami seba) o správnosti podpory programov sociálnej inklúzie.

Vyzdvihnutie hodnoty lokálneho poznania bolo takpovediac kognitívnym obratom v sociálno-politickom myslení. Z hodnoty pripísanej lokálnemu poznaniu logicky vyplýval aj dôraz na **lokálnu právomoc a kompetencie** pri riešení problému chudoby a sociálneho vylúčenia „priamo v postihnutej oblasti, či regióne“⁵, ako aj strategicko-plánovaciu činnosť PSI a ich **aktívnu úlohu pri výbere projektov**.

³ „pre sociálne najviac znevýhodnené obyvateľstvo, predovšetkým pre členov separovaných a segregovaných rómskych komunít.“ (tamže)

⁴ Okrem podpory zamestnanosti sa Fond mal zameriavať na rozvoj infraštruktúry a rozvoj sociálnych/verejných služieb v oblastiach postihnutých chudobou a sociálnym vylúčením.

⁵ Bol vyslovený predpoklad, že tieto kompetencie sa budú v budúcnosti zvyšovať: „mali by byť väčšie, než to umožňuje ESF a súčasná legislatíva“. (NAP/inkl. 2004: 50)

„v jednotlivých partnerstvách sociálnej inklúzie budú vznikať akčné plány sociálnej inklúzie. Tieto mikroprojekty⁶ budú na základe rešpektovania princípu partnerstva a komunitného princípu hodnotené a odporúčané radami partnerstiev sociálnej inklúzie a po kontrole ich vecných náležitostí financované prostredníctvom fondu.“ (NAP/inkl. 2004: 51)

Participačný prístup bol predstavený ako kľúčová charakteristika PSI. Komunity cieľovej skupiny nemali byť „len objektom projektu ale aj jeho subjektom“. Separované a segregované rómske komunity sa mali stať „objektom, a zároveň i subjektom“ projektov, ktorými Fond mienil stimulovať komunitný rozvoj postihnutej oblasti. (tamže: 30)

Úlohou partnerstiev mala byť aj práca na **zmene vedomia členov partnerstva a miestnej verejnosti**:

„Pozitívne výsledky z podpory integrácie zraniteľných skupín budú úspešné iba vtedy, ak si všetci partneri uvedomia, že integrácia zraniteľných skupín obyvateľov je prínosom pre každého obyvateľa, pre celú komunitu, obec, región a štát.“ (tamže: 32–33)

Aj nadväzujúca Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie 2006 – 2008, schválená vládou SR v októbri 2006, predstavuje Fond sociálneho rozvoja (FSR) ako inštitúciu, ktorá v najrizikovejších lokalitách SR podporuje komunitný rozvoj, priamu participáciu vylúčených skupín a vznik partnerstiev sociálnej inklúzie. **Zachovanie ľudsko-právneho (širokého) chápania sociálnej inklúzie** naznačuje fakt, že v tomto dokumente sú FSR a partnerstvá zmieňované v rámci cieľa 2 „Zvýšiť začlenenie a bojovať proti diskriminácii zraniteľných skupín obyvateľstva podporou dostupnosti verejných služieb, rozvojom lokálnych riešení a zvyšovaním participácie vylúčených skupín na živote spoločnosti“.

Národná správa konštatuje potrebu posilniť a rozvíjať inštitucionálne a ľudské kapacity programov sociálnej inklúzie: „v ďalších rokoch je potrebné rozvíjať partnerský dialóg s jednotlivými zložkami a platformami občianskej spoločnosti za účelom neustáleho vytvárania kvalitného občianskeho a demokratického prostredia.“ (NSSSOSI 2006, s. 14) Aj tento dokument vyzdvihuje **hodnotu lokálneho poznania** v deklarovanom zámere „podporovať ...na ‚mieru šité‘ riešenia podľa potrieb danej lokality prostredníctvom zvýšenia dostupnosti sociálnych služieb... pre všetky rizikové, ohrozené a marginalizované skupiny obyvateľstva“. Na zabezpečenie uskutočnenia týchto zámerov má podľa Národnej správy slúžiť cielené poskytovanie dotácií na rozvoj nedostatkových služieb a opatrení, resp. na rozvoj služieb a opatrení v deprivovaných lokalitách. Dalo by sa predpokladať, že na zaistenie potrebného zacielenia sa použijú už osvedčené nástroje. Napríklad, že sa bude vyžadovať, aby projekty pre rozvoj služieb v deprivovaných lokalitách boli v súlade s lokálnymi komunitnými

⁶ Stotožňovanie akčných plánov s mikroprojektmi sa zdá byť výsledkom vypustenia vety či viet. Tento dojem vzniká preto, že akčné plány inklúzie tak, ako boli v tom čase vytvárané na národnej úrovni, mali skôr všeobecno-strategickú podobu bez konkrétnych časových a vecných cieľov. Naproti tomu mikroprojektové cykly predstavovali podľa našich zistení vskutku akčný program vytvárania podmienok pre začlenenie menšej skupiny občanov. V ďalších kapitolách správy ukážeme, že v rozhovoroch aj panelových diskusiách sa spomína na obdobie prípravy a realizácie mikroprojektových cyklov ako na *najautentickejšie obdobie fungovania partnerstiev*.

plánmi, resp. aby boli konzultované s PSI, ak takéto plány nie sú pripravené, alebo ak sa pracuje na ich aktualizácii. Tento predpoklad sa však nenaplnil⁷.

1.1b Poslanie partnerstiev v dokumentoch FSR a na webových stránkach partnerstiev

Poslanie, cieľ a zameranie partnerstiev sociálnej inklúzie (PSI) v praxi vo vysokej miere závisí od účelu finančných zdrojov, z ktorých sú podporované. Všetky tri doteraz zrealizované výzvy na podporu PSI (2004⁸, 2006⁹, 2007¹⁰) boli dotované z programov a opatrení zameraných prioritne na zvyšovanie zamestnanosti a zamestnatelnosti. Partnerstvá sa teda mali zameriavať na sprístupňovanie alebo začleňovanie nezamestnaných na pracovný trh. Aj preto v ich činnosti prevažovali aktivity zamerané na dosahovanie týchto cieľov, prípadne boli považované za prioritné. To im napríklad nedovoľovalo podporovať cieľové skupiny bez priameho prepojenia na trh práce a vylučovalo, aby sa zamerali na sociálne začleňovanie neproduktívnych skupín obyvateľstva (deti, seniori). Zdá sa, že mnohé partnerstvá sa v dôsledku predchádzajúcej programovej praxe prikláňajú práve k tejto úzko chápanej definícii sociálnej inklúzie:

„Partnerstvá sociálnej inklúzie predstavujú hlavnú cestu pre dosiahnutie cieľa projektu – zvýšenie zamestnanosti sociálne exkludovaných skupín.“ (<http://www.ptprint.szm.sk/fsr.htm>)

„Cieľom programu je prostredníctvom lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie podporiť rozvoj regionálnej zamestnanosti a zvyšovanie zamestnatelnosti obyvateľov postihnutých alebo ohrozených sociálnou exklúziou.“ (Richtarčík 2007: 2)

V ďalších častiach tejto práce ukážeme, že aj účastníci nášho výskumu reflektovali **potrebu širšieho chápania sociálnej inklúzie**. Podľa skúsenosti časti praktikov úzke chápanie sociálnej inklúzie len ako podpory zamestnanosti **obmedzuje** činnosť partnerstiev a ohrozuje **dlhodobé efekty** programov, ktoré z neho vychádzajú. Aj v záverečnej kapitole venovanej námetom na výzvy budeme zdôrazňovať potrebu hľadať možnosti pre financovanie programov, ktoré sú v deprivovaných oblastiach Slovenskej republiky potrebné, ale do úzkeho chápania sociálnej inklúzie sa nezmestia.

Fond sociálneho rozvoja, ako iniciátor a podporovateľ myšlienky zakladania partnerstiev, bol dôležitým hráčom pri formulovaní ich poslania. Jednak svojím vlastným zameraním a stanovením cieľov, ktoré majú partnerstvá dosahovať na regionálnej úrovni, ďalej metodickou pomocou vlastných regionálnych štruktúr v prvých rokoch existencie PSI a samozrejme špecifickými výzvami na podporu PSI. Pri skúmaní chá-

⁷ V ďalších kapitolách ukážeme, že účastníci výskumu často kritizovali fakt, že projekty predkladané na súčasné výzvy sú podporené bez ohľadu (bez overovania), či sú v regióne potrebné alebo nie.

⁸ ESF, SOP LZ, Národný projekt VI, Opatrenie: Zvýšenie zamestnatelnosti skupín postihnutých a ohrozených sociálnym vylúčením prostredníctvom partnerstiev sociálnej inklúzie

⁹ Štátny rozpočet, Program „Podpora regionálnej zamestnanosti a zvyšovania zamestnatelnosti prostredníctvom lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie“

¹⁰ ESF, SOP LZ, Priorita č. 2: Posilnenie sociálnej inklúzie a rovnosti príležitostí na trhu práce, Opatrenie č. 2.1: Zlepšenie zamestnatelnosti skupín ohrozených sociálnym vylúčením

pania poslania PSI sa preto musíme odvolávať aj na spomínané výzvy, dokumenty Fondu sociálneho rozvoja a internetové stránky samotných partnerstiev.

Najmä jedna definícia PSI sa v malých obmenách objavuje vo viacerých dokumentoch FSR ako aj na internetových stránkach partnerstiev.

„LPSI je nezávislé lokálne združenie vytvorené z predstaviteľov komunity a osôb, ktoré zastupujú kľúčové partnerské inštitúcie a zainteresované strany, občianske združenia rôznych typov a jednotlivcov so skúsenosťami z podnikania.“ Jeho poslaním je „...vytvoriť podmienky pre postupné zapájanie cieľových skupín a komunít do spoločenských a ekonomických aktivít za účelom zvýšenia kvality života“. (Madáč et al 2007: 12)

Definície, ktoré sa objavujú na internetových stránkach slovenských PSI obsahujú niekoľko spoločných línií:

- **spájanie a sieťovanie aktívnych členov**, fyzických alebo právnických osôb: *„Partnerstvá Fondu založené na úrovni krajov, okresov a obcí sú otvorené pre spoluprácu každému, komu nie je ľahostajný problém chudoby v jeho regióne.“* (<http://www.fsr.gov.sk/sk/fond-socialneho-rozvoja/>)
- **podnecovanie k riešeniu sociálnych problémov**: *„LPSI sú nezávislé subjekty (partnerské združenia), ktoré vo svojej územnej pôsobnosti iniciujú aktívne procesy pri riešení sociálnych otázok.“* (Richtarčík 2007: 1)
- **aktívne zapájanie cieľových skupín do rozhodovacích procesov**: *„LPSI sú partnerské združenia, ktorých zámerom je umožniť občanom na lokálnej úrovni aktívne sa zúčastňovať rozhodovacieho procesu. Úlohou LPSI je umožniť, aby aktívni občania a miestne komunity spoločne riešili sociálne otázky.“* (http://www.lpsi.sk/index.php?page_id=2)
- **podpora zlepšovania životných podmienok ľudí ohrozovaných chudobou a sociálnym vylúčením**: *„Hlavným cieľom PSI je realizovať a podporovať projekty a programy na zlepšenie životných podmienok ľudí a najmä tých skupín, ktoré sú dlhodobo vystavené sociálnemu vylúčeniu a znevýhodnené pri vstupe na trh práce.“* http://www.psibj.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=28)

Tieto definície sú pri formulovaní poslania PSI opatrnejšie ako citovaná Metodická príručka. Aj keď hovoria o riešení sociálnych otázok, či dokonca o zlepšovaní životných podmienok, výraz kvalita života a záväzok zvyšovať kvalitu života sociálne znevýhodnených ľudí sa v nich neobjavujú. Je to náhoda? Prevládnutie praktického ducha, ktorý velí vyhnúť sa nejasným odborným termínom? Či vedomé zrieknutie sa utópie poučené aktuálnymi výzvami?

Odpovede na tieto otázky nenájdeme v strategických a metodických dokumentoch. Aj keď vznik partnerstiev bol iniciovaný „zhora“, hlavnými vykonávateľmi myšlienky sociálnej inklúzie a sieťovania sa v jej mene sú konkrétni ľudia – členovia a pracovníci partnerstiev priamo v regiónoch. Oni naplňajú poslanie partnerstiev a preto sú hlavnými zdrojmi poznatkov spracúvaných v tejto publikácii

1.2 Poslanie a cieľové skupiny PSI očami členov a pracovníkov PSI

Fond sociálneho rozvoja ako materská organizácia partnerstiev sociálnej inklúzie prešiel od roku 2004 početnými organizačnými a personálnymi zmenami. V ich dôsledku mohlo dôjsť vo FSR k javu, ktorý je bežný v organizáciách, kde prebiehajú zmeny a kde je značná fluktuácia pracovníkov: mohol nastať určitý úbytok inštitucionálnej pamäti, v tom i pamäti na základné či zakladateľské idey.

Na rozdiel od zakladateľskej inštitúcie FSR sa partnerstvá sociálnej inklúzie (PSI) javia z personálnej stránky pozoruhodne stabilné. Podľa zistení dotazníkového prieskumu viac ako 80% respondentov kontinuálne pokračuje v práci v PSI. Len o málo viac než 19% respondentov, dnešných členov alebo pracovníkov PSI¹¹, nemalo pred rokom 2007 väzbu na PSI. Z respondentov, ktorí sú členmi Rady či predstavenstva PSI, bolo až 70,7% členmi v tejto pozícii aj pred rokom 2007. Medzi respondentmi vybranými pre expertné rozhovory bol len zlomok nových členov PSI.¹²

Stabilita vedenia PSI vytvára predpoklady pre kontinuitu základných myšlienok PSI. Predpokladali sme, že tieto myšlienky sa môžu prejaviť lepšie v reflexii členov o otázkach aktuálneho fungovania partnerstiev a v ich náhľadoch na otázku participácie cieľových skupín než v aktuálnych aktivitách PSI, ktoré sú viac-menej predpísané Výzvou. A tá posledná z roku 2007 kladie princíp participácie cieľových skupín skôr do úzadia. Pomoc s aktivizáciou cieľových skupín, so zakladaním združení a pod. nebola zaradená medzi povinné aktivity a „zabezpečovanie účasti lídrov marginalizovaných skupín na procese rozhodovania“ sa dostalo medzi nepovinné aktivity. (Uzavretá výzva 2007: 2)

No aj za personálnej stability sa zakladateľské myšlienky PSI mohli stať v priebehu času menej zreteľné. Spôsobiť to mohlo niekoľko faktorov. Existenciu PSI poznačili nie veľmi priaznivé podmienky¹³ pre energické mávanie vlajkou sociálneho začleňovania v regiónoch.

Poslanie PSI bolo explicitnou témou expertných rozhovorov a panelových diskusií. V panelových diskusiách dostali účastníci priestor na formuláciu opatrení, ktoré by mohli pomôcť oživiť myšlienku sociálnej inklúzie a posilniť tak poslanie partnerstva. Skôr než sa budeme venovať zisteniam z tejto časti výskumu, predstavíme niektoré zistenia z dotazníkovej časti skúmania.

V dotazníkovom zisťovaní sme náhľady na poslanie činnosti PSI zisťovali nepriamo v dvoch otázkach. V otázke 12a sme sa pýtali na *mieru očakávaní* respondentov, že vďaka PSI a riešeniu projektu Výzvy 2007 dôjde v rôznych oblastiach pôsobenia PSI k zlepšeniu. Respondenti mali pri vymenovaných zmenách uviesť, či očakávali takéto zlepšenie *vo veľkej miere, v určitej miere, v malej miere, alebo vôbec nie*. Mohli

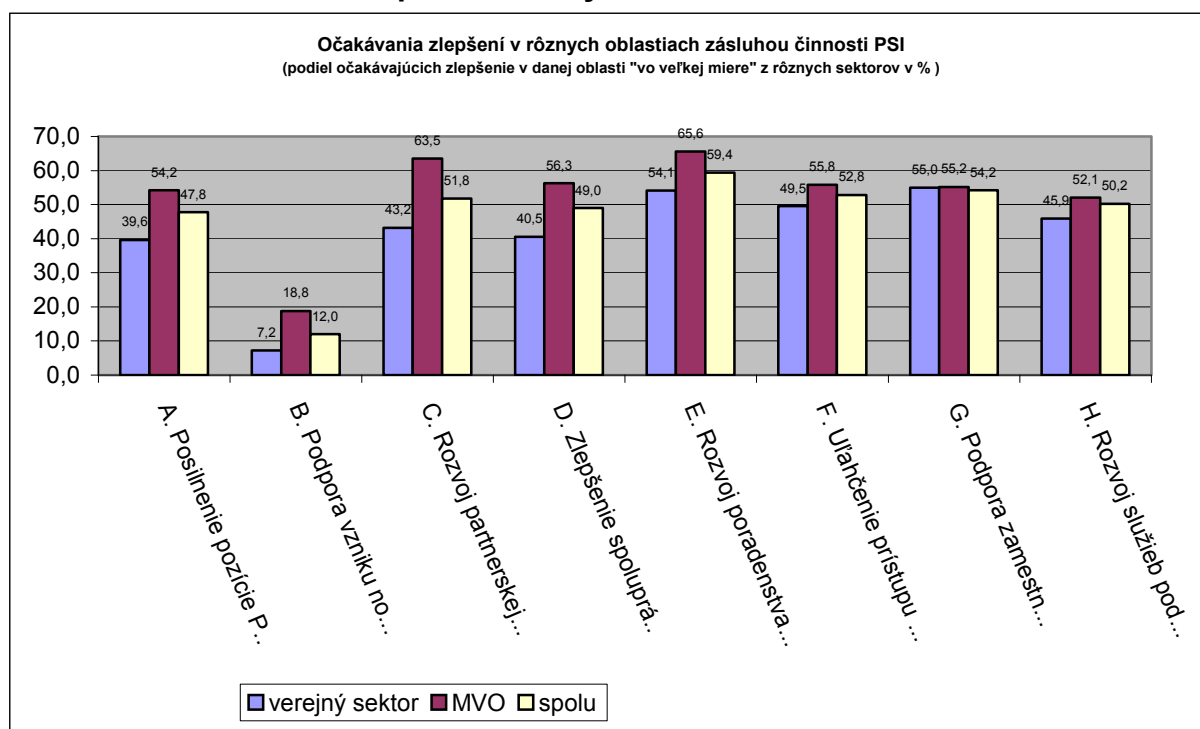
¹¹ Výpočet z celku respondentov bez respondentov z novo založených PSI. Z novo založených PSI prišlo do uzávierky len 9 vyplnených dotazníkov, pričom z jedného neprišiel ani jeden dotazník.

¹² Mohol to byť aj efekt toho, že sme s požiadavkou účasti vo výskume oslovovali prednostne členov rady PSI, v ktorých pôsobia najmä skúsení členovia PSI, a až v druhom kole sme respondentov dopĺňali zo zoznamov bežných členov.

¹³ Udalosti, ako napr. zastavenie financovania, meškanie platieb, meniace sa administratívne pravidlá a vrátenie vypracovaných projektov mikroprojektového cyklu bez posúdenia, ktoré v rokoch 2005 a 2006 postihli jednotlivé PSI, znížili ich dôveryhodnosť voči lokálnym aktérom a negatívne poznačili ich fungovanie. Zadávatel si je týchto efektov vedomý a preto formuloval požiadavku, že hlavný priestor máme venovať budúcnosti a možnostiam zlepšenia fungovania PSI.

uviesť aj odpoveď neviem, či vôbec neodpovedať. Predpokladali sme, že veľkosť očakávania viažuceho sa k jednotlivým oblastiam signalizuje význam týchto oblastí ako poľa pôsobenia PSI. Zistené podiely respondentov, ktorí vo veľkej miere očakávali zlepšenia v jednotlivých oblastiach sú uvedené v grafe č. 1. Graf predstavuje podiely veľmi očakávajúcich v celom súbore členov PSI a osobitne ich podiely medzi členmi z verejného sektoru a z mimovládnych organizácií.

Graf č. 1 Očakávanie zlepšení v rôznych oblastiach

Graf č. 1 predstavuje podiely tých, čo „vo veľkej miere“ očakávali zlepšenie v tej-ktorej oblasti. Interpretácia zistení uvádzaných v grafe č. 1 by mala byť opatrná. Zistené očakávania sa netýkajú len „ideálneho fungovania“ PSI, ale veľmi pravdepodobne zohľadňujú aj aktuálne možnosti, ktoré pre napĺňanie poslania PSI ponúkala Výzva 2007 a ňou vyžadovaná skladba povinných a voliteľných aktivít. Inými slovami, predpokladáme, že respondenti uvažovali realisticky a očakávali práve to a najmä to, čo Výzva 2007 umožňovala.

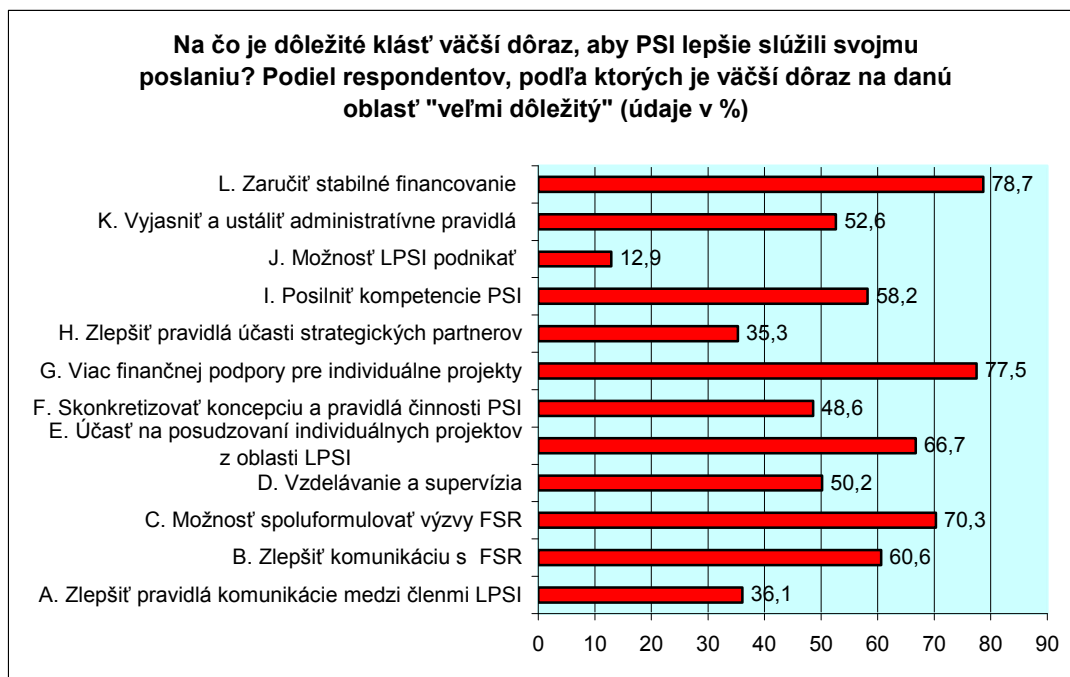
No aj keď očakávania usmerňoval priestor Výzvy 2007, graf č. 1 ukazuje ich variabilitu. Na jednej strane informuje o pomerne *vyrovnanej veľkej miere očakávaní* v oblastiach ako (A) posilnenie pozície PSI ako partnera pri tvorbe strategických dokumentov (47,8%); (D) zlepšenie spolupráce s lídrami znevýhodnených skupín (49%); (H) rozvoj služieb podporujúcich sociálne začlenenie (50,2%); (C) rozvoj partnerskej spolupráce medzi sektormi (51,8%); (F) uľahčenie prístupu k zdrojom pre už existujúce projekty (52,8%); (G) podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti (54,2%) a (E) rozvoj poradenstva a konzultačných služieb pri tvorbe projektov regionálneho rozvoja (59,4%). V tomto konsenze očakávaní možno vidieť jasnú reakciu na priority vytýčené Výzvou 2007. Výklad, že zistené *očakávania sú reflexiou možností ponúknu-tých Výzvou* podporuje aj pomerne malý podiel tých, čo vo veľkej miere očakávali zlepšenie v (B) podpore vzniku nových organizácií (12%). Tento druh aktivity Výzva

2007 neobsahovala, ale do zisťovania sme ho zaradili. Mali sme na to dobrý dôvod. V predchádzajúcej časti sme už ukázali, že ***pomoc s aktivizovaním cieľových skupín, aby sa mohli samé stať subjektom svojho rozvoja, patrí k základným princípom a zložkám poslania PSI***. V tejto súvislosti je na mieste – aj keď trochu predčasne – tvrdiť, že v zistenej nízkej miere očakávania napĺňania základného princípu partnerstiev môžeme vidieť signál, že partnerstvá sú dnes v reaktívnom existenčnom móde: aj pre opakujúce sa riziko existenčného ohrozenia, diskontinuity a minimálnej podpory očakávajú a presadzujú to, čo je aktuálne podporené programovými výzvami.

Na druhej strane si môžeme všimnúť, že graf č. 1 ukazuje pomerne významné rozdiely medzi očakávaniami respondentov zastupujúcich členské organizácie z verejného sektora a očakávaniami respondentov zastupujúcich mimovládne organizácie. S výnimkou oblasti podpory zamestnávania sa očakávania predstaviteľov oboch sektorov výrazne líšia: respondenti z mimovládnych organizácií mali v súvislosti s Výzvou 2007 významne vyššie očakávania ako verejný sektor. Najväčší rozdiel (podľa percentuálnych bodov) bol v *očakávaniach posilnenia pozície PSI ako partnera pri tvorbe strategických dokumentov* (15 p.b.), v *očakávaniach rozvoja partnerskej spolupráce verejného, súkromného a mimovládneho sektora* (20,3 p.b.) a (z relačného pohľadu) v *očakávaniach podpory vzniku nových organizácií* (2,6 násobok). Väčšie očakávania mimovládneho sektora sú príslubom vyššej emočnej energie, ktorú v porovnaní s „triezvejším“, či „vychladnutejším“ (?) verejným sektorom vkladá do partnerstiev mimovládny sektor. Zároveň však signalizujú riziko otrasu, ktorému sú PSI vystavené, ak sa tieto očakávania nenaplnia: hlbšia dezilúzia hrozí tomu sektoru, ktorého celkovú existenciu väčšmi sprevádza riziko diskontinuity.

Pozrime sa teraz na zistenia o predstavách členov a pracovníkov PSI, ktoré neboli obmedzené praktickými ohľadmi Výzvy. V otázke č. 16 sme sa pýtali na predstavy respondentov o dôležitosti viacerých podmienok a stránok činnosti PSI pre to, aby partnerstvá lepšie slúžili svojmu poslaniu. Respondenti mali pri jednotlivých položkách uviesť, či vyšší dôraz na ne považujú pre plnenie poslania PSI za *veľmi dôležitý*, *skôr dôležitý*, *skôr nedôležitý* alebo *vôbec nie dôležitý*. Podiely respondentov, ktorí zvýšenie dôrazu na tú-ktorú položku považujú za „veľmi dôležité“, uvádza graf č. 2.

Graf č. 2 **Dôležitosť podmienok pre lepšie plnenie poslania PSI**

Graf č. 2 prináša informáciu o hierarchii dôležitosti úprav v rôznych oblastiach, ktoré môžu zlepšiť plnenie poslania PSI. Obsahuje informácie za celý súbor, pretože významnejšie rozdiely medzi sektormi, či medzi radovými členmi PSI a štatutármi a členmi Rady či predstavenstva sa v prípade tejto otázky neobjavili¹⁴. Inými slovami, v náhľade na dôležitosť tej či onej úpravy podmienok činnosti PSI pre lepšie plnenie poslania PSI sme zistili významný konsenzus. To je dôležité zistenie a zvyšuje váhu zaznamenaných názorov.

Informácie z grafu č. 2 si nezaslúžia znevažujúce zhrnutie, že sme zistili to, čo sa vedelo – že každý pýta viac peňazí. Mali by sme si všimnúť výraznú **potrebu stability** financovania. Potreba stability je rovnako silná ako potreba väčšieho objemu prostriedkov pre individuálne projekty. Respondenti kladli veľký dôraz aj na potrebu partnerstva spolupracovať s pracovníkmi FSR a na **možnosť uplatniť lokálne poznanie**, ktorých dôležitosť vyzdvihovali aj spomínané národné strategické dokumenty pre oblasť sociálnej inklúzie: 70,3% respondentov považuje za veľmi dôležitú možnosť spoluformulovať výzvy FSR, 66,7% považuje za veľmi dôležitú účasť na posudzovaní individuálnych projektov z oblasti pôsobenia PSI, ďalších 60,6% považuje za veľmi dôležité zlepšiť komunikáciu s FSR.

Dôležitým zistením, ktoré naznačuje, že poslanie PSI nie je samozrejme zdieľaná a jednoznačne chápaná záležitosť, je, že takmer každý druhý respondent (48,6%) považuje za veľmi dôležité **skonkretizovanie koncepcie a pravidiel činnosti PSI**

¹⁴ S určitou výnimkou pri náhľade na dôležitosť vzdelávania a supervízie a možnosť formulovať výzvy. Členovia z MVO vo väčšej miere považovali vzdelávanie a supervíziu za skôr dôležité a veľmi dôležité (92,7%) ako členovia z verejného sektora (83,7%). Naopak, a možno trochu prekvapujúco, členovia z verejného sektora považovali vo väčšej miere za skôr dôležitú a veľmi dôležitú možnosť spoluformulovať výzvy (92,8%) ako členovia z mimovládneho sektora (81,3%). Je možné, že členovia z verejného sektora disponovali vo väčšom rozsahu kapacitami takúto možnosť aj reálne využiť.

a každý druhý (50,2%) považuje za veľmi dôležitú **možnosť pravidelného vzdelávania a supervízie**.

1.2.1 Poslanie PSI v reflexii expertných rozhovorov a panelových diskusií

Časti výskumu realizované prostredníctvom expertných rozhovorov a panelových diskusií priniesli o otázkach a dilemách súvisiacich s poslaním PSI bohatší materiál. V tejto časti priblížime analýzu tohto materiálu.

Na poslanie PSI sme sa pýtali priamo v predposlednej z trinástich otázok expertného rozhovoru. Po zvážení rôznorodosti odpovedí, ktoré sme na túto otázku získavali, sme sa rozhodli zaradiť tému poslania PSI ako prvú zo štyroch tém panelových diskusií so štatutármi a členmi rád PSI. Na poslanie partnerstiev sociálnej inklúzie sme sa v expertnom rozhovore pýtali aj nepriamo otázkou č. 12, ktorou sme zisťovali postoje účastníkov k myšlienke a praxi začleňovania cieľových skupín do PSI. Participáciu cieľových skupín, asistenciu pri ich premene z objektu na subjekt svojho rozvoja považujeme za kľúčovú časť poslania partnerstiev. Vychádzame z už uvedenej východiskovej myšlienky Fondu, že úlohou partnerstiev je **pomôcť cieľovým skupinám, osobitne rómskym separovaným a segregovaným komunitám, stať sa nielen objektom, ale aj subjektom programov sociálnej inklúzie**. Považujeme za dôležité neposudzovať fungovanie partnerstiev iba kritériami obsiahnutými v aktuálnych výzvach. Skúmanie je potrebné zamerať aj na to, ako sa „emancipačná“ stránka misie partnerstva v praxi približuje alebo vzdďaľuje ideálnemu modelu, a tiež na to, ako je samotný ideál udržiavaný v inštitucionálnej pamäti a pamäti aktérov a či sa v nejakej miere neobjavuje riziko jeho erózie.

Je niekoľko ďalších otázok týkajúcich sa poslania partnerstva, ktoré je potrebné pri skúmaní otvoriť. Viaceré sa týkajú praktického pochopenia poslania partnerstva, osobitne tej jeho stránky, ktorá sa vzťahuje k participácii cieľových skupín. Pri analýze materiálov z rozhovorov uskutočnených v jednotlivých partnerstvách sme sa zamerali na to, ako to vyzerá s **každodenným napíňaním poslania partnerstva, ako sa poslanie partnerstva uskutočňuje vo všedný deň**. Zaujímalo nás, či existuje v partnerstvách jednota v náhľade na to, ako postupovať, alebo či panuje rôznosť. V druhom prípade bude našou úlohou zistiť, čo vyvoláva rôznosť náhľadov na poslanie partnerstva a osobitne na jeho napĺňanie prostredníctvom podpory participácie cieľových skupín. Predpokladali sme, že ak sa rôznosť objaví, môže súvisieť

- a) s nerovnakým vývojom, skúsenosťami jednotlivých partnerstiev,
- b) s pozíciou respondenta v partnerstve (člen rady, obyčajný člen, člen reprezentujúci cieľovú skupinu),
- c) so sektorom, ktorý respondent v PSI zastupuje.

Ďalšou dôležitou otázkou je existencia konsenzu medzi členmi Rady a funkcionármi na jednej strane a bežnými členmi PSI na druhej strane ohľadom poslania partnerstiev a participácie/subjektivity cieľových skupín. Zhoda či rôznosť ich názorov môže mať tiež rozhodujúci vplyv na budúci vývoj PSI, ich súdržnosť a akcieschopnosť. Pozornosť budeme venovať aj pohľadu starostov ako reprezentantov silnej skupiny členov PSI. Popri tejto analytickej línii sa zameriame aj na otázku rómskych komunít ako cieľovej skupiny a aj ako člena PSI.

V ďalšej analýze sa najprv pozrieme na chápanie týchto otázok v rôznych typoch partnerstiev a medzi členmi zastupujúcimi rôzne sektory. Predstavíme chápanie

sociálnej inklúzie ako ich rozvíjali členovia rád a štatutári PSI na panelových diskusiách a v rozhovoroch. Osobitnú pozornosť budeme venovať prejavom širšieho chápania inklúzie, ktoré prekračuje pohľad na sociálnu inklúziu len ako podporu zamestnania či zamestnateľnosti rizikových skupín.

Na poslanie PSI sme sa pýtali v expertnom rozhovore touto otázkou: „**Myslíte si, že PSI má v niečom jedinečné, nenahraditeľné poslanie? V čom? Ak svoje poslanie PSI zatiaľ celkom nenapĺňa, v čom vidíte najväčšie dôvody?**“

Otázku sme formulovali tak, aby podnietila reflexiu. Nie vždy sa to podarilo. Nie je vylúčené, že svoje zohralo aj to, že otázka prišla na rad takmer po hodine rozhovoru a účastníci výskumu sa už nemali chuť púšťať do širšieho výkladu. Niektorí namiesto toho odkazovali na konkrétne výsledky práce PSI.

„Poslanie? Asi má. Minimálne pár ľudí niečo robilo a pomohlo pár obciam a MVO...“ (projektový koordinátor, D)

„Vďaka PSI sa pri plánovaní v obciach zviditeľnila sociálna oblasť, stala sa kapitolou v PHSR, posilnilo sa pochopenie, že plánovanie sa netýka len infraštruktúry.“ (projektový koordinátor, B)

Iní podobne úsporne konštatovali stagnáciu či vytratenie povedomia o poslaní partnerstva:

„...v takejto forme je nahraditeľné, v regióne síce nik nestráži otázku sociálneho začlenenia, ale ani partnerstvo ju nestráži.“ (11, komunitný konzultant F)

Kritické pohľady však boli spravidla bohatšie vyargumentované. E-mailovou poštou sme dostali takúto celkovú analýzu fungovania PSI: „Pri vzniku PSI som očakávala koncepcie iné fungovanie. Javí sa mi ... akoby bola snaha inštitucionalizovať a finančne ukotviť PSI do systému poskytovateľov určitých služieb. Smerovanie by podľa mňa malo byť iné. **Inštitúcií s kompetenciami je dosť, len v ich intenciách nepracujú.** PSI by práve malo vyplniť priestor vytvárania „projektových tímov“ na dobu určitú – teda len trvania projektu. Rovnako vidím veľký nedostatok centrálne určených členov (zástupcov inštitúcií), ktorý rovnakú činnosť majú v náplni svojej práce a z povinnosti sú členmi PSI. Uberá sa tým veľký priestor tým, ktorí majú záujem pracovať, ale nie sú zástupcami z daných inštitúcií. V podobe, v akej PSI v súčasnosti pracujú nevidím ich opodstatnenosť (aj na základe diskusií s členmi z iných PSI). Buď od základov zmeniť ich poslanie, vrátane personálnych a finančných náležitostí, alebo ich spojiť so samosprávou (nakoľko pôsobia v ich teritóriu).“ (člen PSI a VŠ pedagóg, e-mail k dotazníku č. 252, dôraz autori)

Alebo hovorili o jeho možnostiach v kondicionáli.

„Partnerstvo by mohlo prekonať izolovanosť snáh v regióne, byť platformou, kde by sa ľudia mohli o rozvoji regiónu dohodnúť...“ (12 F)

Ďalší hovorili hneď o prekážkach napĺňania poslania PSI, o príčinách odklonu jeho fungovania (alebo fungovania partnerstiev všeobecne) od „základných ideí“ a o tom, aké podmienky sú potrebné, aby mohlo nastať oživenie pôvodných myšlienok.

1.2.1a Konsenzus v partnerstvách

Aj napriek „žánrovým“ odlišnostiam v prístupe k zodpovedaniu tejto otázky sme vo viac ako polovici partnerstiev zaznamenali konsenzus odpovedí. Najkonsenzuálnejšie zdôrazňovanou stránkou poslania partnerstiev bola **podpora komunikácie**

v regióne, vzájomné poznávanie, zlepšenie informovanosti a spolupráca medzi sektormi (konsenzus v PSI A, C, D a E). Aktivizácia cieľových skupín a ich zapájanie do činnosti partnerstiev sa ako konsenzuálny cieľ objavila len výnimočne. Stalo sa tak len v partnerstve A, kde účastníci rozhovorov zdôrazňovali, že: „rozprúdil sa život, aktivizovali sa ľudia v obciach - pomohli malé projekty, ktoré si jednotlivé cieľové skupiny v obciach urobili samy“ (03 A) alebo dokonca „partnerstvo je nenahraditeľné v tom, že sa aktivizuje celé územie“ (05 A).

Túto zhodu mohol ovplyvniť vysoký podiel pracovníkov a funkcionárov partnerstva medzi účastníkmi expertných rozhovorov, teda ľudí, ktorí hovorili o svojej práci a dobre poznajú deklarované priority partnerstiev. Aktivizácia cieľových skupín, resp. regiónu bola zdôrazňovaná aj v ďalších troch partnerstvách. Na rozdiel od partnerstva A sa o nej hovorilo menej ako o reálnej stránke fungovania partnerstva a viac ako o žiaducom, resp. ako o stratenom, vyprchnutom princípe činnosti: „teraz stagnuje“ (01 G), „je minulosťou, môže sa však oživiť“ (11 G).

Aj v náhlade na **prekážky v napĺňaní poslania** partnerstva sme v partnerstvách zistili vysokú mieru zhody. Funkcionári a pracovníci partnerstiev, ktorí sa zúčastnili panelových diskusií, sa pri debate o tejto téme¹⁵ často odvolávali na princípy stanovené v počiatkoch existencie partnerstiev: „v prvom rade by sme sa mali vrátiť k tomu ako bol fond založený a vrátiť sa k tým princípom, pretože tie už nefungujú“ (panel 1). Tvrdili, že idea PSI bola silnejšia pri jej zrode, teraz je to s vierou v ňu problematické. Opakovane zdôrazňovali, že zdrojom príťažlivosti pre ľudí v regiónoch bola najmä **možnosť uplatniť svoje skúsenosti a poznanie, svoju lokálnu znalosť** a spolu-rozhodovať o programoch zmien v regióne.

„Na začiatku vzniku PSI bolo veľké nadšenie, mohli sme regionálne rozhodovať, teraz je menší záujem, všetko je centralizované cez FSR.“ (Panel 1)

Keďže identifikovaným prekážkam napĺňania poslania PSI je venovaná druhá časť druhej kapitoly tejto správy, na tomto mieste len stručne vymenujeme zmeny, ktoré predstavitelia PSI vnímajú ako sťažujúce napĺňanie ich misie. Sú nimi najmä strata rozhodovacích kompetencií, čiže **strata možnosti spolurozhodovať o projektoch** riešených v oblasti ich pôsobenia a ňou vyvolané ďalšie problémy: strata prehľadu o podporených projektoch, strata kontaktu so žiadateľmi - ďalšími možnými spojencami v regióne vo veci podpory programov sociálneho začleňovania a strata váhy partnerstva v regióne. V dôsledku zmien v pravidlách a prerušenia podpory mikro-projektových cyklov v roku 2005 a 2006 sa podľa účastníkov výskumu oslabila aj dôveryhodnosť partnerstiev pre miestnych ľudí a inštitúcie. K dôveryhodnosti partnerstiev neprispievajú zoslabené kontakty s FSR a veľmi zriedkavé návštevy funkcionárov Fondu v regiónoch.

„To partnerstvo je v regióne absolútne neviditeľné, sme tu len my, FSR je akýsi imaginárny pojem, úradníci sedia v Bratislave a rozhodujú o nás. Bolo by dobré, keby boli nejaké výjazdové zasadnutia FSR aj s mienkotvornými osobnosťami, ktoré by hovorili o sociálnej inklúzii.“ (Panel 1)

„Dnes (FSR) nie je ani matka, matka sa vykašľala na svoje deti, pustila ich do sveta, ale deti ešte nie sú dospelé. O tieto deti sa ešte treba starať, aby dospeli, v podmienkach.“ (Panel 2)

¹⁵ Debata o tom ako posilňovať myšlienku sociálnej inklúzie v regiónoch a ako zlepšiť napĺňanie poslania bola v panelových diskusiách prvou zo štyroch diskusných tém (scenár panelovej diskusie je uvedený v Prílohe 1). Na rozdiel od expertných rozhovorov tu teda faktor únavy nemohol byť v hre.

Ako ďalšie prekážky boli najčastejšie uvádzané:

- administratívna záťaž členov PSI, ktorá im nedovoľuje venovať sa partnerstvu,
- nevhodné (duplicitné) aktivity pre CS¹⁶ (školenia a rekvalifikačné kurzy),
- nejasné pravidlá a ich časté menenie, čo odrádza členov a narušuje dôveryhodnosť partnerstva v očiach iných aktérov,
- finančná a personálna nestabilita, neschopnosť udržať kontinuitu.

Môžeme teda konštatovať, že predstavitelia PSI sa v panelových diskusiách venovali prevažne myšlienke **uplatňovania lokálneho poznania a partnerského rozhodovania „zdola“**, tomu, čo je potrebné urobiť v regióne, a opisu zmien, ktoré spôsobili odklon od pôvodných princípov namiesto približovania sa pôvodným ideám. O samotnej myšlienke sociálneho začleňovania sa napriek snahám moderátorov debatovalo iba úsporne. Princíp participácie cieľových skupín nebol **ani v jednej panelovej diskusii** spontánne zmienený ako súčasť sociálneho začleňovania a pôvodného poslania partnerstiev.

1.2.1b Participácia cieľových skupín – konsenzus v prehliadaní?

Podľa národných strategických dokumentov sa poslanie partnerstiev sociálnej inklúzie malo úzko spájať s pozdvihnutím rómskych a ďalších marginalizovaných komunít do pozície subjektu rozvojových programov. (NAP/inkl. 2004) V každodennej realite je toto spájanie komplikovanejšie.

Na jednej strane, práca s cieľovými skupinami v najrozmanitejších podobách patrí k ťažiskovým náplniam činnosti partnerstiev. Rómske komunity patria podľa projektov predložených na Výzvu 2007 aj podľa zistení výskumu k dominantným cieľovým skupinám. V dotazníkovej časti viac ako 70% respondentov uviedlo, že obyvatelia segregovaných alebo separovaných rómskych komunít sú cieľovou skupinou ich PSI. Najčastejšie uvádzanou cieľovou skupinou boli dlhodobo nezamestnaní (77,9%) a uchádzači o zamestnanie s nízkym alebo žiadnym odborným vzdelaním (73,5%). Podľa členov a pracovníkov partnerstiev, s ktorými sa uskutočnili rozhovory, sa tieto tri cieľové skupiny značne prekrývajú.

¹⁶ Skratku CS ako náhradu za „cieľové skupiny“ sme nútení používať z úsporných dôvodov, nie sme však zástancami nadmerného používania tohto označenia v programoch sociálneho začleňovania. Tento technický výraz môže povzbudzovať určité odcudzenie, zvecnenie a „objektový“ prístup a do určitej miery aj zahmlievať skutočnosť, že hovoríme o občanoch tejto krajiny, ktorých prístup k ich občianskym a ľudským právam je ohrozený.

Tabuľka č. 2 Hodnotenie veľkosti podielu, ktorý majú dané činnosti medzi aktivitami PSI (v %)

	veľmi veľký	skôr väčší	skôr menší	veľmi malý	žiadny	neviem, neodpovedal	spolu
Zisťovanie potrieb cieľových skupín v oblasti sociálnych služieb a zamestnanosti	65,1	20,5	4,4	0,8	2,4	6,8	100
Zaisťovanie chodu kancelárie PSI	30,9	31,3	16,1	2,8	5,6	13,2	100
Účasť na tvorbe regionálnych strategických dokumentov	43,5	27,4	13,7	2,4	2,4	10,4	100
Vzdelávanie členov PSI	28,5	35,7	16,9	5,6	3,6	9,6	100
Pomoc pri tvorbe komunitných plánov	31,7	38,6	12,4	2,8	3,6	10,8	100
Podpora vzniku nových organizácií/ad hoc skupín z radov cieľových skupín	8,4	35,7	23,3	5,6	11,6	15,2	100
Vzdelávanie komunitných lídrov	30,9	28,9	18,1	4,0	6,0	12,0	100
Pomoc pri stretnutiach s komunitou a s jej zapájaním do formulácie miestnych akčných plánov	32,9	34,9	12,4	6,0	2,8	10,8	100
Odborné konzultácie	39,4	32,5	10,8	3,6	3,6	10,0	100
Priama pomoc cieľovým skupinám	29,7	19,1	28,9	10,7	7,6	4,0	100,0
Komunikácia s verejnosťou/informovanie verejnosti o LPSI	34,5	34,9	14,9	4,4	2,8	9,2	100

Ako sme už viackrát naznačili, v porovnaní s intenzívne zdôrazňovaným princípom uplatňovania lokálneho poznania a rozhodovania v regióne sa javí participačný princíp a podpora schopnosti cieľových skupín stať sa subjektom svojho rozvoja ako prehlíadaná súčasť poslania partnerstiev. V tejto časti predstavíme výskumné zistenia, ktoré podporujú toto tvrdenie. Najprv však v záujme vyváženého obrazu predstavíme zistenia dotazníkovej časti výskumu. Podľa dotazníkového zisťovania má práca s cieľovými skupinami medzi aktivitami partnerstva ako celku, ako aj v činnosti jeho jednotlivých členov, funkcionárov a pracovníkov veľký priestor. Dokumentuje to tabuľka č. 2, ktorá umožňuje porovnať pohľady respondentov na priestor venovaný rôznym aktivitám partnerstiev.

Tabuľka č. 3 predstavuje spôsob, akým sa na práci s cieľovými skupinami podieľajú členovia a pracovníci PSI, ktorí sa zúčastnili dotazníkového zisťovania.

Tabuľka č. 3 **Typ podieľania sa na práci s cieľovými skupinami (v %)**

Práca s cieľovými skupinami	Som iniciátor	Aktívny účastník	Pasívny podporovateľ (prijímateľ)	Časové a iné dôvody mi bránia zúčastniť sa tejto aktivity	Neprizývajú ma do tejto aktivity	Nemám príležitosť (táto aktivita sa u nás nekoná)	Neviem, neodpovedal	spolu
člen rady a štatutár	19,2	48,5	17,2	1,0	3,0	2,0	9,1	100
člen	21,9	49,3	16,4	0,0	5,5	1,4	5,5	100
súbor PSI	30,9	41,4	14,1	0,8	3,6	1,6	7,6	100

Podľa odpovedí, ktoré tabuľka č. 2 sumarizuje, každý piaty člen PSI a takmer každý piaty funkcionár PSI sa považuje za iniciátora práce s cieľovými skupinami a takmer polovica členov aj funkcionárov PSI je aktívnym účastníkom práce s cieľovými skupinami. Ďalšia početná časť pasívne podporuje prácu s cieľovými skupinami, alebo je jej prijímateľom, a len okrajový počet respondentov oboch kategórií a súboru PSI ako celku stojí od práce s cieľovými skupinami bokom, alebo konštatuje, že pre účasť na nej nemá príležitosť.

Účastníci výskumu sú si taktiež vedomí dôležitosti komunikácie s cieľovými skupinami. Komunikácia s cieľovými skupinami, podpora ich participácie bola napokon vo Výzve 2007 predpísanou súčasťou **povinnnej aktivity** identifikácie potrieb cieľových skupín. Vo fáze prípravy projektov už účasť cieľových skupín nebola povinná. Ani v jednej z ťažiskových aktivít nebola forma účasti cieľových skupín nejakým rigidným spôsobom predpísaná. Partnerstvá (ich projektové tímy) si mohli zvoliť najvhodnejšie z obvyklých spôsobov opísaných v metodických materiáloch a príručkách vydaných FSR.

V dotazníkovej časti výskumu sme prostredníctvom batérie otázok 7, 8 a 9 zisťovali spôsob a mieru zapájania cieľových skupín do fázy identifikácie ich potrieb (batéria č.7), do fázy prípravy projektov (batéria č. 8) a do organizačného života partnerstva. V tabuľke č. 3 predstavujeme zistenia, ktoré vychádzajú z odpovedí na batériu otázok č. 8 a týkajú sa zapájania cieľových skupín do prípravy projektov.

Tabuľka č. 4 **Podiely foriem komunikácie s cieľovými skupinami pri príprave projektov (%)**

	(8.1)		(8.2)		(8.3)		(8.4)		(8.5)	
	mladí ľudia opúšťajúci školu pred skončením povinnej ŠD alebo odborného vzdelávania		obyvatelia separovaných a segregovaných rómskych komunít		dlhodobo nezamestnaní		uchádzači o zamestnanie so zdravotným postihnutím		občania bez prístrešia - „bezdomovci“	
	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie
Formou ankety/dotazníka	13,7		19,7		26,1		22,1		7,6	
Prostredníctvom komunitného konzultanta	40,2		56,6		59,4		48,2		20,9	
Sprostredkované od členov PSI	38,6		51,4		53,0		45,4		22,1	
Prostredníctvom občianskeho zhromaždenia	17,3		33,7		28,1		24,5		8,4	
Prostredníctvom komunitných lídrov	26,5		44,6		39,8		32,5		15,7	
Inak	10,4		10,8		16,5		12,9		4,8	

Tabuľka č. 4 uvádza percentuálne podiely vyrátané z celkového počtu odpovedí, vrátane respondentov, pre ktorých PSI tá-ktorá skupina nebola cieľovou skupinou. No aj pri takomto negatívnom skreslení je zrejmé, že v PSI patrí aj konzultovanie projektov s cieľovými skupinami k bežným zásadám činnosti.

Môžeme v tom vidieť aj pokračovanie tradície založenej v čase mikroprojektov, keď konzultácia s cieľovými skupinami bola povinná:

„Ten predchádzajúci mikroprojektový systém bol dobrý aj tým, že musela byť oslovená aj cieľová skupina a súhlasiť s tým a projekt sa formoval pod dohľadom a za konzultácie komunitného konzultanta. Vtedy tá pozícia bola posilnená a mala význam. A teraz len napíšte projekt a hociká agentúra predloží projekt na vzdelávanie a nemusí ho mať konzultovaný s cieľovou skupinou, či ho niekto potrebuje. A my sme si to vtedy odreli, bolo nutné stretávať sa s cieľovou skupinou, spolupracovať s úradom práce ... veci boli diskutované s Rómami ... a boli to maličké projekty, do milióna korún, a teraz dali desať miliónov firme na vzdelávanie a aký to má efekt...“ (11, KK F)

Tabuľka č. 3 ukazuje, že práca komunitných konzultantov a informácie od členov PSI sú najrozšírenejšie formy komunikácie s cieľovými skupinami. Členovia PSI, zastupujúci cieľové skupiny alebo poskytujúci služby pre cieľové skupiny, sú považovaní za kompetentných zástupcov a tlmočníkov potrieb cieľových skupín, neraz za kompetentnejších ako samotné cieľové skupiny („nemôžem konzultovať projekt s Rómom, ktorý nerozumie, aj keď je to projekt pre neho“, 11 F). V rozhovoroch boli takto vyzdvihovalé najmä úrady práce a sociálnych vecí, a tiež terénni sociálni pracovníci¹⁷. Nepochybne, úrady práce ako kľúčové inštitúcie

¹⁷ V expertných rozhovoroch sme zistili, že medzi účastníkmi výskumu panuje nejednotnosť v pomenovaní sociálnych pracovníkov v teréne. Podobný stav je aj v rôznych dokumentoch týkajúcich sa sociálnej práce v komunitách. V tejto správe sme zvolili výraz komunitný sociálny pracovník (KSP) a snažíme sa s ním konzistentne pracovať, aby sme boli v súlade s FSR. Je však možné, že

služieb zamestnanosti vykonávajú nezastupiteľnú prácu v oblasti podpory zamestnanosti a sprístupňovania pracovných príležitostí. Tým, že disponujú informáciami o oboch stránkach trhu práce, dopyte aj ponuke, priamy kontakt s nezamestnanými stráca pre pracovníkov PSI význam.

Práca partnerstva a jeho členov je mienená a vykonávaná pre cieľové skupiny a v prospech cieľových skupín a znižovania ich sociálneho vylúčenia. Tento nespochybňovaný účel sa však nemusí nutne dosahovať prostriedkami, ktoré podporujú spoločenskú participáciu a „subjektivitu“ cieľových skupín. Zdá sa, že participácia je oceňovaná skôr ako „nedeľný“ princíp, ktorý sa však v bežnom chode projektového života partnerstiev a ich členov nejaví ako veľmi praktický a dostáva sa do úzadia.

Napríklad v oficiálnych dokumentoch partnerstva G sa zdôrazňuje potreba zapájať cieľové skupiny: „*Principiálnou je ... participácia cieľových komunít a cieľových skupín, ktorým je asistencia určená.*“ (zdroj z dôvodu zaistenia anonymity necitujeme)

S týmto princípom súhlasí predstaviteľka tretieho sektoru, zastupujúca mimovládnu organizáciu v PSI.

„Ak by som mala vyjadriť názor, myslím si, že cieľové skupiny by mali byť prizývané určite na začiatku. Keď ten projekt vychádza z vnútra cieľovej skupiny, tak myslím si, že vtedy má svoj význam.“ (G, 02)

Iní respondenti – členovia rady toho istého partnerstva, cieľové skupiny zapájajú až do realizačnej fázy projektov. Išlo najmä o predstaviteľov samosprávy a UPSVARu.

„Viete to by bola polemika na dlhé trate. Tak jednoducho tá myšlienka tá predstava musí odniekiaľ vyjsť a tých ľudí použiť na realizáciu.“ (G, 01)

„Oni už sú presvedčení o tom, že kamkoľvek ich pošleme, musia ísť.“ (G, 09)

Predstaviteľ samosprávy odôvodňuje paternalistický prístup časovou tiesňou medzi vyhlásením výzvy a schvaľovaním projektov.

„Tam koľko krát nie je času na to, tam bola vyhlásená výzva a možno do jedného mesiaca treba poslať projekt.“ (G, 01)

Aj viaceré formy komunikácie s cieľovými skupinami vymenované v tabuľka č. 3 majú dosť ďaleko od toho, aby slúžili ako priestor pre participáciu (napr. anketa, sprostredkované informácie od služby poskytujúcej organizácie). Výhradu nedostatočnosti možno vzniesť aj voči možnosti participácie cieľových skupín prostredníctvom ich zástupcov v PSI. Je pravda, že v partnerstvách takmer každý z členov zastupuje nejakým spôsobom (viac – či menej priamym a transparentným) konkrétnu cieľovú skupinu vymedzenú spoločným problémom (napr. zdravotne postihnutí, nezamestnaní, rómske marginalizované komunity) alebo spoločne obývaným priestorom (samosprávy). Keďže však nejde o zástupcov, ktorých by si zvolili samotné cieľové skupiny, nie je inštitucionalizovaný ani **spôsob skladania účtov cieľovým skupinám za činnosť** v PSI. Cieľové skupiny preto nemajú možnosť ani zúčastňovať sa na verejnej kontrole činnosti „svojich“ zástupcov v PSI a ani žiadať ich zodpovedanie sa.

No ani ak odhliadneme od spornej možnosti cieľových skupín participovať na činnosti PSI a budeme vychádzať z predpokladu, že sú prostredníctvom „svojich“ členských organizácií dobre zastupované, nevidíme celkom harmonický stav. V niektorých partnerstvách nie je zhoda v náhľade na zvolené cieľové skupiny a možno pozorovať aj určitú rivalitu medzi cieľovými skupinami. Zvlášť (no nielen) v prípade, ak si cieľové skupiny zastúpené v partnerstve pre nedostatočné zdroje musia navzájom „konkurovať“. Konkurencia, či dokonca rivalita

v niektorých ukážkach z rozprávania účastníkov výskumu sa vyskytne aj výraz terénna sociálna práca, terénny sociálny pracovník.

mimovládnych organizácií zastupujúcich cieľové skupiny môže byť silnejšia ako ich záujem o spoluprácu.¹⁸

Rómovia prejavovali nespokojnosť s vlastnou pozíciou v partnerstve aj v partnerstve A, v ktorom sa kládol najväčší dôraz na zásady participácie.

„Nedosiahli sme bohužiaľ, aby sme boli navzájom akceptovaní, hoci sme vzdelaní a hoci to o nás vedia dlhodobo aj ľudia z PSI... Škoda, že Rómovia sú považovaní len za cieľovú skupinu...“ (10, MVO zastupujúca Rómov, A)

Výhrady zástupkyne Rómov sa týkali najmä absencie partnerského prístupu. Svoju účasť v partnerstve vidí cez potrebu partnerstva deklarovať prítomnosť Rómov *„mať Róma“*. Nedostatočný počet zástupcov Rómov v PSI vnímajú aj pracovníci tohto PSI a zdôvodňujú to roztrieštenosťou rómskych organizácií a ich snahou *„presadiť predovšetkým záujmy Rómov“*. Koordinátorka projektu a komunitná konzultantka hovoria, že majú záujem zapájať CS už do plánovacieho procesu. Ide však o *„ťažké cieľové skupiny“*, preto sa to nedarí vždy, za úspech považujú už ich aktivizáciu. Ako príklad dobrej praxe aktivizácie uvádzajú projekt, v ktorom starí ľudia čítali deťom rozprávky. Projekt vznikol na podnet seniorov, ktorí sa zúčastňovali stretnutí s komunitnými konzultantmi. (05, A)

V partnerstve F to boli tiež zástupcovia Rómov, ktorí prejavili najväčšiu nespokojnosť s aktivitami tamjšieho partnerstva (*„PSI bojuje za svoje záujmy, nie za rómsku komunitu...“* (ÚSV RK, F)) a taktiež s rozhodovaním o projektoch vo FSR (*„Rómske projekty neboli podporené ... skôr dostaneme od iných ako od FSR“* (MVO)). Podobne v partnerstve E: *„Ono by tam malo byť viac rómskych organizácií, ale nevidia tú pravdu už, lebo samé školenie je tam a výsledok aký z toho bude?“* (06 E) Nerómsky člen rady tohto PSI tlmočil nespokojnosť s tým, že *„cieľové skupiny boli dané výzvou ...(len) Rómovia a nezamestnaní, niektorí starostovia sa pohoršovali.“* (01 E)

1.2.2 Pohlady funkcionárov PSI a radových členov

Najmä vo veľkých partnerstvách, resp. v partnerstvách, kde sa uskutočňovali rozhovory nielen s členmi rád a pracovníkmi PSI, ale aj s bežnými členmi, sme zaznamenali rozdiely v názoroch na fungovanie partnerstva a napĺňanie jeho poslania. „Štiepiaca“ línia bola medzi funkcionármi a radovými členmi. Napríklad v partnerstve F radoví členovia nevnímajú partnerstvo ako jedinečné a nemyslia si, že ak by (*„v súčasnej podobe“*) prestalo existovať, pre región by to bola strata.

Členovia rady a pracovníci PSI zdôvodňovali potrebu partnerstva najmä **významom lokálneho poznania**:

„Rozhodne ho treba zachovať, len my v regióne poznáme tú problematiku.“ (02 F)

Jedinečnosť a nenahraditeľnosť poslania partnerstva funkcionári videli najčastejšie v:

- pomoci pri tvorbe regionálnych rozvojových stratégií,
- metodickom vedení, vzdelávaní komunitných sociálnych pracovníkov,
- spájaní miestnych záujmov a organizácií,
- prekonávaní izolovanosti snáh v regióne (súvisiacich s rozvojom regiónu).

Expertné rozhovory naznačujú, že radoví členovia majú menej informácií o PSI, menej sa zúčastňujú rozhodovania, sú menej aktívni. Napríklad v PSI E sa na otázku o silných a slabých stránkach rozhodovania väčšina nečlenov rady nevedela kompetentne vyjadriť. Členovia rady odpovedali konkrétnejšie a pozitívnejšie: *„Nevidím v tom zádrhel“* (01);

¹⁸ Na všeobecný fenomén rivality MVO, ktorá pri nedostatočných zdrojoch značne zoslabuje tendenciu k sieťovaniu a k spolupráci, nedávno upozornili českí sociológovia Mareš, Rákoczyová a Horáková (2008).

„podnikateľský sektor by mohol byť aktívnejší“ (04); „názorové rozdiely neboli, skôr sa názory dopĺňali“ (16).

Radoví členovia partnerstva E vnímali pozíciu PSI najmä prostredníctvom služieb, ktoré v regióne PSI poskytuje alebo ich od neho očakávajú (projektové konzultácie, implementácia projektov), a kriticky sa stavali ku komunikácii v partnerstve: „zlepšiť treba najmä komunikáciu“, „komunikácia v regióne“, „Je potrebné, aby do nás každý deň ryli...“ (starosta).

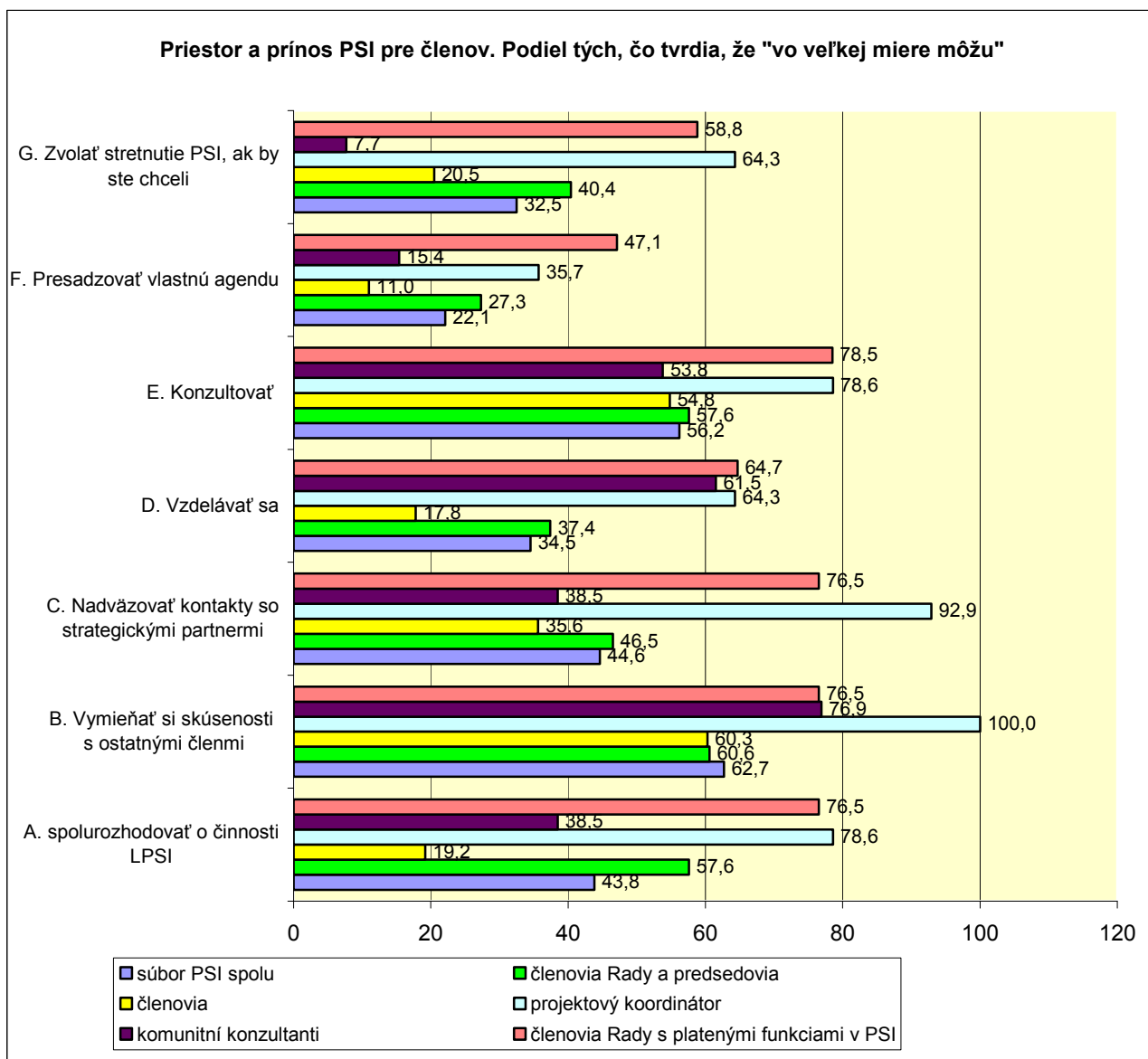
V partnerstve B naopak prevláda názorová jednotnosť. Je možné predpokladať, že dôvodom je homogenita respondentov – všetci sú členmi rady PSI. Za najdôležitejšie úlohy PSI pokladajú riešiť a navrhovať riešenia problémov priamo v regióne, lokalite, mapovať problémy priamo v komunitách, právo nezávisle (zdola) si stanoviť dlhodobé ciele a priority.

Graf č. 3 vytvorený na základe dát z odpovedí na otázku č. 15 z dotazníkovej časti výskumu ukazuje, že rozdiely v možnostiach zúčastňovať sa rôznych aktivít nie sú medzi bežnými členmi partnerstiev (žltá farba) a členmi rád a štatutármi (zelená farba)¹⁹ vždy významne veľké. Napríklad v oblasti „výmena skúsenosti s ostatnými členmi“ pociťujú radoví členovia aj funkcionári PSI takmer identicky veľké možnosti (60,3% členov a 60,6% členov rád a štatutárov uviedli, že takúto možnosť majú „vo veľkej miere“) a podobné sú aj ich možnosti konzultovania (54,8% členov a 57,6% členov rád a štatutárov majú túto možnosť „vo veľkej miere“). Výrazný rozdiel je však v odpovedi na otázku o možnosti spolurozhodovať o činnosti partnerstva. Takúto možnosť má „vo veľkej miere“ 57,6% členov rád a štatutárov PSI, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu a len 19,2% bežných členov.

V niektorých partnerstvách členovia poukázali na to, že fungovanie partnerstva môže sťažiť aj zloženie partnerov, ich počet, aktivita a zastúpenie CS. Prívetké partnerstvá (rozlohou alebo veľkým počtom členov) majú ťažkosti s obsiahnutím celého územia, všetkých CS a všetkých členov PSI. Takýto problém je napr. v partnerstve F, ktoré za súčasných finančných podmienok pri danom počte CS a rozlohe spravovaného územia nie je schopné zvládnuť svoje poslanie. Ak budú partneri príliš homogénni (napr. MVO), je tu riziko, že sa ich činnosť úzko špecifikuje (aktivitami alebo CS). Toto riziko tu je aj keď bude aktivita členov nevyvážená – napríklad v partnerstve G o činnosti a CS partnerstva rozhodujú hlavne traja najaktívnejší partneri, ostatní sú „vykonávatelia“.

¹⁹ Kategórie projektový koordinátor, členovia rady s platenými funkciami a komunitní konzultanti nie sú vo vzorke zastúpené početnosťami umožňujúcimi porovnanie, ktoré je relevantné zo štatistického hľadiska. Informáciu z grafu č. 3 o týchto kategóriách preto neinterpretujeme.

Graf č. 3 Partnerstvo z pohľadu rôznych kategórií členov a pracovníkov

1.2.3 Poslanie PSI a zástupcovia miestnych samospráv

Aj z hľadiska sektoru, ktorý účastníci výskumu zastupovali, sme zaznamenali istú názorovú rozdielnosť na poslanie a fungovanie partnerstiev. Už sme ukázali (graf č. 1), že v dotazníkovom zisťovaní mimovládne organizácie spájajú v tomto období so zlepšovaním práce PSI významne väčšie očakávania ako zástupcovia organizácií verejného sektoru. Pri expertných rozhovoroch sme dospeli k podobnému zisteniu. O mimovládnych organizáciách zastupujúcich konkrétnu cieľovú skupinu sa hovorilo ako o subjektoch, ktoré aktívne usmerňujú činnosť partnerstva. Výnimkou boli rómske MVO, ktoré boli často kritizované členmi rád a štatutármi PSI za pasivitu. O problematike začleňovania Rómov do PSI sme už písali v predchádzajúcej časti kapitoly. Z verejného sektoru boli v PSI aktívne najmä úrady práce. Zástupcovia verejnej správy, najmä VUC a samospráv, boli identifikovaní ako málo aktívni a aj sami pripúšťali svoju slabú zaangažovanosť v partnerstve.

Početné zastúpenie samospráv v jednotlivých partnerstvách a ich názorová odlišnosť od ostatných členov je dôvodom, aby sme sa samosprávam venovali osobitne. Reflexiu úlohy samospráv predstavíme v dvoch rovinách. Najprv priblížime, ako ostatní členovia PSI

vnímajú účasť samospráv na chode partnerstiev. Potom sa budeme venovať tomu, ako samosprávy vnímajú poslanie partnerstva v regióne a svoju účasť v ňom.

Ako sme už uviedli, okrem podnikateľov sa ako najviac zaneprázdnení javia byť práve zástupcovia samospráv – starostovia a starostky. Na tomto tvrdení sa zhodla veľká časť respondentov v rozhovoroch aj v paneloch, vrátane ich samotných. Nedostatok času je aj ich vlastný argument pre menej aktívne zapájanie sa do činnosti partnerstiev.

Ostatní členovia partnerstiev vnímajú starostov aj ako do istej miery politických zástupcov „svojich“ voličov, ktorí majú záujem o partnerstvo iba v tom prípade, ak je jeho ponuka atraktívna pre obec a jej obyvateľov. *„Máme 87 obcí v okrese, len 30 starostov je v partnerstve, ostatných to nezaujíma, majú svoje dediny dobudované.“* (Panel 1) Problematické je však aj zapájanie miest. Hovoria o tom samotní ich predstavitelia:

„Je dosť ťažké to skoordinať, lebo obce majú iné priority ako mestá, nevedeli sme často nájsť zhodu názorov... Potom keď sa robili projekty, hľadalo sa na sociálnu situáciu rôznych skupín, nie na potreby celku, preto nevidíme nejakú veľkú výhodu z toho, že tam mesto vôbec figuruje.“ (06, F)

Stavanie potrieb marginalizovaných skupín oproti „*potrebám celku*“ je príznačné pre pohľad viacerých starostov a starostiek. Z rozhovorov s nimi je zrejmé, že význam a poslanie PSI vnímajú hlavne cez napĺňanie potrieb obyvateľov *celej* obce. Preferujú „viditeľné a hmatateľné“ výstupy projektov (rekonštrukcie, výstavby...) a aktivity prospešné pre všetkých obyvateľov, nie len úzko vymedzenú projektovú cieľovú skupinu. Už menej sú ochotní zapájať sa do aktivít, ktoré nemajú priamy dosah na ich obce. Prospešnosť partnerstva videli najmä v možnosti získať grant, súčasné obdobie (bez výziev) považujú za útlm v činnosti PSI. Často partnerstvo stotožňujú s kanceláriou pracovníkov PSI (konzultanti, projektový koordinátor). Toto videnie nie je ojedinelé a netýka sa iba starostov, ale aj iných, najmä radových členov PSI. Ich požiadavky sú preto nasmerované na pracovníkov PSI. Najčastejšie potrebujú pomoc s písaním, implementáciou a administrovaním projektov.

„Takže aj tie skupiny, na ktoré bol ten projekt orientovaný, sa určitým spôsobom podieľali na tom dianí alebo chode, tak že svojou aktivitou vytvorili niečo čo ostane aj pre ostatných ... že spravia niečo pre seba aj pre obec“ (G, 01)

„Áno, budem tam v partnerstve aj aktívnejšie pôsobiť, ale aby tá naša obec z toho aj niečo mala.... Aktívnejší by sme boli, ak by sme mali úžitok z toho, finančný pre našu dedinu.“ (E, 12)

Do istej miery je to pochopiteľné správanie. Vzhľadom k tomu, že nie sú jedinými predstaviteľmi moci vo svojich obciach, ich rozhodnutia musia byť prijaté obecnými zastupiteľstvami. Tu môže nastať problém, ktorý veľmi často formulujú aj komunitní sociálni pracovníci, a to s (ne)ochotou zástupcov obce a obyvateľov investovať do „rómskych programov“. Nie málo príkladov z praxe podporuje túto obavu (napr. Svinia, Hermanovce). Aj v rozhovore 05 v partnerstve E sa respondent odvoláva na obecné zastupiteľstvo. Hovorí o projekte vykurovania pre Rómov, ktorý poslanci neschválili, podobne ako neschválili udržanie komunitných sociálnych pracovníčok v období bez podpory FSR.

Domnievame sa, že východiskom by mohli byť projekty, ktoré by súčasne okrem podpory sociálneho začleňovania cieľových skupín prinášali aj určitý prospech, nejaký bonus pre celú obec, všetkých jej obyvateľov. Rovnako sa zdá potrebné, aby v činnosti partnerstva bol priestor, či dokonca záväzok, aby partnerstvo podporovalo presadzovanie programov pre Rómov v obciach aj vplývaním na mienku verejnosti a obecných aktérov. Náhľadom na tieto otázky sa budeme venovať ešte v tretej časti tejto kapitoly, zhraničujeme ich aj v kapitole 3.2.

O partnerstve, jeho vnútornej štruktúre, fungovaní či cieľoch najmä v období ostatných dvoch rokov (obdobie bez výziev pre prácu s CS) mali starostovia často pomerne málo informácií. U tejto skupiny sa najčastejšie objavovali polemiky o význame partnerstva „diktovaného zhora“ (nie len PSI). Odvolávali sa na to, že figurujú v niekoľkých partnerstvách, ktoré sú vyžadované takmer v každom projekte a nie vždy majú efekt.

„Ak z toho partnerstva nebudem mať nič, tak viete, partnerstvo nám treba ďalšie stavať. Pre mňa je to partnerstvo, také násilné. Teraz si to vyžadujú aj pri projektoch, utvoriť partnerstvo a teraz rýchlo partnera.... Nie som o tom presvedčený, že by to bolo také prirodzené. Nevieť či sme my až tak naučení byť v partnerstvách.“ (12, E)

Napríklad v partnerstve G respondent nedokázal odlíšiť PSI od iných „projektových“. partnerstiev. Niektorí starostovia a predstavitelia mikroregiónov hovorili, že za významnejšie považujú partnerstvo v rámci programu Leader, najmä preto, lebo poskytuje možnosť čerpania grantov na lokálny a regionálny rozvoj. V PSI sa vidia skôr ako prijímatelia grantov prípadne inej pomoci, menej ako aktéri. V súvislosti s realizáciou projektov pociťujú narušenie dôvery voči FSR a partnerstvám, ktoré si spájajú najmä s projektovou činnosťou. Sťažovali sa na zmeny pravidiel počas realizácie projektov, nezvládnuteľnú administratívu, meškajúce splátky.

Aktivizácia samospráv a ich zapájanie do činnosti PSI je z nášho pohľadu jednou z dôležitých úloh partnerstva, ktorá je bez podpory „zhora“ ťažko zvládnuteľná. Ich motivácia oslabla a preto je potrebné, aby im PSI dalo takú ponuku, ktorá bude pre nich dostatočne „motivačná“. Na panelových diskusiách padol návrh vytvoriť „servisné centrum“, ktoré bude v regióne, najmä so zameraním na malých žiadateľov a samosprávy, poskytovať projektové poradenstvo a pomoc.

1.3 Sociálna inklúzia a „prebúdzanie regiónu“

Aktivizovanie cieľových skupín, ktorému sme doposiaľ venovali pozornosť, je jedným druhom oživovania regiónu, „prebúdzania“ subjektivity sociálne deprivovaných skupín jeho občanov. Ako dokladajú skúsenosti z mnohých krajín, vynakladanie osobných a finančných zdrojov do tejto náročnej práce však nebude mať dostatočný rozsah a trvanie, ak nebude legitímne v očiach väčšiny občanov. Tam, kde chýba presvedčenie o oprávnenosti veľkorysej podpory sociálnych programov, budú sa im klásť všemožné prekážky a politici, ktorí sa ich budú snažiť presadzovať, stratia podporu voličov. Deprivované oblasti našej krajiny sú v tomto ohľade vo veľmi nepriaznivej situácii. Prejavuje sa v nich efekt bremena, ktorý popísali holandskí autori (Arts – Halman – Van Oorschot 2003). Dlhodobé skúmanie postojov verejnosti k skupinám potrebujúcim pomoc totiž ukazuje, že ak potreba spoločnosti byť solidárnymi s konkrétnou skupinou trvá príliš dlho, nastáva určitý druh morálnej únavy a ochota byť solidárny s touto skupinou postupne klesá. Na Slovensku táto potreba trvá už takmer dve desaťročia a rozširovanie morálnej ľahostajnosti je pravdepodobné. Druhým faktorom znižujúcim solidaritu je podľa medzinárodných porovnaní faktor „rasovej“ odlišnosti. Americkí ekonómovia Alesina a Glaeser (2004) ukázali, že v štátoch, kde sa medzi chudobnými nachádza výrazne častejšie vizuálne iná etnická minorita, je významne nižší podiel HDP vynakladaných na sociálne účely. Tento činiteľ je na Slovensku taktiež prítomný.

Opísané okolnosti sú dôvodom pre väčšiu pozornosť k aktivitám PSI, ktoré sú zamerané na prebúdzanie, kultivovanie verejnej mienky, scitlivovanie verejnosti pre potrebu znižovať sociálne vylúčenie. Treba pozitívne hodnotiť, že táto druhá činnosť bola súčasťou až dvoch (nepovinných) aktivít Výzvy 2007.

Potreba podpory spoločenskej diskusie o význame programov sociálneho začleňovania a vysvetľovania pojmu sociálna inklúzia verejnosti, cieľovým skupinám a členom PSI sa niekoľko krát objavila v panelových diskusiách. Neobjavila sa však spontánne, ale ako odpoveď na otázku, ako posilniť myšlienku sociálnej inklúzie v regiónoch. Záznam diskusie a ani prepisy expertných rozhovorov nesvedčia o tom, že členovia a pracovníci PSI reflektujú, ako slabo je u nás koncepcia sociálneho začleňovania podopretá argumentačne – či už z pohľadu ľudských práv, alebo z pohľadu stability spoločnosti. Za rozhodujúce považujú skôr „očividné“ praktické príklady. Už spomínaným hlavným argumentom bolo, že najväčšia motivácia regiónu pre podporu programov sociálnej inklúzie je, ak miestni aktéri majú možnosť o týchto programoch spoločne rozhodovať.

„Ja by som povedal, že vrátiť sa čiastočne niekde do toho roku 2004, možno do roku 2005. Keď sa budeme pýtať, že prečo boli aktívni, no pretože sme videli zmysel a dostupné zdroje, lebo jedna z podstatných vecí, ktoré musíme mať, keď chceme zmeniť status našich lokalít, musíme na to mať aj zdroje. (...) Tým že boli vytvorené hodnotiace komisie na lokálnej úrovni, kde boli aj strategickí partneri a ďalší členovia rady, tak vlastne každý videl zmysel toho, čo robí. Aj teraz keď sa robilo strategické plánovanie, robíme ďalšie veci, ale mnoho krát sú zavesené vo vzduchu. Hej proste visia vo vzduchu právne, pretože ja môžem niečo plánovať, pretože ja viem, kde ten problém je, väčšina si myslí, že pomenovať problém v svojej lokalite viem, ale nemá reálne páky, ako to zmeniť.“ (Panel 2)

Zdôraznená bola aj možnosť ukázať miestnym aktérom konkrétny príklad toho, ako vyzerá úspešný program sociálnej inklúzie:

„...ja hovorím, že lepšie raz vidieť, ako desať razy počuť, a čo je to sociálna inklúzia, to by sme mali riešiť na základe konkrétnych projektov a ľudia by to na konkrétnych príkladoch mali vidieť, pretože my už dva roky robíme na tých plánoch hospodárskeho rozvoja a stratégiách a teraz už konečne by sme mali v partnerstvách začať riešiť konkrétne veci, ktoré nám z toho vyšli. Pretože pri konkrétnej práci by sme sa naučili aj čo je sociálna inklúzia a aj čo je partnerstvo“. (Panel 1)

Myšlienka propagovať princípy sociálnej inklúzie našla aj svojich odporcov:

„... u nás je pojem sociálna inklúzia takmer nečitateľný...“

„... robíme už štvrtý rok na projekte sociálne u nás je asi 50 cieľových skupín FSR a každej vysvetľovať pojem sociálna inklúzia to sa absolútne nedá zvládnuť, lebo by to išlo na úkor operatívnych vecí...“ (Panel 1)

Náhľady na prebúdžanie územia k väčšej sociálnej citlivosti, či, inými slovami, na aktivizáciu lokálnych aktérov, sa rôznia aj v jednotlivých partnerstvách. Znamená to, okrem iného, že o téme sa v partnerstvách málo diskutuje. Ako príklad uvedieme variabilitu názorov a skúseností v partnerstve E.

Ukážky uvedené v boxe 1 približujú aj pomerne dramatické strety medzi majoritou a tými jej členmi, ktorí podporujú programy začleňovania rómskej minority. Svedkyňa takýchto udalostí však berie nevôľu miestnej majority k programom zlepšujúcim život rómskych obyvateľov fatálne a nevidí v nej podnet či výzvu pre aktivitu partnerstva. Partnerstvo podľa zástupcu ÚSV RK nevenuje pozornosť rastúcemu odcudzeniu majority a minority v regióne.

Box 1

Variabilita názorov na aktivizáciu lokálnych aktérov v partnerstve E

Členka rady PSI v rozhovore uviedla, že poslaním PSI „je nevyhnutná aktivizácia všetkých subjektov pre vec komunitného rozvoja“. Nepovedala však nič konkrétnejšie o tom ako pri aktivizácii postupovať.

Pracovník tohto PSI hovoril len o koordinácii aktivít, ktoré sa objavajú: „koordinovať zdola prichádzajúcu iniciatívu, o tom to je.“ (13, E) Voči aktivitám zdola tak zaujímal vyčkávací, dalo by sa povedať, pasívny postoj.

Radoví členovia, osobitne starostovia, naproti tomu čakajú aktivizáciu od partnerstva:

„Je potrebné, aby do nás každý deň ryli, že to a to treba urobiť, aby dávali dohromady inštitúcie pri riešení problému – napr. kúrenie v sociálnych bytoch.“ (05, E)

Traja respondenti patriaci k majorite poukázali na prehlbovanie bariéry medzi majoritou a minoritou (rómskou): vývoj v posledných rokoch nesmeroval k scitlivaniu majority

a k zvýšeniu jej uznania potreby podpory prístupu k právam a službám pre rómsku minoritu, ale naopak. Rastie sociálny odstup a nevraživosť.

„Starostka je už na pokraji síl, hoci má 40 rokov. Aj prvé cesty mali Rómovia, z týchto peňazí robila kanalizáciu, vodovod. Je šikovná. Len majorita to nedokáže pochopiť, na projektoch oni nikdy nerobili a hľadajú v tom niečo... Ja som nadšená, pristavila krásnu škôlku, získali sme aj na zariadenie. Už teraz si starostka nedovolí dať ani jednu korunu na aktivitu, ktorá by smerovala Rómom. Situácia je už neúnosná. Nieкто ju udrel, bolo to rozmazané v televízii. Za to že je aktívna, tak je bitá. Chce pomôcť, Rómovia s ňou dobre vychádzajú.“ (02, MVO, E)

„Problém vidím skôr v celkovom zmysle, celkovej filozofii PSI, nielen v tomto partnerstve ale aj inde.. Práve v tom som čakal pomoc od PSI. Že pritiahne rómske komunity, identifikuje ich potreby, bude presvedčať starostov, aby (išli do projektov) ... Najväčšie prekážky sú v tom, že nevidím presvedčovanie starostov zo strany PSI, aspoň starostov, ktorí sú členmi PSI, aby začali riešiť rómsku problematiku. Aspoň zatiaľ čiastočne. Zatiaľ som nevidel, že by to robili. Nemám informácie, že by to robili. Ak tu vznikne na Slovensku nejaký iný subjekt, ktorý bude zabezpečovať sociálnu inklúziu, v poriadku. Ak to bude zabezpečovať PSI, v poriadku. Dôležité je však, aby tu bol subjekt, ktorý bude zabezpečovať sociálnu inklúziu.“ (08, ÚSV RK, E)

Sociálna inklúzia: príúška téma?

V niektorých partnerstvách (E, F, G ale aj A) sa objavila myšlienka, že samotná sociálna inklúzia je veľmi čiastkovou témou, ktorá nemá silu združovať dôležitých regionálnych hráčov. Pre väčšie mestá, ale aj obce je vecou, ktorá sa týka len špecifickej skupiny obyvateľov. Ak by sa jej venovala väčšia pozornosť, bolo by to čiastočne na úkor ostatných občanov a v rozpore s povinnosťou predstaviteľov mesta slúžiť všetkým občanom.

Podľa viacerých respondentov je potrebné mať najprv celistvú predstavu o potrebách regiónu „a ísť za tým vo vzájomnej spolupráci“. Je potrebné zamerať sa na vypracovanie koncepcie regionálneho rozvoja a vytvoriť si takú víziu vývoja regiónu, ktorá bude motivovať všetkých, aby sa o ňu usilovali:

„... bolo by potrebné v partnerstve venovať sa viac aj vytváraniu motivácie... potrebné je však vytvoriť nejaký cieľ a na základe tohto cieľa mobilizovať partnerov... mohol by pomôcť pri vytváraní regionálnej rozvojovej stratégie, urobili sme koncepciu rozvoja turistického ruchu, ktorá sa teraz diskutuje, no nie všetkým sa zdá, že to súvisí s inklúziou, aj keď by to podnietilo rozvoj zamestnanosti, potrebné je však vytvoriť nejaký cieľ a na základe tohto cieľa mobilizovať partnerov...“ (09, člen rady, verejný sektor F)

Predstaviteľ partnerstva A podobnú myšlienku predniesol aj na panelovej diskusii, nestretla sa s jasnou podporou, ale ani s námietkami:

„Samozrejme pilier je sociálna inklúzia, ale mali by sme sa snažiť pomáhať regiónu zo širšieho hľadiska, ale vzdelanie, rozvoj regiónu ako takého súvisí, ale ak je rozvoj regiónu slabý, ak ho treba pozdvihnúť, tak sa to stretne na sociálnej inklúzii. Nielen sociálna inklúzia, ale rozvoj územia ako celok. To je moja skúsenosť, že myšlienka regionálneho rozvoja spája členov. Aj starostovia majú mať z toho osoh. Ja vidím základ v tom zamerať sa širšie na rozvoj územia, potom tie partnerstvá prežijú.“ (Panel 1)

1.4 Zhrnutia a odporúčania

Ako sme mohli vidieť, všetky tri časti skúmania (dotazníkové zisťovanie, expertné rozhovory a panelové diskusie) potvrdzujú veľkú hodnotu, ktorú ľudia z partnerstiev sociálnej inklúzie pripisujú možnosti uplatňovať lokálne poznanie a spolurozhodovať o vývoji vo svojom

regióny. Videli sme tiež, že časť pôvodnej myšlienky partnerstiev, ako ju predstavovali strategické dokumenty schválené vládou Slovenskej republiky, sa dostala do tieňa pozornosti tak vo výzvach, ako aj v reflexii predstaviteľov a funkcionárov PSI. Touto „zatienenou“ časťou posolania partnerstiev sú jednak podpora aktivizácie „subjektivity“ samotných cieľových skupín, ich uschopňovanie k premene na subjekt vlastného rozvoja a jednak práca na posilňovaní princípu sociálneho začleňovania, získavanie verejnej mienky pre podporu programov uľahčovania prístupu ľudí ohrozených sociálnym vylúčením k ich právam, zdrojom a príležitostiam.

Toto „zatienenie“ je výsledkom viacerých faktorov, od predpísaného účelu zdrojov, z ktorých bola činnosť partnerstiev doteraz podporovaná, po nedostatok rozhodovacích kompetencií, z ktorých časť by partnerstvá mohli vložiť do rúk cieľovej skupiny. Účastníci výskumu zdôrazňovali aj chýbajúce úspešné príklady, bez ktorých je veľmi ťažko propagovať programy sociálneho začleňovania (napr. možnosť vidieť reálne fungujúci sociálny podnik by podľa nich pomohla získať miestnych podnikateľov pre programy sociálneho začleňovania oveľa ľahšie ako prednášky o význame sociálnej inklúzie pre spoločenskú súdržnosť).

Odporúčania pre oživenie a posilnenie myšlienky sociálnej inklúzie a posolania partnerstiev sociálnej inklúzie, ktoré formulujeme na základe nášho zisťovania, sú preto širšie než odporúčania, ktoré formulovali účastníci výskumu, aj keď z nich v mnohom vychádzajú. Odporúčania, ktoré sa týkajú využívania lokálneho poznania, kompetencií a vzťahov medzi inštitúciami sú uvádzané v záveroch ďalších kapitol.

- FSR v spolupráci s inštitúciami ako Úrad SV RK a Národným strediskom pre ľudské práva a akademickými pracoviskami by mal väčšmi podnecovať myšlienkové prepracovanie a propagáciu princípu sociálneho začleňovania ako verejnú (celonárodnú) tému. Mal by aj podporovať tematizovanie problematiky sociálneho vylúčenia v regiónoch ako verejnej otázky v celoslovenských médiách.
- V činnosti partnerstiev je potrebné dať väčší priestor **advokačným činnostiam** pre zcitľovanie verejnosti a lokálnych aktérov voči sociálnemu vylúčeniu, chudobe, a tiež **mediálnej práci pri hľadaní riešenia konkrétnych sociálnych problémov** v regióne (problém neplatičov, nízko nákladové vykurovanie a prístup k vode a energii, zaistiť cenovo prístupného dopravného spojenia do izolovaných sídiel a ďalšie služby).
- Potrebná je vyváženosť v zložení členov a členov rád (aby boli zastúpené všetky sektory). To môže byť garanciou názorovej vyváženosti na poslanie partnerstva. Zamerať sa na podnikateľov, ktorí môžu byť pre PSI veľkým prínosom. Podnikatelia sú zamestnávateľmi, poznajú požiadavky trhu práce a majú kontakty v oblasti, do ktorej cieľové skupiny nemajú prístup.
- Nie je účelné snažiť sa o čo najväčšie partnerstvá ani územne, ani počtom členov. Je to na úkor kvality komunikácie a participácie. Aj pri dobrej vôli a vedomí významu participácie je vo veľkých partnerstvách uskutočňovanie tohto princípu ohrozené a dochádza k oddelovaniu aktívneho „expertného“ jadra partnerstva od „pasívnych členov“. Cieľom by malo preto byť mať **aktívnych členov** (zamerať sa na aktivizovanie, vťahovanie radových členov do činnosti partnerstva – napr. dávať im úlohy, častejšie sa stretávať, regranting malých projektov priamo cez PSI).

Kapitola 2 Doterajšie fungovanie PSI – úspechy a prekážky

Cieľom tejto kapitoly je analyzovať doterajšie fungovanie lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie (PSI) z pohľadu hodnotenia ich členov a pracovníkov. Údajovou bázou kapitoly sú predovšetkým poznatky z expertných rozhovorov v siedmich partnerstvách sociálnej inklúzie a tiež z dvoch panelových diskusií, na ktorých sa zúčastnilo celkovo 28 pozvaných členov PSI, prevažne štatutárnych zástupcov a projektových koordinátorov. V tejto časti záverečnej správy sa pokúsime zhodnotiť doterajšie fungovanie PSI. Najprv zhrnieme pozitívne prvky fungovania PSI v reflexii ich členov a spolupracovníkov, a to aj na konkrétnych príkladoch projektov. V nasledujúcom kroku chceme identifikovať bariéry a prekážky vo vzťahoch a komunikácii s cieľovými skupinami, strategickými partnermi, Fondom sociálneho rozvoja, ale aj medzi členmi partnerstiev.

V predošlej kapitole sme definovali princípy, na ktorých sa budovali základy pôvodného projektu lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie a predstavili poslanie, ktoré tento konceptuálny rámec pre PSI vytyčuje. Zaoberali sme sa aj tým, ako dnes členovia a pracovníci PSI chápu poslanie partnerstiev. V tejto kapitole si kladieme za cieľ odpovedať na nasledujúce otázky: Aký prínos a úspechy PSI zaznamenali ľudia angažovaní v jeho činnosti? A naopak, aké problémy a prekážky stoja v ceste lepšiemu fungovaniu PSI a jeho poslaniu napomáhať procesom sociálneho začleňovania?

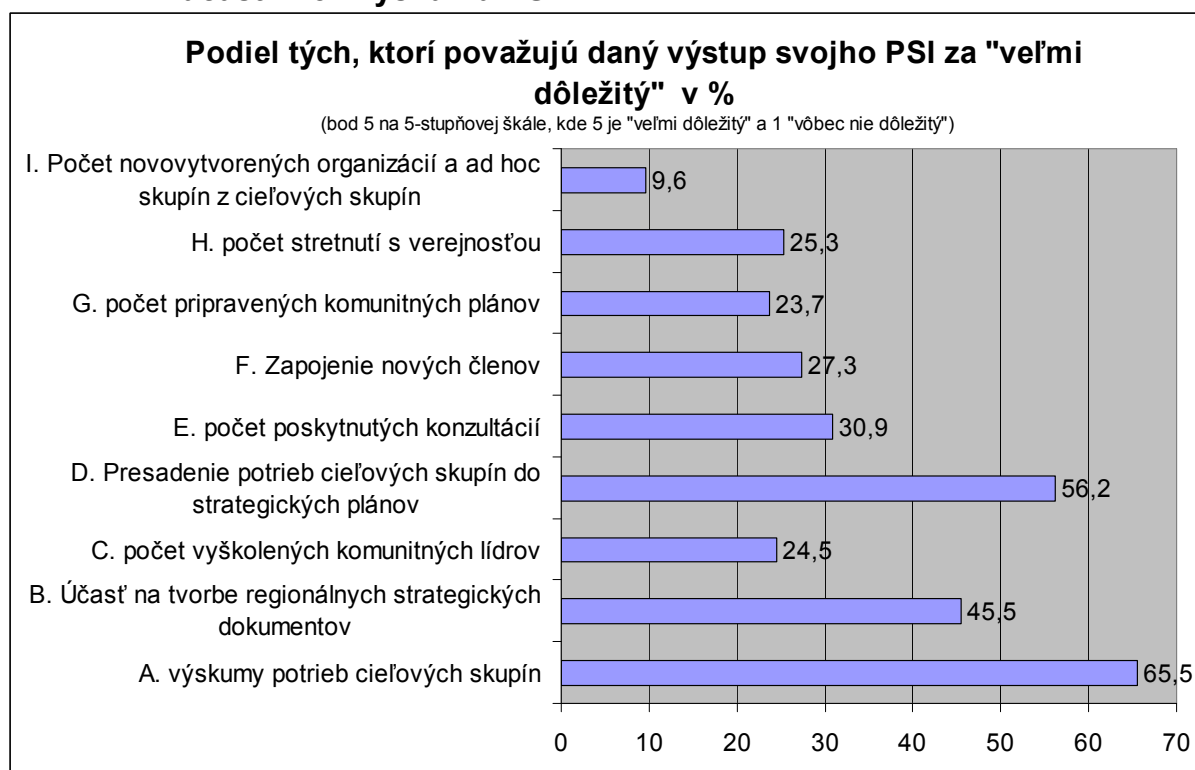
2.1 Čo pozitívne prinášajú PSI: úspechy a prínos PSI

V predchádzajúcej kapitole sme ukázali, že jedným z významných prínosov projektu PSI je **sieťovanie aktérov z rôznych sektorov a oblastí záujmu**. PSI ako **komunikačná platforma** poskytuje členom partnerstva príležitosť vymieňať si skúsenosti a nadväzovať kontakty s členmi s podobnými záujmami, pričom tí menej skúsení môžu čerpať zo skúsenosti starších a v projektovom manažmente ostrieľanejších partnerov. Ide najmä o mimovládne organizácie (MVO), ktoré majú skúsenosti s prácou na projektoch, priamou prácou s cieľovými skupinami (CS), s presadzovaním a implementáciou myšlienky sociálnej inklúzie v praxi. PSI je pre mnohých jedinečným **zdrojom informácií** o možnostiach čerpať prostriedky z rôznych zdrojov (i mimo FSR), a to najmä vďaka skúsenostiam projektových manažérov členských MVO či samospráv. A neostáva len pri informáciách, členovia partnerstiev z radov MVO i starostov obcí oceňujú možnosť konzultovať v rámci PSI prípravu svojich projektov.

Lokálne PSI okrem ľahšieho prístupu k informáciám pre tretí sektor tiež znamenajú posilnenie hlasu jednotlivca. (D, 01, 03, 04) Iniciatíva občianskeho združenia slúžiacoho potrebám zdravotne a mentálne postihnutých za vybudovanie bezbariérového prístupu do verejnej budovy v okresnom meste podporená váhou PSI sa podľa jej autorov vyvíja hladšie a má väčšiu nádej na zdarný výsledok, ako keby občianske združenie na mesto apelovalo samo. Rozvoj tretieho sektora v oblasti sociálneho začlenenia sa prakticky prejavil napríklad aj v ďalšom skúmanom okrese, keď sa partnerstvu podarilo iniciovať vznik rómskej mimovládnej organizácie, a tak prispieť

k aktivizácii tejto cieľovej skupiny. Predstavitelia PSI ďalej v rozhovoroch veľmi pozitívne hodnotili prácu komunitných konzultantov, ktorí sprostredkujú kontakt s cieľovými skupinami. Týchto pracovníkov si PSI samé vyškolili a v mnohých partnerstvách prostredníctvom nich (okrem iného) uskutočnili prieskum potrieb cieľových skupín. Na základe výstupov z prieskumu boli vypracované podklady pre komunitné plánovanie. Plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR), pri ktorých tvorbe PSI samosprávam asistujú, podľa viacerých účastníkov rozhovorov **zviditeľňujú myšlienku sociálneho začlenenia** a napomáhajú tomu, aby sa stala integrálnou súčasťou sociálnej politiky na tej najnižšej, lokálnej úrovni. Aktuálne významové priority činnosti PSI ako boli identifikované na základe dotazníkového prieskumu približuje graf č. 4.

Graf č. 4 **Dôležitosť rôznych výstupov činnosti partnerstiev podľa účastníkov výskumu PSI**

Partnerstvá majú na konte niekoľko úspešných a pre sociálne začlenenie prospešných projektov. Vo viacerých partnerstvách sa v minulosti osvedčilo udeľovanie tzv. mikrograntov, ktoré podporili iniciatívy komún a malých MVO v regiónoch.

„Partnerstvo veľmi dobre fungovalo v dobe, keď boli mikroprojektové cykly, my sme projekt konzultovali aj s 18 nezamestnanými, ktorí mali záujem zamestnať sa vo výrobe hračiek...“ (F, 11)

Za všetky spomeňme aspoň projekt prerozdelenia nízkorozpočtových grantov pre komunitné projekty v rámci jedného PSI, ktorý bol podľa slov komunitnej konzultantky pre mnohých zapojených ľudí "malým zázrakom". Všeobecné ocenenie, predovšetkým zo strany zástupcov samospráv, si získala výzva na rozvoj infraštruktúry. Popri plánovaných aktivitách však partnerstvo už viackrát operatívne zasiahlo ako **mediátor náhle vzniknutého problému**. Príkladom toho je prípad, v ktorom viacerí spolu-

pracujúci členovia PSI sprostredkovali dohodu medzi obyvateľmi rómskej bytovej jednotky a vodárenskou spoločnosťou, ktorá Rómom pre dlh odpojila vodu. Výsledkom dohody bolo nastavenie splátkového kalendára, ktorý sa darí plniť, a k následnému obnoveniu dodávok vody.

2.2 Problémy a bariéry fungovania PSI

2.2.1 Vzťahy a komunikácia navonok

2.2.1.1 Cieľové skupiny

Chápaniu spolupráce s cieľovými skupinami ako súčasťou poslania PSI sa venujeme v kapitole 1.2. Tu sa na prácu s cieľovými skupinami, resp. v prospech cieľových skupín, pozrieme z trochu iného hľadiska. Všeobecným problémom, na ktorý poukázala časť respondentov v expertných rozhovoroch je **široký záber cieľových skupín**, resp. **veľký počet „ťažkých a náročných“ cieľových skupín**, ktoré sú výzvami pokryté. Túto kritiku a požiadavku väčšieho priestoru pre rozhodovanie PSI o voľbe cieľových skupín vyslovovali napriek tomu, že výzvy umožňovali voliť si cieľové skupiny. To môže naznačovať, že problémom bola skôr voľba cieľových skupín a distribúcia energie a zdrojov partnerstva pre prácu s rôznymi skupinami, v samotnom partnerstve. Jednotlivé členské organizácie zastupujúce rôzne cieľové skupiny sa mohli dostať do nežiadúceho konkurenčného vzťahu (napríklad zdravotne postihnutí, rómske segregované komunity, seniori). Pre „pokoj“ v partnerstve by bolo iste jednoduchšie, ak by sa, ako navrhovali niektorí účastníci výskumu, v budúcnosti **vyčlenili niektoré cieľové skupiny pre samostatne orientované výzvy** (najmä rómske komunity a dlhodobo nezamestnaní), alebo boli výzvy „len na tie najproblematickejšie“. Účastníci výskumu v rozhovoroch a aj počas panelovej diskusie poukázali na to, že výzvy by mali brať ohľad aj na nerovnakú mieru deprivácie cieľových skupín v rôznych regiónoch.

V súčasnosti zaznamenávajú v niektorých oblastiach aj ďalšie sociálne problémy, ktorým výzvy nevenujú dostatočnú pozornosť. Sú to napríklad nárast alkoholizmu (najmä v oblastiach so zvýšenou mierou dlhodobej nezamestnanosti), nárast významu nových rizikových skupín ako sú „starí mládenci“, starí ľudia, občania z geograficky vzdialených sídiel bez sociálnych, verejných služieb (napr. verejnej dopravy, lekárskej starostlivosti, školských zariadení), osamotené matky s deťmi v dôsledku zahraničnej pracovnej migrácie otcov rodín. Ľudia s takýmito ťažkosťami sú pokrytí výzvami len zdanlivo. Výzvy totiž vychádzajú z úzkeho chápania sociálneho začleňovania a umožňujú financovať len také aktivity pre tieto skupiny, ktoré podporujú ich začleňovanie na pracovný trh. Účastníci rozhovorov sa zhodovali aj v tom, že je potrebné **posilniť preventívnu stránku pri práci s cieľovými skupinami** v rámci PSI, a to najmä v zameraní aktivít **na deti a mládež**, najmä v rómskych komunitách. Chýbajú **konkrétne programy pre konkrétne cieľové skupiny**, ktorých problémy treba riešiť systematicky. To si vyžaduje **existenciu výziev** na podporu takýchto programov. Špeciálne programy sú nevyhnutné najmä pre dlhodobo nezamestnaných, ktorých je ťažké niekde umiestniť a ľahko sa vracajú do „*náručia sociálnych sietí*“.

Aj keď účastníci rozhovorov deklarovali záujem zapájať cieľové skupiny už do plánovacieho procesu, nie vždy sa to darí najmä pri náročnejších cieľových skupinách. Preto za úspech považujú už ich **aktivizáciu**, t. j. prebudenie záujmu o nejaký druh spoločnej aktivity a chuť sa na nej aktívne podieľať. Podľa rozhovorov s pracovníkmi

partnerstva A však konzultačná a aktivizačná činnosť pre ťažké cieľové skupiny nepostačuje, je potrebné finančne podporiť aj realizáciu konkrétnych programov. Vo viacerých PSI sú dobré príklady úspešného zapojenia cieľových skupín, podarilo sa ich mobilizovať k písaniu a podávaniu vlastných projektov, tzv. mikroprojektov. Vťahovanie cieľových skupín je však v partnerstvách nedostatočné, napriek tomu, že to je jedna z najdôležitejších misií partnerstva.

Aby to bolo možné, je nevyhnutná **stabilizácia projektov, neprerušovanie výziev, trpezlivosť a sústredenie sa na najzávažnejšie problémy**. Veľkým problémom je diskontinuita výziev a projektov – nárazovitosť programov. Podľa účastníkov výskumu pre riešenie sociálnej inklúzie neexistuje nič účinnejšie ako **systematická práca**. Každé prerušenie znamená, že treba odznovu začínať s namáhavou prácou s cieľovými skupinami, pričom sa mrhá ľudskou energiou, ktorá bola do tejto práce vložená, oslabuje sa dôvera členov a partnerov PSI - **stráca sa nadobudnutý sociálny kapitál**, a problémové cieľové skupiny upadajú znovu do svojej sociálnej marginality.

Osobitným problémom, ktorému sme sa podrobnejšie venovali v predchádzajúcej kapitole správy, sa ukázalo byť **začlenenie cieľovej skupiny obyvateľov separovaných a segregovaných rómskych komunít medzi ostatné cieľové skupiny PSI**. V expertných rozhovoroch s členmi PSI sa vyskytovali aj tieto dva názorové póly. Na jednej strane nespokojnosť predstaviteľov, resp. lídrov rómskych komunít s nerovnoprávnym postavením v rámci členstva v PSI, na druhej strane nesúhlas ostatných členov s ich snahou o prioritné postavenie a dôraz na riešenie problémov rómskej komunity. Je pochopiteľné, že v rómskych komunitách je mnoho sociálnych problémov a pokrývajú súčasne niekoľko cieľových skupín. Týmito argumentmi zdôvodňujú predstavitelia týchto komunít svoje požiadavky výnimočného postavenia a prednostnej orientácie PSI na riešenie sociálnych problémov tejto skupiny. Tento názor je v súlade so strategickými dokumentmi SR. Časť ostatných členov (napr. v partnerstve A, B) zdôrazňuje, že ide o nerovnoprávne postavenie ostatných cieľových skupín, ktoré tiež majú sociálne problémy (napr. bezdomovci, zdravotne postihnutí, starí ľudia a iní). Je na mieste povedať, že aj v partnerstvách z oblastí, v ktorých majú rómske komunity vysoké zastúpenie a v ktorých považujú Rómov za prioritnú cieľovú skupinu, sú rómske organizácie v menšine. Ich menšinové zastúpenie v praxi znamená, že je pre nich ťažké presadiť svoj názor bez podpory nerómov. Zdá sa, že je potrebné venovať pozornosť komunikačným bariéram, ktoré sa vytvorili medzi týmito skupinami. K závažným argumentom zo strany zástupcov majority patria aj tie, ktoré poukazujú na „parciálne záujmy“ rómskych komunít, nedostatočný záujem o komplexné riešenie problematiky sociálnej inklúzie (v rozhovoroch odznali aj tieto hodnotenia zástupcov rómskych komunít v partnerstvách: *málo iniciatívni, sledujú len vlastný prospech, obsah práce ich nezaujíma, požadujú len funkcie, nemajú dlhodobé predstavy, sú roztrieštení, nevedia sa zjednotiť*). Predstavitelia rómskych komunít majú na druhej strane často pocit formálneho členstva, nedostatočnej pozornosti a vťahovania do činnosti PSI.

2.2.1.2 Strategickí partneri

Dôležitou otázkou je význam a legitimita strategických partnerov v PSI. V partnerstve B dvaja účastníci expertných rozhovorov spochybnili legitimitu stanovenia „povinných“ strategických partnerov pre PSI (vnímajú to ako *nepriame politizovanie, diktovanie zhora – noriem, priorít*). „Partnerstvá majú vzniknúť „zdola“, lokálnou iniciatívou a dobrovoľne“ (B, 03). Povinných strategických partnerov považujú za „nezdravý prvok“ vo fungovaní PSI (vypovedali o ich slabej aktivite, formálnom členstve,

nezaujíme). Tento názor sa však ukázal byť v rozprávaní členov a pracovníkov partnerstiev menšinový.¹ Na opačnej strane názorového spektra sa nachádza pozitívne hodnotenie úlohy strategických partnerov. Viacerí členovia oceňovali ich *odbornosť, informovanosť, možnosť konzultácie a skúsenosti s legislatívnym zázemím*, ich účasť je pozitívna a je potrebné viac prepojiť PSI na strategických partnerov, napr. koncipovať PSI ako poradný orgán VÚC. Tieto vyhranené názory dokumentujú **proces kryštalizácie vzťahov medzi členmi a strategickými partnermi** na lokálnej a regionálnej úrovni, napríklad medzi PSI a regionálnymi rozvojovými agentúrami (RRA), PSI a VÚC, RRA a MVO. Konfigurácia ich vzťahov a vzájomný prínos sú v rôznych PSI rozdielne.

Identifikované problémy vo vzájomných vzťahoch a komunikácii so strategickými partnermi možno pripísať aj **nevyjasnenej pozícii strategických partnerov**: nemajú zmluvné vzťahy s PSI, nemôžu spolurozhodovať a ovplyvňovať chod vecí, fungujú len na základe ústnej dohody a dobrých vzťahov. Spoločným menovateľom sú chýbajúce **jednotné pravidlá na celoslovenskej úrovni**. Úloha strategických partnerov by mala spočívať vo vyvíjaní „tlaku“ na FSR pri zmene pravidiel počas hry.

Dôležitým zistením je, že pre členov PSI je VÚC „neviditeľná“, prevažne hovoria o nepriamom vplyve, neosobných väzbách, ktoré však spochybňujú transparentnosť partnerstva (G, D, A, F). Aj keď nemožno a priori spochybňovať prínos VÚC, v niektorých prípadoch poslanci VÚC napriek tomu, že sú štatutárnymi zástupcami PSI, nevidia prepojenie PSI a VÚC. Účastníci výskumu (napr. F, 01) to vysvetľujú absenciou centrálnej dohody, v ktorej by boli určené pravidlá a podmienky spolupráce. Často hodnotia strategických partnerov podľa ich konkrétnych zástupcov v PSI. Viac sa tejto téme venujeme v kapitole 3. Podľa niektorých názorov by VÚC mohla poskytovať **sociálne poradenstvo**. Prevažne pozitívne sa hodnotí účasť Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVAR), ktoré napomáhajú pri identifikovaní potrieb nezamestnaných (údajová báza o kvantite a kvalite nezamestnaných) a majú väčšiu autoritu u starostov, čím zvyšujú aj váhu PSI.

Zapájanie strategických partnerov posudzovali viacerí členovia ako formálne, najmä VÚC a Úradu splnomocnenkyne vlády pre rómske komunity (ÚSV RK). Chýba najmä spätná väzba a možnosť PSI participovať na strategických rozvojových dokumentoch v regióne. Podľa skúseností viacerých členov PSI je lepšie využívať neformálne kontakty na poslancov VÚC a získať ich pre členstvo v PSI. Medzi výhody prítomnosti strategických partnerov zaradili účastníci výskumu: vzájomnú informovanosť o rozvojových zámeroch, informácie o vývoji nezamestnanosti v regióne, konzultačnú a poradenskú funkciu.

2.2.2 Vzťahy a komunikácia vo vnútri – členovia PSI

Pred vstupom do PSI mali jednotliví členovia rôznorodé skúsenosti. Niektorí už mali skúsenosti s projektovou činnosťou, dokonca aj medzinárodné skúsenosti s fungovaním inštitúcie partnerstva, niektorí vstupovali kvôli novým kontaktom, možnostiam zapájať sa do iniciatív regionálneho rozvoja, komunikácii a informovanosti, obce vstupovali prevažne v rámci mikroregionálnych združení. Aj táto **rôznorodosť**

¹ Zároveň išlo o názor, ktorý jeho nositelia nedokázali podprieť pozitívnou skúsenosťou so spontánnym vznikom partnerstiev, ani krátkodobých partnerských projektov „zdola“. Pri otázke, nakoľko je v ich regióne možné očakávať podobné spontánne generovanie spoločných iniciatív v oblasti sociálnej inklúzie, sa skôr prejavili ako skeptici – s odkazom na nedostatok „tradície“ inštitúcie partnerstiev a absenciu lokálnych subjektov (i MVO) v marginalizovaných regiónoch.

záujmov a skúseností členov PSI vytvára v niektorých partnerstvách bariéry lepšej spolupráce a komunikácii. V expertných rozhovoroch vyjadrovali viacerí členovia pocit, že partnerstvo má malý prínos pre ich organizáciu. Neustále zmeny pravidiel hry, ich nejasnosť, prerušovanie výziev, časová neurčitosť spôsobujú často nízku dôveryhodnosť medzi členmi PSI. Súvisí s tým aj nedostatočné zabezpečenie **rovnocennosti členov PSI, zosúladenie spoločných záujmov a špecifik rôznorodej členskej základne PSI**.

V každej PSI je dominantné iné zoskupenie členov. V niektorých pôsobí model aktívnych MVO, ktoré sú lídrami PSI, niekde je viac rozvinutá aj regionálna spolupráca, najmä samosprávy a RRA. K priaznivým faktorom členskej štruktúry patrí silná sieť MVO s dobrými skúsenosťami (výbornou medzinárodnou skúsenosťou sa v jednom partnerstve ukázal byť napríklad britský projekt Partnership). Procesu formovania PSI a aj následnej spolupráci pomáha, ak sú členovia skúsení a dobre organizovaní i v rámci iných projektov (napríklad v mikroregionálnych štruktúrach), pretože lepšie funguje medzisektorová spolupráca. Aj na základe referencií prebiehala selekcia medzi členmi (napr. zamietnuté členstvo jednej rómskej MVO, podozrivej z úžery). Kvalitatívne rozdiely v činnosti PSI spôsobuje aj ich veľkosť, tzv. jednookresovosť, či viacokresovosť. Všeobecne je veľkým problémom zapojenie podnikateľov, niektoré PSI nemajú členov z tohto sektoru. Bolo by potrebné vytvoriť **stimuly pre podnikateľov**. Títo sú dôležití, pretože ponúkajú pracovné príležitosti, môžu „vykryť“ náklady partnerstva v období bez projektovej podpory (napr. v partnerstve G sa tak stalo), majú informácie z praxe (napr. o požiadavkách trhu). Pri výbere členov PSI zohrávali úlohu najmä predchádzajúce osobné kontakty a dobré vzťahy (pracovné a priateľské kontakty).

V niektorých prípadoch sa ako bariéra uvádzala **multisektorálnosť členov PSI**, no najmä ťažkosti, ktorým čelia partnerstvá **pri formulovaní takeého cieľa PSI, ktorý by dokázal integrovať a mobilizovať členov z rôznych sektorov**. Absenciu spoločného cieľa signalizujú kritiky typu „starostovia ťahajú za jeden povraz“, „podnikatelia majú svoje záujmy“ či „rómski aktivisti presadzujú len svoje projekty a málo sa zapájajú“. Niektorí členovia nevidia problém v odlišných záujmoch rôznych sektorov, ale v skladbe PSI z viacerých okresov, ktoré nie sú v rovnocennom postavení. Zavážia i historické infraštruktúrne a inštitucionálne väzby na iné okresy. Úloha predstaviteľov PSI je napokon nejasná tiež preto, že nie vždy je jasné, do akej miery členovia zastupujú svoje vlastné organizácie a do akej formujú organizáciu novú – partnerstvo.

2.3 Vzťah a komunikácia s Fondom sociálneho rozvoja

V počiatkoch PSI zohral Fond sociálneho rozvoja (FSR), resp. jeho regionálne a lokálne štruktúry, kľúčovú úlohu. PSI vznikali z jeho iniciatívy a za jeho aktívneho prispenia. V súčasnosti pracovníci a členovia PSI, ktorí sa zúčastnili nášho výskumu, považujú vzájomnú spoluprácu PSI a FSR za problematickú, a to na niekoľkých rovinách. Vráťme sa k už prezentovanému grafu č. 2 (s. 12) zobrazujúcemu dôležitosť, akú prikladajú respondenti zlepšeniu jednotlivých oblastí v záujme zlepšenia fungovania PSI. V dotazníku sme respondentom kládli otázku „Na čo je podľa vás dôležité klásť väčší dôraz (pri stanovovaní pravidiel, zameraní financovania), aby PSI lepšie slúžili svojmu poslaniu?“. Na odpoveď im slúžila štvorbodová škála s možnosťami „veľmi dôležité“, „skôr dôležité“, „skôr nedôležité“ a „vôbec nie dôležité“. Dĺžka červenej pruhy indikuje percento respondentov, ktorý označili v odpovedi možnosť „veľmi dôležité“. Je pozoruhodné, že všetkých prvých päť najdôležitejších oblastí, v ktorých pociťujú PSI potrebu zlepšenia, sa týka ich vzťahu k Fondu sociálneho

rozvoja: stabilné financovanie (79%), viac finančnej podpory pre individuálne projekty (78%), možnosť spoluformulovať výzvy (70%), účasť na posudzovaní individuálnych projektov (67%) a, konečne, zlepšenie komunikácie s FSR (61%). Príčiny problémov sú komplexné a navzájom poprepletané, pokúsme sa ich teda rozplieť v nasledujúcich štyroch tematických celkoch: udržateľnosť a financovanie PSI, komunikácia a spolupráca s FSR, mechanizmus udeľovania grantov, zameranie výziev a potreby PSI.

2.3.1 Udržateľnosť a financovanie PSI

Jedným z najčastejšie opakovaných slov v rozhovoroch i panelových diskusiách bolo slovo *kontinuita*. Odôvodnene. Proces sociálneho začleňovania je nepochybne výzva vyžadujúca dlhodobú sústavnú pozornosť a cielenú snahu. Prioritu stabilného financovania zdôraznilo v dotazníku odpoveďou „veľmi dôležité“ 79% respondentov (pozri Graf č. 2). Predstavitelia partnerstiev poukazujú na to, že **diskontinuita financovania a výsledná nestabilnosť zázemia**, s ktorými PSI zápasia, podryva ich schopnosť efektívne plniť úlohy a celkovo naplňať poslanie partnerstiev.

Kontinuitu fungovania PSI ohrozuje predovšetkým doterajší **fázový systém financovania** prostredníctvom krátkodobých desaťmesačných projektov v kombinácii s meškaním vyhlasovania výziev či vyplácania zálohových platieb zo strany FSR². Niekoľkomesačné oneskorenie vyhlásenia výzvy, podpis zmluvy či vyplatenie zálohy má spravidla za následok stratu vyškolených zamestnancov (najmä komunitných konzultantov), oslabenie motivácie členov partnerstva, a často tiež **zníženie dôveryhodnosti PSI v očiach potenciálnych nových členov, strategických partnerov i cieľových skupín**. Omeškania tak prakticky spôsobujú nielen nevyhnutnú stratu dôvery predstaviteľov PSI k FSR (ktorí dnes už prakticky vopred rátajú s oneskorením výzvy), ale podobne i poškodenie mena PSI v regióne – cieľové skupiny ho upodozrievajú zo sebaobohacovania a kľúčoví aktéri prestávajú veriť, že PSI môže byť nositeľom zmeny. Prerušenie financovania (a následné „obdobia sucha“), s ktorými sa PSI v čase medzi projektmi stretávajú, sú prekážkou profesionalizácie PSI – maľovať sa obáva zamestnať sa v PSI na plný úväzok a venovať sa mu stopercentne, komunitných konzultantov treba pre každý projekt školiť nanovo. Klesá tým **efektivita vynakladaných prostriedkov** (času i peňazí), s každým projektom PSI „začína od začiatku“.

„Ak sú tam správne osoby a nadšené, potom by malo partnerstvo aj imidž, lenže ľudia musia z niečoho žiť a tak neviem ako by bolo možné zaistiť, že tam budú naplno tí správni ľudia a nebudú to zakaždým iní, čo sa musia učiť všetko od začiatku.“ (Panel 1)

„Tak neviem ako mám ako štatutár zamestnancovi vysvetliť, pracuj, maj chuť do práce, chod' ešte dobrovoľne niečo urobiť a potom MOŽNO dostaneš peniaze. Takže potom všetci na platených pozíciách si hľadajú ešte nejakú inú prácu, aby vykryli ten deficit finančných prostriedkov. Preto tá profesionalizácia, tá aktivita trochu klesá a nedá sa zastabilizovať tá inštitúcia.“ (Panel 1)

Absencia stabilných zamestnancov taktiež znemožňuje dlhodobé sledovanie výsledkov realizovaných projektov. Popri tieni nedôvery k FSR sa v dôsledku atmosféry neistoty ohľadom budúcnosti PSI prirodzene presúva pozornosť z propagovania sociálnej inklúzie k otázkam prežitia partnerstva. Existenčné problémy spôsobené

² Do kategórie „omeškaní“ možno zaradiť aj nesplatené dlhy FSR voči niektorým PSI na zálohových platiach za projekty z roku 2006.

súčasnou formou financovania (vo väčšine prípadov z FSR ako jediného zdroja) sú **zásadnou bariérou naplňania poslania PSI**.

Problém diskontinuity aktivity (nadväzujúcej na diskontinuitu finančného krytia) má však aj svoje nefinančné aspekty. Obdobie, na ktoré sa výzvy vypisujú, je krátke. Okrem rýchleho vyčerpania a nízkej efektivity (vzhľadom na vyššie opísané opakované náklady na školenie a pod.) je nevýhodou takmer sústavné vyťažovanie vedenia PSI prípravou projektu (len čo sa jeden rozbehne, už je potrebné pripravovať ďalší). Týmto trpí predovšetkým práca komunitných konzultantov, ktorí majú o to menej času na priebežné projekty. Zástupcovia vedenia jednotlivých PSI sa zhodli, že **dlhodobejšie projekty** na cca 3 roky, prípadne dlhodobá **podpora koordinujúcich pracovníkov** na 7 rokov by výrazne pomohli partnerstvám stabilizovať sa a boli by zárukou kontinuity - toho času, žiaľ, takéto možnosti nie sú.

„Ideálne by bolo vypisovať projekty na tri roky. Myslím, že je to taká ideálna doba, keď sa dá nastaviť ten mechanizmus, ako sa má projekt rozvíjať a venovať sa dosahovaniu výstupov a výsledkov.“ (Panel 1)

„Minimálne na sedem rokov. Dajme tomu, že rozpočtové obdobie 2007 – 2013, na toto obdobie by mal byť zabezpečený určitý tím pracovníkov, ktorí by vykonávali prácu v rámci partnerstiev...“ (Panel 1)

2.3.2 Komunikácia a spolupráca s FSR

Nebolo by správne predstierať, že Fond sociálneho rozvoja sa ako inštitúcia teší v prostredí PSI veľkej priazni a dôvere. Partnerstvá referujú o početných neblahých skúsenostiach s FSR. V prvom rade pociťujú nerovnováhu medzi vysokou úrovňou profesionality a dodržiavania termínov, ktorú FSR očakáva od PSI, a ležérnym, až laxným prístupom FSR k potrebám PSI. Na jednej strane (z pohľadu predstaviteľa PSI) prehnané puntičkárstvo ohľadom formálnych náležitostí predkladaného projektu, na druhej strane neskoro vrátené projekty, meškajúce výzvy či platby. Na jednej strane komplikované formuláre a nesmierna administratívna záťaž komunitných pracovníkov, na strane druhej opakovaná neschopnosť podať informácie s odvolaním sa na **personálne zmeny na FSR**. Realizáciu projektov podľa vyjadrení členov partnerstiev skomplikoval Fond napríklad **zmenou pravidiel po schválení projektu** (išlo o požiadavky na uchádzačov o prácu komunitných konzultantov). Na jednej strane dôkladná kontrola účtov pri finančnom hodnotení projektu, na druhej strane nezaujem o realizované projekty a ich úspešnosť v regiónoch - predstavitelia FSR podľa účastníkov výskumu nemajú záujem o návštevy partnerstiev, aby sa osobne presvedčili o ich činnosti.

Dôležitou a opätovne sa objavujúcou témou bola **centralizácia Fondu** a s ňou súvisiaci **zánik regionálnych a lokálnych štruktúr FSR**. Tieto orgány FSR a ich pracovníci zohrali kľúčovú rolu pri vzniku (a v úvodnej fáze fungovania) PSI – ako iniciátori, metodici, koordinátori, poradcovia. FSR nemá v súčasnosti regionálnu pôsobnosť a ostáva predovšetkým zdrojom finančných prostriedkov. Komunikáciu s FSR ako oblasť potrebného zlepšenia v dotazníkoch označilo za veľmi dôležitú 61% respondentov, 25% ju označilo za „skôr dôležitú“. Vedúci pracovníci PSI na panelových diskusiách s ľútosťou konštatovali, že v dôsledku centralizácie sa FSR pre nich stal "imaginárnym", že zánikom štruktúr nižšieho rádu stratili s FSR kontakt a s ním i možnosť efektívne komunikovať s centrárou. Lokálni konzultanti jednak prezentovali a vysvetľovali centrálnu politiku Fondu členom PSI, jednak mohli na vyšších miestach propagovať návrhy a skúsenosti z regiónov. Dnes PSI možnosť ovplyvniť dianie v centrále nemajú, centrála sa o potreby a názory lokálnych aktérov

nezaujímajú, zástupcovia FSR do terénu prakticky nechodia; čo sa týka informácií, tie si musí PSI „krvopotne“ nájsť na internete (bez možnosti konzultovať ich obsah). Nezaujímajú FSR o činnosť partnerstiev ilustrujú členovia partnerstiev na príklade monitoringu projektov: hoci bol monitoring projektu pridelený konkrétnemu pracovníkovi FSR, ten sa na kontrolu nedostavil, podobne ako sa inokedy nikto z FSR neprišiel pozrieť na prezentáciu výsledkov realizovaných projektov. Fond nepožaduje od PSI nijaké vlastné zhodnotenie projektov, či bilanciu činnosti. Patrí sem i sklamanie z toho, že pripomienkam k jednej z uplynulých výziev (ktoré si FSR od partnerstiev žiadal) sa nakoniec vôbec nedostalo pozornosti a neboli zapracované. Toto všetko v členoch PSI umocňuje pocit, že FSR nemá záujem o činnosť a existenciu PSI.

Zánik lokálnych štruktúr FSR má však pre PSI oveľa konkrétnejšie negatívne dôsledky. Lokálny konzultant ako zamestnanec FSR bol v minulosti stabilizujúcim prvkom PSI – zaručoval trvanie podpory projektu zo strany Fondu, čím jednak zvyšoval kredit PSI v očiach strategických partnerov, jednak dával členom PSI istotu a dôležitosť. Po zániku pozície lokálnych konzultantov chýba partnerstvám zastrešujúca inštitúcia, ktorá by mohla pôsobiť ako sprostredkovateľ medzi PSI a strategickými partnermi (VÚC, mestá a pod.).

PSI dnes chýba aj metodické vedenie a konzultácie s lokálnymi konzultantmi, pretože PSI ešte „nie sú dospelé“ – nie sú profesionálne manažované, nemajú dostatočne pevnú sieť vzťahov a dostatok skúsenosti pre samostatnú činnosť. Lokálny konzultant navyše svojou činnosťou obsiahol väčšie územie i časový horizont, než koordinátor projektu PSI, ktorého perspektíva je nevyhnutne obmedzená a nedokáže lokálneho konzultanta nahradiť. **Existencia lokálnych štruktúr** výrazným spôsobom uľahčovala a povzbudzovala fungovanie partnerstiev. Stratu lokálnych konzultantov vnímajú členovia partnerstiev ako prekážku na ceste napĺňaniu poslania PSI.

Do sféry podmienok spolupráce s FSR patrí i otázka **administratívny projektov**. Členovia PSI sa sťažujú na to, že administratíva oberá pracovníkov (najmä komunitných konzultantov) o priveľa času, ktorý by bolo lepšie investovať napríklad do terénnej práce. Poukazujú na to, že v zahraničí sa o administratívne záležitosti stará servisná agentúra a PSI sa venuje operatívnej prevádzke projektov. Účastníci výskumu by uvítali, ak by mali možnosť využiť podobné služby.

Spoločnými menovateľmi tohto súboru prekážok a problémov sú „nedôveryhodnosť“ (FSR), „neistota“ (ohľadom ďalšej podpory zo strany FSR), „nedostatočný kontakt“ (s FSR).

2.3.3 Mechanizmus udeľovania grantov

Za vyslovene nevhodný považujú členovia PSI i **centrálne posudzovanie projektov** pri udeľovaní grantov. Kritika FSR je o to väčšia, že v minulosti už fungoval **systém lokálneho rozhodovania o projektoch**, ktorý bol neskôr zrušený. Súčasná usporiadanie vyvoláva nedôveru v regiónoch, a to z viacerých dôvodov. Prvý súvisí s absenciou kontaktu FSR s regiónmi (takmer nijaké výjazdy do terénu, sporadická komunikácia, absencia dlhodobjších intenzívnych vzťahov na spôsob lokálnych konzultantov) a ich potrebami. FSR nemá podľa účastníkov výskumu realistický obraz o situácii a nemôže kompetentne rozhodovať o tom, ktorý projekt je hodný podpory (nepoznajú konkrétne regionálne podmienky). **Spolurozhodovanie lokálnych aktérov** je podľa predstaviteľov PSI nutné, pretože omnoho lepšie vedia, na čo dať peniaze (aj keď sú práve z iného regiónu). Navyše, rozhodovacie právomoci idú ruka v ruku so zodpovednosťou; anonymní úradníci v centrále cítia prirodzene

menšiu zodpovednosť ako lokálna komisia, ktorá za rozhodnutím stojí svojím vlastným menom.³

Ďalším dôvodom je **nedôvera voči systému výberu členov hodnotiacich komisií**. „Losovanie“, ktoré sa koná pod záštitou FSR, pôsobí podľa účastníkov panelových diskusií netransparentne a vyvoláva obavy z klientelizmu. V súčasnosti sú projekty posudzované výlučne na základe priloženej papierovej dokumentácie, ktorá nie vždy hodnotiteľom sprostredkuje predstavu o význame projektu. Na základe skúsenosti s neúspechom projektu, lebo údajne „nemal šťavu“, bola na panelových diskusiách vznesená požiadavka možnosti obhajovať, resp. prezentovať projekty. Alternatívnym riešením by bol **lokálny stupeň posudzovania**, v ktorom by komisia mala prirodzene lepšiu schopnosť zhodnotiť kvalitu projektu. Filtrovanie nekvalitných, či nedôveryhodných projektov na lokálnom stupni by navyše odbremenilo centrálu FSR v Bratislave. Odobratie rozhodovacích právomocí PSI znamená okrem iného tiež oslabenie motivácie súčasných i potenciálnych členov, ktorá spočívala v možnosti prakticky niečo ovplyvniť.

Jednou z najdôležitejších oblastí zmeny podľa respondentov dotazníka („veľmi dôležitá“ podľa 78%) a zároveň mnohokrát spomínanou prekážkou v rozhovoroch i panelových diskusiách bola nemožnosť získať menšie granty. Zakladajúci členovia s nostalgiou spomínajú na začiatky projektu, kedy FSR „vykryl dieru v ponuke“ tzv. **mikrograntmi**. Pri poslednej výzve FSR udeľoval spravidla veľkú sumu financií na jeden projekt, čo spôsobilo, že boli mnohé projekty zamietnuté. Členovia PSI tvrdia, že väčší počet menších grantov prináša porovnateľne vyšší medzný úžitok, než niekoľko veľkorozpočtových (ako vyhlásil účastník panelovej diskusie 2 a jeho názor sa stretol so všeobecným súhlasom „*radšej dvesto po stotisíc, ako jeden za dvadsať miliónov*“). Táto požiadavka má znovu nádych **existenčnej neistoty partnerstiev**, ktoré potrebujú z grantov kryť svoju činnosť, a v prípade, že nie sú podporené grantom, „plánujú na vode“. Prívetké granty sú navyše problematické najmä pre nemajetné, resp. neskúsené MVO, ktoré či už z dôvodov finančných (nutná spoluúčasť, riziko meškania záloh a dlhu zo strany FSR), alebo personálnych (nedostatok skúseností) nemôžu na výzvy reagovať. V tejto súvislosti sa vynoril ako potenciálne riešenie regranting prostredníctvom PSI, ktorý však v rámci doterajších výziev nebol umožnený. O tom, že rovný meter neznamena vždy spravodlivý prístup, svedčí i ostatná sťažnosť, že sa pri posudzovaní a udeľovaní grantov nezohľadňuje index deprivácie daného regiónu. Problémy v najviac postihnutých okresoch by si podľa predstaviteľov PSI zasluhovali viac pozornosti (a peňazí z grantov), než sa im dostáva dnes. Možnosti PSI však kolíšu nielen podľa indexu deprivácie, ale aj v závislosti od veľkosti územia, ktoré spravujú. Je rozdiel, či štyria komunitní konzultanti majú na starosti 20 – 30 obcí, alebo viac ako 100 obcí; analogický vzťah je aj vzťah medzi výškou grantu a početnosťou cieľových skupín.

2.3.4 Potreby PSI a zameranie výziev

Zameraniu výziev sa rozsiahlejšie venujeme v kapitole 4. Tu chceme zhrnúť najväčšie problémy, ktoré v tejto súvislosti zdôrazňovali účastníci výskumu. S pripomienkovaním pripravovaných výziev na popud FSR majú partnerstvá negatívne skúsenosti: pripomienky ostali bez akejkoľvek odozvy. Možnosť podieľať sa na formulovaní výzvy podľa výsledkov nášho dotazníkového šetrenia považuje za veľmi dôležitú až 70%

³ Účasti na posudzovaní individuálnych projektov prisúdilo veľkú dôležitosť 67% respondentov v dotazníkovej fáze výskumu, medzi jednotlivými sektormi sme výraznejšie rozdiely nezaznamenali.

respondentov; v miere dôležitosti ju predčia už len stabilita financovania (79%) a väčšia podpora mikroprojektov (78%). Podobne, ako pri ostatných otázkach, ani tu sa odpovede respondentov z rôznych sektorov výrazne nelíšili.

Pri diskusiách o zameraní výziev viacerí účastníci panelov kriticky poukázali na zanedbávanie programov sociálnej inklúzie pre občanov v ekonomicky neaktívnom veku. Táto kritika bola konsenzuálne podporená. Diskutujúci upozorňovali, že **sociálne začlenenie má viacero rovín a členom PSI chýbajú výzvy zamerané na kultúru, školstvo, šport, komplexnú pozornosť prevencii sociálneho vylúčenia v ranom veku, teda projekty venované mládeži a deťom**. Už v prvej kapitole sme naznačili, že úzke chápanie sociálnej inklúzie ako sprístupňovania trhu práce nezamestnaným skupinám obyvateľstva, nie je vhodné a nie je ani v súlade s definíciou sociálnej inklúzie prijatou SR v NAP/inkl. 2004. Potreba „širšieho“ zamerania výziev je teda legitímnou a dôležitou požiadavkou, ktorá si zasluhuje náležitú pozornosť.

Po období zamestnanosti komunitným plánovaním a tvorbou strategických dokumentov sa PSI obzerajú po možnosti poskytnúť konečne cieľovým skupinám konkrétnu pomoc (a začať vytvorené stratégie naplňať). Neustále zamestnávanie prieskumom a plánovaním bez reálneho efektu na život cieľových skupín pôsobí na pracovníkov a členov PSI demotivačne. Vyskytli sa tiež návrhy na rozšírenie definície cieľových skupín. Na panelovej diskusii zaznela potreba vzdelávania členov PSI, ktorí v súčasnosti nie sú oprávnenou cieľovou skupinou. Predstavitelia MVO zameraných na pomoc občanom s postihnutím upozornili, že cieľovou skupinou môže byť napríklad i celá rodina postihnutého.

Za pomerne výrazný nedostatok výziev FSR bola označená tiež **izolovanosť od iných súbežných projektov**. Podľa vedúcich osobností PSI by myšlienke sociálneho začlenenia pomohlo, keby aktivity dotýkajúce sa tohto problému na ich území boli s PSI **koordinované**. Najvýraznejšie tu rezonoval projekt terénnej sociálnej práce (TSP), ktorý tematicky a prakticky úzko súvisí s činnosťou PSI, a tiež projektové aktivity jednotlivých VÚC, ktoré čerpajú granty aj od FSR, a to nezávisle na PSI.

Ďalším dôležitým kritickým bodom výziev je ich občasná **nezrozumiteľnosť a nejasnosť**. Viacerí vedúci pracovníci PSI sa sťažovali na nejednoznačnosť ohľadom oprávnených nárokov a aktivít, pre ktorú často žiadali menej, ako potrebovali. Exemplárnym príkladom bola situácia, ktorá vznikla na panelovej diskusii: komunitná konzultantka referovala o veľmi úspešnom projekte, v rámci ktorého ich partnerstvo pre-rozdelilo 120 000 Sk na malé komunitné projekty (čo je v podstate už spomínaný „regranting“). Zvyšok účastníkov panelu neskrýval svoje prekvapenie, že niečo také vôbec výzva umožňovala.

2.4 Zhrnutie

Jednou z najzávažnejších prekážok naplňania poslania PSI je **diskontinuitné financovanie**, a z neho vyplývajúca existenčná neistota partnerstiev. Absencia stabilných, spoľahlivých zdrojov je prekážkou **stabilizácie projektového tímu**, jeho profesionalizácie a spôsobuje skôr stratu motivácie angažovať sa v boji so sociálnym vylúčením. Nestabilné PSI navyše strácajú **dôveru strategických partnerov i cieľových skupín**, s ktorými pracujú. Príčinu vidia predstavitelia PSI v systéme krátkodobých grantov, ktoré na seba časovo nenadväzujú a v nedodržiavaní termínov zo strany FSR.

Ďalším štrukturálnym problémom sa javí byť **centralizácia FSR**. Po zániku regionálnych štruktúr sa partnerstvá cítia izolované od FSR, medzi PSI a FSR existuje **komunikačná bariéra**. Chýba im obojsmerná výmena informácií, nástroje vzájomného vplyvu (možnosť upozorniť centrálu na regionálne problémy, ale aj metodické vedenie lokálnymi konzultantmi), či **kvalifikovaný monitoring**. Zánik lokálnych a regionálnych orgánov FSR znamená neistotu podpory Fondu na strane PSI a zníženie váhy partnerstva v očiach dôležitých partnerov. Súčasná situácia vyvoláva u pracovníkov a členov PSI dojem, že FSR ich činnosť a problémy nezaujímajú. Uplatňovanie **centralizácie v procese hodnotenia** projektov a udeľovania grantov má podľa zástupcov PSI takisto negatívny vplyv na uplatňovanie myšlienky sociálneho začleňovania. Nemožnosť ovplyvniť rozhodovanie a viesť do neho regionálny aspekt („reálne regionálne potreby“) vzbudzuje **nedôveru k výsledkom hodnotenia**, ako aj **oslabenie motivácie angažovať sa v PSI**.

V **komunikácii s FSR** sa PSI sťažujú na prehnanú kontrolu a administrovanie, a zároveň na nespoľahlivosť FSR pri dodržaní termínov či podávaní informácií. Rozsah administratívnej práce považujú za neprimeraný a konštatujú, že ide na úkor plnenia úloh v teréne. Poukazujú na to, že i na úrovni FSR sa formálnym administratívnym záležitosťiam venuje nepomerne viac pozornosti, ako obsahu a úspešnosti projektov vzhľadom k hlavnému poslaniu PSI.

Problémom výziev je úzke chápanie sociálneho vylúčenia (ktoré sa odráža v stanovených aktivitách i cieľových skupinách), a tiež nedostatok priestoru pre praktickú a konkrétnu pomoc cieľovým skupinám (v prospech plánovania, prieskumov, vzdelávania). Udeľovanie veľkorozpočtových grantov a zároveň absencia mikrograntov pre „menšie ryby“ ide na úkor aktivizácie regiónov. Výzvy sú často nejednoznačné, odtrhnuté od reálnych potrieb PSI, a preto im chýba možnosť podieľať sa na ich formulácii. PSI by mali byť zamerané širšie, na celkový regionálny rozvoj, nielen úzke chápanie sociálnej problematiky.

Ohrozením pre partnerstvá je ich nestabilita, tak ako bolo prerušenie PSI výzvy a zrušenie pozície lokálnych konzultantov v roku 2006, ktorí zohrali najdôležitejšiu úlohu pri ich vzniku. Partnerstvá sú neefektívne, ak nemajú **víziu ďalšieho fungovania – stabilita je nevyhnutná** (už teraz je problém udržať tím, pretože sa nevie, čo bude od októbra).

Práca s niektorými cieľovými skupinami je skomplikovaná tým, že naráža na legislatívne bariéry, napr. zákon na ochranu osobných údajov, antidiskriminačný zákon. Prevažná časť cieľových skupín nemá svoje združenia, čo sťažuje komunikáciu s nimi. **Rôznorodé motivačné schémy** spôsobujú rôznorodosť partnerov, z čoho vyplýva aj rôznorodosť záujmov. Je preto nevyhnutné zdôrazňovať poslanie PSI, ktoré má spájať a zjednocovať rôznorodosť záujmov členov PSI.

Kapitola 3 Posilnenie pozície partnerstiev

Potreba posilniť partnerstvá je, ako vyplýva z nášho zisťovania, veľmi dôležitou témou pre členov PSI. Tak v rozhovoroch, ako aj v panelových diskusiách jej venovali nemálo pozornosti a okrem kritiky súčasného stavu a argumentácie na podporu zmeny, navrhovali (najmä v panelových diskusiách) konkrétne opatrenia k tomu, ako požadované zmeny dosiahnuť.

Odporúčania pre posilnenie pozície partnerstiev, ktoré formulujeme na základe výskumných zistení, sa navzájom prelínajú a podmieňujú. Pre prehľadnosť výkladu ich však rozdeľujeme do dvoch častí:

- 1) **Posilnenie smerom navonok:** tu sa ako dôležité ukazujú vzťahy s FSR, vzťahy so strategickými partnermi a vzťahy s verejnosťou v regióne.
- 2) **Posilnenie smerom dovnútra:** smerom k vlastným členom, smerom k cieľovým skupinám.

3.1 Posilnenie partnerstva smerom navonok

Posilnenie PSI smerom navonok, podobne ako poslanie PSI, bolo súčasťou všetkých troch typov nášho zisťovania. V dotazníku sa tejto témy nepriamo dotýkali otázky 5, 10, 11, 12, 15 a 16.

V rozhovoroch to boli dve otázky. V otázke č. 7 sme sa respondentov pýtali na partnerov, ktorí podľa nich majú pre činnosť partnerstva strategický význam. V otázke č. 8 nás zaujímali vzťahy a spolupráca s regionálnou samosprávou a inými dôležitými zástupcami regiónu, tzv. „vyššími“ autoritami. (scenár rozhovoru v prílohe)

V panelových diskusiách mali účastníci možnosť predložiť podnety a návrhy ako posilniť pozíciu partnerstva navonok aj dovnútra v samostatnej diskusnej téme.

Okrem návrhov na úpravu vzťahov s rôznymi inštitúciami a verejnosťou, ktoré budú súčasťou nasledujúcich podkapitol, účastníci panelových diskusií pomenovali aj iné prekážky brániace partnerstvu získať alebo opätovne nadobudnúť v regióne takú pozíciu, aká je žiaduca pre dosahovanie zámerov a cieľov PSI. Niektorým z nich sa stručne budeme venovať tu, ďalšie sú súčasťou iných tém a preto dostali priestor v iných častiach správy.

Potreba vrátiť partnerstvám rozhodovacie kompetencie bola zdôrazňovaná v expertných rozhovoroch a opakovane potvrdená na oboch panelových diskusiách väčšinou účastníkov. Podporná argumentácia vychádzala z potreby využiť poznatky o potrebách regiónu, ktoré partnerstvá počas svojho pôsobenia a osobitne v práci na projekte Výzvy 2007 zhromaždili. Ďalším dôvodom bola nutnosť motivovať členov aj nečlenov prostredníctvom možnosti zapojiť sa do grantových výziev.

Návrh na **zmenu financovania PSI** sa tiež stretol so všeobecným súhlasom a členovia partnerstiev ho považujú za nevyhnutný predpoklad stabilizácie partnerstiev. Jeho súčasťou sú nasledovné odporúčania:

a) *Zabezpečenie kontinuity financovania PSI*: zníženie projektovej administratívy, ktorá oberá zamestnancov o čas na prácu s CS; na koncepčné a strategické myslenie je nutný dlhší časový úsek - a teda stabilita PSI.

„Posilneniu pozície (PSI) by prospelo, ak by sme sa nemuseli každý rok uchádzať o nejaký projekt a projekt vymýšľať, nemôžeme sa venovať práci komunitných konzultantov v teréne.“ (Panel 1)

b) Prechod od dopytovo orientovaných projektov na *globálny grant*:

„...globálny grant na PSI. Nie tak, ako je to teraz, dopytovo orientované, a že je tu konkurenčné prostredie medzi nami, ... ako RRA fungujú, proste, že ak to má byť predĺžená ruka fondu, tak to musí byť stabilné.“ (Panel 2)

S financovaním úzko súvisí ďalšie odporúčanie, ktorým je personálna stabilizácia.

Personálna stabilizácia bola zhodne vyzdvihovaná ako nevyhnutná podmienka pre profesionalizáciu PSI, pre zabezpečenie kontinuity a rozvoja činnosti partnerstva, pre stabilizáciu vzťahov smerom navonok aj dovnútra.

„A to stabilné aj čo sa týka finančného zabezpečenia, to znamená personálneho, keď už do dôsledkov ideme, lebo tie financie budú použité na mzdy a na prevádzku. A potom aj z dlhodobého hľadiska, lebo ak tu nebudú tieto dve podmienky splnené, stále sme len ako občianske združenia, ktoré fungujú na vlastnom piesočku a preto hovorím potom, že potrebujeme nejakú asociáciu, ktorá by nás zastrešovala.“ (Panel 2)

Účastníci výskumu ďalej kritizovali **absenciu výziev** Fondu na podporu práce s cieľovými skupinami. Bez nej cieľové skupiny, ale aj členovia PSI a najmä zástupcovia samospráv, strácajú motiváciu pre prácu v partnerstve. Partnerstvo nemá možnosť pozitívnym príkladom výstupov z konkrétnych projektov komunikovať s verejnosťou a kľúčovými hráčmi v regióne. Tému výziev podrobnejšie rozoberá kapitola 4.

Zaujímavým návrhom, ktorý odznel nezávisle na oboch panelových diskusiách, bolo vytvorenie **asociácie partnerstiev**. Tá má do istej miery nahradiť niekdajšiu úlohu lokálnych a regionálnych konzultantov a okrem iného „hájiť záujmy partnerstiev“. (Panel 1) Myšlienka nebola pre účastníkov nová, súhlasili s ňou a v súvislosti s jej rozpracovaním vyvstala potreba priestoru na spoločné stretnutie zástupcov partnerstiev. Účastníci konkretizovali úlohy a význam asociácie najmä vo vzťahu k FSR a k regionálnej samospráve a ďalším strategickým partnerom. Tým sa budeme venovať v nasledujúcich častiach.

3.1.1 Strategickí partneri

Strategickými partnermi, s ktorými boli v čase vzniku PSI uzavreté dohody o spolupráci, sú: vyššie územné celky, v tom čase existujúce (krajské) úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity (ÚSV RK).

K spolupráci s nimi, najmä s regionálnou samosprávou vyšších územných celkov, sa vyjadrovali respondenti v rozhovoroch aj účastníci panelových diskusií.

Napriek menšinovým hlasom o malom význame strategických partnerov, väčšina sa zhodla na ich potrebe z rôznych dôvodov:

- poskytovanie informácií (napr. o výzvach, o stratégiách),
- odbornosť a spoločné ciele a cieľové skupiny (najmä ÚSV RK a ÚPSVAR),

- ich účasť zvyšuje „kredit“ partnerstva,
- potreba koncepcnej práce v regióne.

Aj v tejto oblasti nastali počas existencie PSI zmeny. Najvýznamnejšou z nich bola formalizácia pôvodne neformálnych partnerstiev na jeden z typov mimovládnych organizácií, najčastejšie občianske združenia, menej neziskové organizácie. Tým, že sa sformalizovali vzťahy v rámci partnerstva, vznikla potreba upraviť vzťahy aj navonok a obnoviť či aktualizovať dohody so strategickými partnermi.

„Asi by sme si mali jasne pomenovať, čo od nich ako od strategických partnerov očakávame a potom, ak to je pre nich zaujímavé, tak budú tam chodiť.“ (Panel 1)

Táto potreba žiaľ ostala vo veľkej miere nenaplnená. Okrem ÚPSVAR neboli dohody obnovené so žiadnym strategickým partnerom. Väčšina účastníkov výskumu sa zhodla na tom, že práve nejasné a nejednotné pravidlá spôsobujú v praxi nemalé problémy.

„My rozprávame o strategických partneroch, ale keď sme sa inštitucionalizovali ako občianske združenia, zostali naši partneri na vode.“ (Panel 1)

Úprava vzťahov so strategickými partnermi ostala na jednotlivých partnerstvách. Tieto majú právnu subjektivitu, a preto môžu konať vo svojom mene, ale subjektivita chýba napr. regionálnym kanceláriám Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity. V súčasnosti sa dohody realizujú ústne – neformálne a v každom partnerstve individuálne, čiže trochu inak. Skúsenosti, ktoré účastníci panelových diskusií prezentovali, sú rôzne. Niektoré partnerstvá vzťahy upravili už v stanovách, niektoré vnútorným nariadením, niektoré vôbec.

„My v našom partnerstve v ... máme troch strategických partnerov, Úrad práce, Úrad splnomocnenkyne, VÚC, a riešime to priamo v stanovách, že sú rovnocenní partneri. Nemožno mať rovnocenných partnerov bez kompetencií, tam je sila motivácie omnoho slabšia.“ (Panel 1)

Väčšina účastníkov výskumu sa však zhodla na tom, že ak má byť ich spolupráca kvalitná, je nutné **zjednotiť jej pravidlá dohodami na úrovni FSR a jednotlivých strategických partnerov**.

Podľa rozhovorov so zástupcami regionálnych kancelárií ÚSV RK je ich účasť v partnerstvách problematická, pretože nie je možné, aby bol Úrad členom občianskeho združenia a len málo partnerstiev má inú právnu formu. Preto v mnohých radách PSI sú zástupcovia Úradu bez hlasovacej právomoci a cítia sa len ako „pozorovatelia“.

„V minulosti bola dohoda o spolupráci medzi ÚSV RK a FSR, memorandum o partnerstve. Strategickí partneri nemajú zmluvné vzťahy s partnerstvom, nemôžu hlasovať, ovplyvňovať chod vecí, aspoň nie v ...“ (01, F)

Toto sa potvrdilo aj na panelových diskusiách. „Lebo podľa stanov nemôže ten, kto nie je členom, hlasovať.“ (Panel 1) Samozrejme tento problém sa netýka len ÚSV RK, ale aj ostatných strategických partnerov. Na jednej strane je takáto účasť v PSI zo strany zástupcov strategických partnerov vnímaná ako „nerovná“, pretože často nemajú právo hlasovať. Na strane druhej predstavitelia niektorých partnerstiev reflektujú svoju vyjednávaciu pozíciu voči strategickým partnerom ako slabú a požadujú jej posilnenie od FSR, prípadne v legislatíve.

„...ale ako my môžeme niečo zmeniť, ako môžeme zmeniť vzťahy s Úradom splnomocnenkyne, keď sme len obyčajné občianske združenia, sme v nerovnoprávnom

vzťahu, ak to nebude v zákone, že kto má s nami spolupracovať, tak sme len takí outsideri.“ (Panel 1)

Význam dohody na úrovni FSR alebo MPSVR SR a strategických partnerov argumentačne podopiera aj skúsenosť niekoľkých partnerstiev, z ktorých strategickí partneri po ich formalizácii vystúpili (zmena vedenia, nespokojnosť s oklieštenými rozhodovacími právomocami), prípadne prejavili neochotu pre spoluprácu.

„Ked' hovoríme o strategických partneroch, tak v súčasnosti už neexistuje žiadny mechanizmus ako ich prinútiť, donútiť alebo aby boli členmi partnerstva, preto akonáhle sa zmení riaditeľ alebo sa zmení klíma politická, tak on, tak môžu odísť z partnerstva bez problémov, čo sa stalo pri niektorých PSI.“ (Panel 2)

Dôležitá je aj otázka kompetentnosti delegovaných zástupcov strategických partnerov. Mnohí členovia sa zhodli na tom, že význam partnera v PSI sa stráca fluktuáciou delegovaných zástupcov a ich nekompetentnosťou. „...pre mňa je ale prioritné, či ten človek, ktorý je tam delegovaný, má kompetencie, alebo tam len presedí ten čas.“ (Panel 1) V tejto súvislosti ide najmä o zástupcov regionálnych samospráv. V mnohých rozhovoroch zrealizovaných v partnerstvách (G, D, A, F) bola účasť VÚC na činnosti partnerstiev a naopak hodnotená ako formálna, slabá, prípadne žiadna. Spoluprácu účastníci výskumu hodnotili vždy v nadväznosti na konkrétnu osobu, zástupcu partnera v PSI. Napriek tomu je žiadaná a pre členov partnerstiev má význam, najmä z hľadiska poskytovania informácií.

Slabá vyjednávacía pozícia PSI voči partnerom a iným kľúčovým hráčom v regióne je ďalšou témou, ktorej bol venovaný priestor v oboch diskusiách.

„...ked' si zoberieme Prešovský kraj alebo Oravu a tak ďalej, jednak má ďaleko do Žiliny, jednak sú tie okresíky malé. Nie je to partner, s ktorým by bol napr. VÚC-ka, alebo niekto iný ochotný sa baviť.“ (Panel 2)

Oslabenie pozície partnerstva súvisí najmä so zrušením regionálnych a lokálnych štruktúr FSR. Navrhovaná asociácia partnerstiev, či už celoslovenská, alebo združenie partnerstiev pôsobiacich v rovnakom regióne, by podľa účastníkov panelu mohla zastávať pozíciu regionálneho „vyjednávača“ s vyšším územným celkom v mene PSI.

Vzhľadom k tomu, že jednotliví partneri neboli hodnotení zhodne a s každým sa spája iný okruh problémov, v nasledujúcej časti sa budeme venovať každému strategickému partnerovi zvlášť.

3.1.1a Regionálna samospráva

Ako už uvádzame vyššie, vzťahy s VÚC boli hodnotené ako najmenej prospešné v porovnaní s ostatnými partnermi. V rozhovoroch aj v diskusiách členovia PSI kriticky komentovali chýbajúcu snahu a záujem VÚC o spoluprácu s PSI, časté zmeny v osobe zástupcu VÚC v radoch PSI, nízke kompetencie zástupcu VÚC. V dvoch partnerstvách sa na túto tému vyjadrili účastníci rozhovorov pozitívne, opäť v nadväznosti na osobu zástupcu.

Ako prekážky v stabilnej spolupráci s VÚC, okrem vyššie spomínaných účastníci diskusie uvádzali:

- nedodržiavanie termínov zo strany FSR:

„Pretože ak ako partnerstvo vyjednáme určitú podporu na VÚC-ke, ktorá tiež podlieha nejakému schvaľovaciemu procesu, tak ak my nevieme splniť tie veci, tak potom VÚC-ka tiež o nás nemá záujem, lebo je to pasé.“ (Panel 1)

- riziko duplicity a nekonceptčnosti v súvislosti s projektom CESTA: projekt je spoločnou iniciatívou Košickej, Prešovskej a Banskobystrickej VÚC, ktorej cieľom je pomocou sieťovania rómskych MVO a iných dôležitých aktérov v regiónoch bojovať s chudobou a sociálnym vylúčením.

V panelových diskusiách odznali nasledovné odporúčania:

- zosúladiť prácu PSI s VÚC (najmä v súvislosti s projektom CESTA),
- potreba odporúčania (direktívy) pre VÚC na vyčlenenie finančných prostriedkov na podporu PSI,
- potreba vytvorenia koncepcie spolupráce na základe dohody FSR s VÚC.

3.1.1b *Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny*

Vzťahy s úradmi práce väčšina účastníkov hodnotila ako dobré a dôležité, k čomu prispieva spoločné zameranie, ciele a cieľové skupiny. Zástupcovia úradov sú v mnohých partnerstvách aktívni, poskytujú informácie a praktickú pomoc (napr. samosprávam), často sú nimi členovia vedenia úradov.

„Na druhej strane máme veľmi dobré vzťahy s úradom práce a pani riaditeľka je predsedníčkou a využívame ich štruktúry na získavanie rôznych indikátorov, napríklad o nezamestnanosti v rôznych mikroregiónoch.“ (Panel 1)

„Chcela by som pochváliť spoluprácu s úradom práce, to asi závisí od človeka konkrétneho, ...“ (Panel 1)

Aj v súvislosti s týmto partnerom sa v jednom okrese objavil problém narušenia vzťahov po formalizácii PSI aj napriek tomu, že ÚPSVAR bol jediný partner, s ktorým boli obnovené dohody o spolupráci.

3.1.1c *Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity*

Okrem vyššie uvádzaných nedostatkov a nejasností, je ďalším problémom v spolupráci s ÚSV RK priestorová vzdialenosť niektorých PSI od regionálnych kancelárií Úradu, teda jeho nedostatočné regionálne pokrytie. Prínosom Úradu je pre PSI najmä odbornosť, informácie o CS a praktické skúsenosti zo spolupráce s nimi.

Ako sme však ukázali v predchádzajúcej kapitole, aj pracovníci ÚSV RK odporúčajú zjednotiť pravidlá vzťahov medzi Úradom a partnerstvami sociálnej inklúzie. Fakt, že v niektorých partnerstvách zástupcovia Úradu nemajú hlasovacie právo, vnímajú viac než ako administratívny nedostatok. Vidia v tom odklon od pôvodného poslania partnerstva, resp. zabúdanie predstaviteľov niektorých partnerstiev na pôvodné poslanie tejto inštitúcie. V predstavách pracovníkov niektorých regionálnych kancelárií by bolo veľmi vítané, ak by spolupráca medzi Úradom a partnerstvami bola v budúcnosti intenzívnejšia, a ak by pri presadzovaní a obhajobe potreby programov sociálneho začleňovania v regióne mohli postupovať spoločne. Táto koordinácia si však vyžaduje obnoviť niekdajšie Memorandum o spolupráci, ktoré bolo podpísané medzi FSR a ÚSV RK.

3.1.2 *Vzťahy k FSR*

Ako kľúčové, okrem vzťahov so strategickými partnermi, vystupujú v našich zisteniach vzťahy s pracovníkmi FSR. Najmä účastníci panelových diskusií vyjadrili istú nespokojnosť s ich kvalitou. Podrobnejšie toto hodnotenie predstavujeme

v kapitole 2. Tu sa budeme venovať viac odporúčaniam, ako by bolo možné vzťahy medzi partnerstvami a pracovníkmi Fondu zlepšiť.

Najviac sa poukazovalo na nízku intenzitu komunikácie a slabú spoluprácu. V minulosti ich zabezpečovali regionálni a lokálni konzultanti a po zrušení týchto pozícií neboli ničím a nikým nahradené. Konkrétne návrhy pre riešenie prepojenia FSR a partnerstiev zazneli najmä v panelových diskusiách. Vzhľadom k tomu, že z pohľadu partnerstiev boli pozície lokálnych a regionálnych konzultantov potrebné, navrhujú **navrátenie FSR do regiónov**.

Ako sprostredkovateľ komunikácie PSI a Fondu by mohla pôsobiť **asociácia partnerstiev**. Asociácia má byť dobrovoľnou platformou slovenských partnerstiev vytvorenou „zdola“, no je potrebné vytvoriť priestor pre jej vznik. Potrebná je ochota FSR akceptovať asociáciu a finančne podporovať stretnutia partnerstiev.

Problematický je „málo partnerský“ prístup FSR, založený najmä na kontrole. Členovia PSI odporúčajú:

- potvrdiť legitimitu partnerstiev jednak dohodami so strategickými partnermi a jednak fyzickou prítomnosťou pracovníkov FSR na významných akciách partnerstiev,
- akceptovať partnerstvá aj ako svoje lokálne štruktúry (táto myšlienka však nebola prijímaná všetkými, zamestnanecký pomer našiel svojich odporcov),
- obnoviť diskusiu o PSI a akceptovať pripomienky ich členov,
- dať partnerstvám možnosť ovplyvňovať rozhodnutia FSR, ktoré sa ich alebo ich CS bytostne týkajú; teda nielen organizovať pripomienkovanie výziev, ale tieto pripomienky aj využiť:

„Naozaj k tej strate pamäti ... a pripomienkovali sme výzvu a zostavili sme aj dokument niekoľkostranový a pripomienky sme zaslali. Je to veľmi demotivujúce, ak sa to robí len na papieri, že dajte nám nejaké pripomienky a potom sa so zaslanými pripomienkami vôbec nič nerobí, len sa dajú niekde do šuplíka.“ (Panel 1)

Najväčší deficit po zrušení lokálnych a regionálnych štruktúr pociťujú partnerstvá v absencii metodickéj pomoci, supervízie, koncepčného myslenia a rozvoja, ktoré im Fond v minulosti zabezpečoval. K vyrovnaní tohto deficitu by mohlo prispieť zriadenie metodického oddelenia pre PSI, ktoré by bolo otvorené spolupráci so širším akademickým/expertným prostredím.

Dôležitou témou je **prepojenie programu podpory rozvoja komunitnej sociálnej práce v obciach a partnerstiev**. Táto téma sa objavila v rozhovoroch aj v panelových diskusiách, kde „zožala“ všeobecný súhlas. Účastníci výskumu odporúčali „doplniť“ do odbornej personálnej vybavenosti partnerstiev aj odborníka a metodika pre komunitnú/ terénnu sociálnu prácu, ktorý by bol sprostredkovateľom komunikácie PSI s TSP a zároveň ich metodickým poradcom. Úlohu sprostredkovávať komunikáciu a prípadne poskytovať supervíziu terénnym sociálnym pracovníkom by mohli plniť – pri splnení príslušných kvalifikačných podmienok – aj komunitní konzultanti. V niektorých partnerstvách model takejto spolupráce už navrhli pri práci na identifikácii potrieb cieľových skupín. V už verejne obhajovanom dokumente vypracovanom PSI Rimavská Sobota v spolupráci so strategickým partnerom ÚPSVAR, komunitní konzultanti predstavujú možné styčné osoby medzi „regionálnymi koordinátormi“, pracovníkmi oddelenia koordinácie projektov EFS ÚPSVAR a terénnymi sociálnymi

pracovníkmi. Ich vzájomná komunikácia a spolupráca môžu značne zvýšiť adresnosť a efektívnosť využívania ponúk a programov zamestnanosti v regióne.

Členov a pracovníkov partnerstiev znepokojuje aj inflácia rôznych stratégií a ich nedostatočná koordinácia v regióne. Aj keď sa veľa hovorí o potrebe synergických efektov verejných politík, v súčasnosti existuje určité organizačné vákuum, ktoré znemožňuje ich zosúladovanie. Túto organizačnú medzeru viacerí pracovníci a štatutári PSI reflektujú. Účastníci panelovej diskusie navrhli zaplniť túto medzeru a dať PSI kompetenciu konzultovať projekty týkajúce sa sociálnej inklúzie a vyjadrovať sa k nim. *„...ak by partnerstvá dávali nejaké vyjadrenia k novým projektom... tým komunikáciu s ľuďmi/ organizáciami, ktoré chcú v našom území robiť.“* (Panel 2)

Tento návrh by však nemal byť zvažovaný samostatne bez toho, aby sa otvorila aj otázka ako zvýšiť legitimitu a transparentnosť PSI pre lokálnych aktérov a ako zaistiť, aby výstupy ich práce, najmä na poli strategicko-plánovacom, mali aj nezávislú odbornú oponentúru.

3.1.3 Komunikácia s verejnosťou v regióne

S posilnením pozície partnerstva navonok súvisí nevyhnutná komunikácia s verejnosťou. Táto bola súčasťou projektových aktivít, teda sa jej všetky partnerstvá v určitej miere venujú. Potrebu prezentácie a zviditeľnenia PSI vo verejnosti formulovali aj účastníci panelových diskusií. „Neviditeľnosť“ partnerstva a Fondu v regiónoch, nedôvera verejnosti a najmä zástupcov cieľových skupín, označili účastníci výskumu za vážnu prekážku šírenia myšlienky sociálnej inklúzie a hlavných ideí partnerstva.

Otázke bola venovaná pozornosť v panelových diskusiách. Na paneli 1 zaznelo niekoľko návrhov ako zvýšiť kredit partnerstiev v očiach regionálnej verejnosti a strategických aktérov v regióne: *„keby niekto z Fondu sociálneho rozvoja vyšiel do terénu“, „keby boli nejaké výjazdové zasadnutia FSR aj s mienkotvornými osobnosťami“, „zcitlivovať verejnosť na otázku chudoby“, „tie advokačné aktivity, to by mohlo posilniť postavenie partnerstva, ak by sme sa venovali takýmto aktivitám“.* Na paneli 2 účastníci odporučili pripraviť a distribuovať prezentačný materiál o PSI na úrovni FSR, ktorým by Fond potvrdil svoj vzťah s partnerstvami. *„Lebo inak to príjmu, keď príde z pozície vyššej informácia o partnerstve ako keď sa to snažíme my prezentovať. Ako tie informácie majú rôznu kvalitu.“* (Panel 2) K týmto návrhom sa vyjadríme v druhej časti tejto kapitoly.

3.2 Posilnenie partnerstva smerom dovnútra

Ak dotazníkové zisťovanie na prvý pohľad nesignalizovalo, že vnútorná súdržnosť partnerstiev potrebuje zlepšiť¹, expertné rozhovory, realizované ako druhá časť výskumu, naznačili, že stabilita partnerstiev je v niektorých partnerstvách zložitá otázka. Už v predchádzajúcich kapitolách sme stručne opísali viaceré ťažkosti, ktorým čelili a čelia partnerstvá. Viaceré z nich (ako napr. neistotu vo financovaní, krátke trvanie projektov) partnerstvá ani pri najlepšej snahe nedokážu ovplyvniť. Tieto a ďalšie ťažkosti nespôsobujú len zníženie kreditu partnerstiev vo „vonkajšom“

¹ Graf č. 2 (s. 12) informuje, že zlepšiť pravidlá komunikácie medzi členmi PSI považuje za „veľmi dôležité“ až 36,1% respondentov teda viac ako tretina členov PSI, ktorí sa zúčastnili výskumu. V tomto grafe je však táto informácia v tieni iných páľčivejších priorít týkajúcich sa stability financovania, podpory pre individuálne projekty či možnosti podieľať sa na formulovaní výziev FSR.

prostredí a v očiach potenciálnych partnerov, ale vedú aj k poruchám v komunikácii členov a k zníženiu vzájomnej dôvery. Ohrozujú aj dôveru medzi členmi partnerstiev a cieľovými skupinami.

V tejto časti nebudeme rekapitulovať zistenia týkajúce sa vnútorných problémov partnerstiev. Tie boli priblížené v druhej kapitole. Tu sa venujeme návrhom na zlepšenie súčasnej situácie ako ich formulovali účastníci expertných rozhovorov a účastníci panelových diskusií a predstavujeme aj závery, ktoré sme formulovali na základe vlastnej analýzy. Poznatky k otázke, ako posilniť partnerstvo vnútorne, sme rozdelili do troch okruhov. Najprv sa v časti 3.2.1 budeme venovať vzťahom medzi členmi a regrutovaniu nových členov. V časti 3.2.2 predstavíme návrhy týkajúce sa foriem spolupráce s cieľovými skupinami a napokon v časti 3.2.3 ukážeme možné riešenia problému slabnúcej motivácie v prospech znevýhodnených skupín.

V úvode tejto časti analýzy je na mieste niekoľko informácií o spôsobe generovania a type použitých dát. V expertných rozhovoroch sme sa na vnútorné vzťahy partnerstva nepýtali priamo. Rozprávanie o nich sa objavovalo spontánne pri viacerých otázkach, osobitne v odpovediach na otázku jedna až šesť (pozri scenár rozhovoru v prílohe č. 1). Naopak v panelovej diskusii sme z otázky ako posilniť partnerstvá smerom dovnútra (a navonok) urobili jednu zo štyroch hlavných diskusných tém. Napriek priestoru, ktorý téma mala v panelových diskusiách, získali sme k nej výrazne menej materiálu ako v prípade expertných rozhovorov. Kým v expertných rozhovoroch členovia PSI opisovali svoje konkrétne skúsenosti, v panelových diskusiách sa o tejto otázke hovorilo všeobecne. Charakter účastníkov panelových diskusií (štatutári, členovia rád) ovplyvnil váhu, aká sa jej pripisovala a spôsob, akým sa o riešení vnútorných ťažkostí partnerstiev hovorilo. Ako sme už na inom mieste hovorili, vnútorné problémy PSI reflektovali takmer výhradne radoví členovia. Štatutári a členovia rád sa, až na výnimky, venovali najmä vonkajším prekážkam činnosti ich partnerstva.

Účastníci panelov sa debate o možnostiach, ako posilniť fungovanie partnerstiev smerom dovnútra, venovali v oveľa menšej miere ako námetom na zlepšenie podmienok práce PSI v iných oblastiach. Opakovane zdôrazňovali, že po odstránení vonkajších prekážok či bremien činnosti (napr. extrémne administratívne zameranie, predpisovanie aktivít) sa uvoľnia ruky (sily) pre prácu na vnútornej integrácii PSI a osobitne na vťahovaní cieľových skupín do života PSI. Pre túto oblasť predostreli len zopár námetov.

V paneli č. 1 sa rozmýšľalo o tom, ako prekonať nezáujem podnikateľov o pôsobenie v PSI. Účastníci panelu neprišli na konkrétne riešenie, ale zdôrazňovali, že je to dôležitá téma, ktorej je potrebné venovať sa aj v budúcnosti a hľadať spôsoby ako podnikateľov získať, napr. „*nejakými spôsobmi daňových úľav*“ alebo „*výzvou z VÚC-ky na posilnenie záujmu podnikateľov*“. Debata na paneli č. 1 viedla k záveru, že partnerstvá nemajú dostatok kapacít pre vnútornú integráciu. Správna rada a komunitní konzultanti majú veľa práce s cieľovými skupinami, administrovaním, riadením a na komunikáciu s radovými členmi im už nezostáva čas.

V paneli č. 2 odznel len jeden návrh, ktorého cieľom bolo zlepšiť motiváciu členov pre prácu v partnerstve a zároveň vylepšiť presvedčivosť argumentov pre regrutovanie možných nových členov. Návrh, spomínaný aj v predchádzajúcej kapitole 3.1 spočíval v tom, že je potrebný informačný materiál o existencii a činnosti PSI. Mal by ho vypracovať FSR a mal by zverejňovať dobré príklady z praxe. Tento materiál by preukazoval životaschopnosť myšlienky PSI a slúžil by ako prezentácia a motivácia

pre strategických partnerov a nových členov – teda na posilnenie partnerstva navonok aj dovnútra.

Z dôvodu obmedzenia materiálu z panelových diskusií k tejto téme budeme v nasledujúcich častiach pracovať len s podnetmi, ktoré sa objavili v expertných rozhovoroch a s vlastnými závermi.

3.2.1 Vzťahy medzi členmi a problém regrutovania nových členov

Otázka počtu členov

Hoci stagnácia či pokles počtu členov sú reflektovaným problémom v partnerstvách, niektorých účastníkov trápil aj veľký počet členov partnerstva. Veľký počet členov je na jednej strane pre partnerstvá určitým ukazovateľom ich váhy a schopnosti mobilizovať aktérov regiónu, na druhej strane predstavuje komplikáciu pre vnútornú komunikáciu. Na „nezvládnuiteľný“ počet členov (a taktiež na nezvládnuiteľný počet členov cieľových skupín) sa poukazovalo vo viacerých partnerstvách. Nielen v partnerstvách E a F, čo sú partnerstvá s priemerným (36) a nadpriemerným počtom členov (viac ako 45), ale aj v partnerstvách, ktoré mali podľa adresára poskytnutého pracovníkmi FSR počet členov menší ako 26. Tento problém sa neobjavil len vtedy, ak bol adresár neaktuálny a počet členov vyšší.

Veľký počet členov nestáňa len partnerskú komunikáciu na zhromaždeniach partnerstva, ale aj zapájanie všetkých členov do niektorej z činností. To je zreteľné v partnerstvách, ktoré nemajú vytvorené tematické sekcie či výbory. Tam rieši úlohy viac či menej úzka skupina ľudí, ktorá je potom preťažená tak, že nestíha ostatných členov informovať o tom, čo robí. To vyvoláva u nezapájaných nespokojnosť s izolovaním sa vedenia (*„predstavovala som si, že budeme viac vťahovaní do partnerstva, aj naše skúsenosti sa využijú, pri lektorovaní, pri tvorbe stratégie...“* 11, E) a u preťažených zase sťažnosti na pasívnych členov, čo dokážu len kritizovať.

Ako preťať tento bludný kruh pasivity/aktivity a rovnomernejšie rozdeliť prácu v partnerstve? Na túto otázku sme nezískali veľa odpovedí. V partnerstve C išli cestou vylúčenia neaktívnych členov s vierou, že tým zvýšia kvalitu činnosti PSI. V partnerstve F, ktoré pôsobí v okrese s veľkým počtom obcí, dve členky hovorili o možnosti rozdeliť partnerstvo na dva „historicky prirodzenejšie“ celky, v ktorých – presnejšie v jednom z nich – miestni aktéri už dlhodobo spolupracujú a sú schopní v prospech svojho mikroregiónu prichádzať s nápadmi a pracovať (istý čas) aj bez podpory externej inštitúcie.

Aj účastníci rozhovorov z iných partnerstiev hovorili o tom, že ich partnerstvo má „v správe“ nie prirodzený región, resp. spája dva či viac okresov, pričom niektorý z nich má výrazne chudobnejší občiansky život a je tam dosť ťažké vytvárať partnerstvo z lokálnych aktérov. Tam, kde sú takmer jedinými účastníkmi verejného života starostovia, je sieťovanie, združovanie a spolupráca veľmi ťažká. Nielen v prípade partnerstiev, ale aj mikroregiónov. Ako sme to už dokumentovali, starostovia sú považovaní za „sólo jazdcov“, veľmi závislých od mienky miestnych voličov, a preto len málo ochotní investovať do niečoho, čo presahuje kataster ich obce. Na obranu starostov treba dodať, že v niektorých marginalizovaných lokalitách sú ich možnosti veľmi limitované, kapacitne aj časovo. Mali sme prípad, keď starostka jednej obce bola na obecnom úrade sama a vykonávala všetku agendu obce a navyše nad rámec svojich povinností robila servisné služby pre svojich občanov

(napr. vybavovala za nich telefonické hovory, kopírovanie dokumentov, pretože obecný úrad je pre nich často jedinou možnosťou).

Preťaženie sú však aj pracovníci samosprávy väčších miest. Mestá potrebujú byť zastúpené v početných združeniach, mikroregiónoch, na VÚC a v partnerstvách a bez vnútornej špecializácie nie sú schopné zvládnuť a zužitkovať túto komunikáciu. Nie každé mesto vládze vyčleniť stabilného pracovníka na tieto účely:

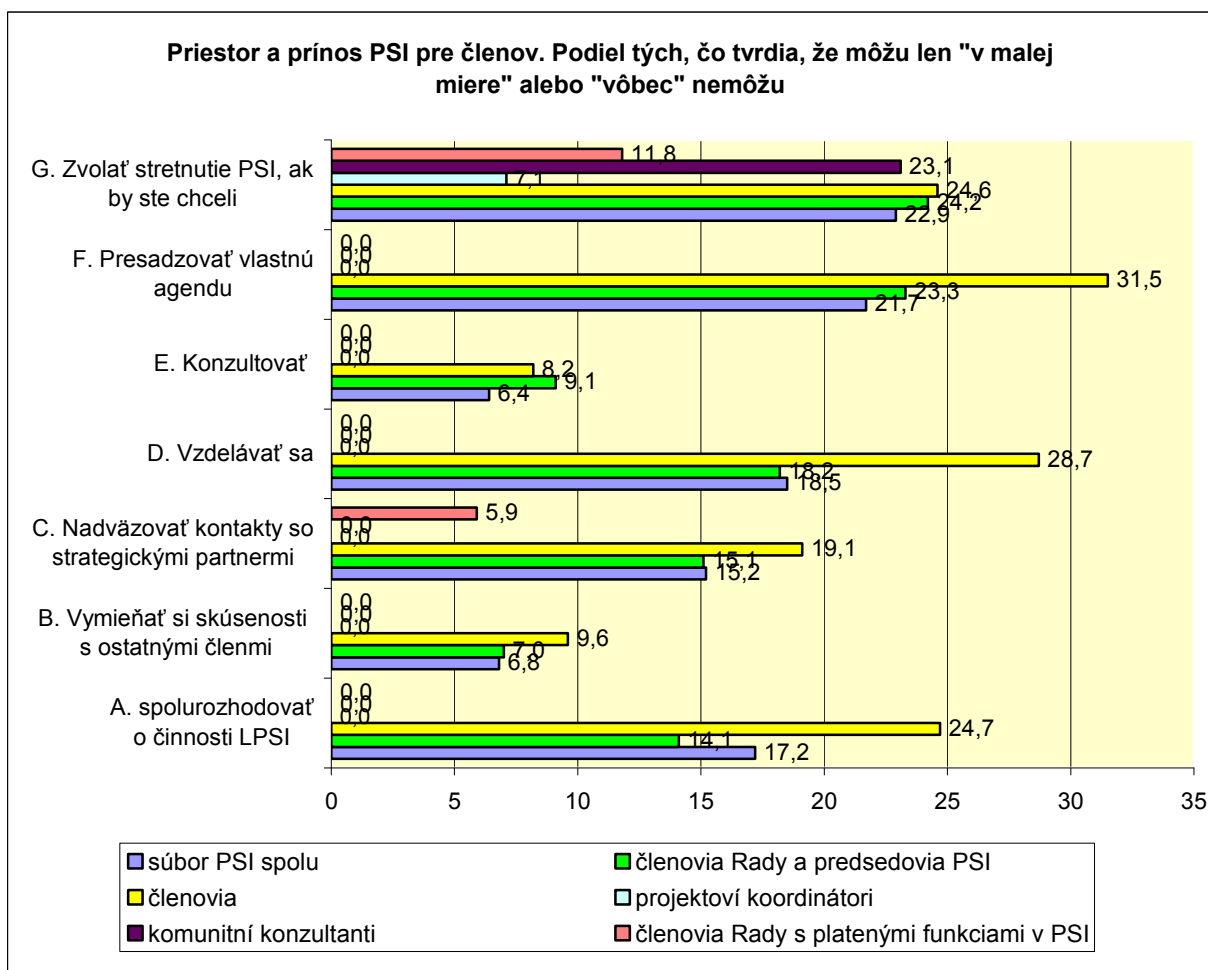
„Bolo by dobré keby aj taký komunitný konzultant v partnerstve mal právomoc zastupovať niektoré obce. Momentálne vystupuje komunitný konzultant z LPSI ako poradca pre jednotlivé obce, a keď príde sem, a vypýta si nejaký papier, a povie o čo sa jedná, aby mal právo naše stanovisko posunúť ďalej.“ (04 F)

Už sme naznačili, že problém nerovnomerného rozdelenia úloh medzi členmi partnerstva sa neobjavuje len v územne alebo počtom členov veľkých partnerstvách. Aj v menších PSI (napr. G) sa aktívnejší členovia sťažujú na pasivitu najmä radových členov. Ukazuje sa, že partneri, ktorí boli motivovaní prostredníctvom grantových výziev, strácajú záujem o prácu v partnerstve. V mnohých partnerstvách je podľa účastníkov expertných rozhovorov aktívna „úzka“ skupina zložená najmä z členov rád. Túto informáciu by sme však mali do určitej miery korigovať zisteniami z dotazníkového prieskumu.

Graf č. 5 ukazuje pri niektorých aktivitách nuly. Informujú, že projektoví koordinátori a členovia rád, ktorí súčasne vykonávajú funkciu komunitného konzultanta či projektového koordinátora či inú platenú funkciu, patria k takmer bezchybne informovaným členom s najväčšími možnosťami ovplyvňovať život partnerstva. Celkové počty respondentov tejto kategórie sú však primálne na to, aby tieto zistenia boli štatisticky relevantné. Radoví členovia sú síce najhoršie informovaní, ale podiely sťažujúcich sa na neinformovanosť a nemožnosť zapájať sa do života partnerstva sú pri každej aktivite menšie ako podiely tých, čo deklarujú veľkú možnosť zapájať sa či využívať takú možnosť (pozri graf č. 3, s. 24).

O rozdeľovaní partnerstiev sa hovorilo ako o v princípe rozumnej, no v praxi politicky citlivej a z viacerých dôvodov nerealizovateľnej myšlienke. Pri jej nastolení na prvej panelovej diskusii vyvolala jednoznačnú nevôľu štatutárov PSI. Ako spravidla všetci funkcionári, nie sú naklonení zmenšovaniu inštitúcie, na čele ktorej stoja.

Graf. č. 5 **Podiel členov s malou resp. žiadnou možnosťou pre danú aktivitu (v %)**

Otázka väčších lokálnych právomoci

Väčšie lokálne právomoci a návrat k pôvodným pravidlám výberu a financovania projektov boli opakovane vyzdvihovalé ako nástroj obrody komunikácie medzi členmi aj medzi PSI a cieľovými skupinami:

*„Vlastne v tom roku 2004 – 2005 to fungovalo tak, že vlastne všade museli byť komunitné stretnutia, po tých osadách na tej lokálnej úrovni. Kde niekde prišlo Rómov 20-30 ale boli stretnutia, kde bolo aj 100 ľudí. Viete si predstaviť, že prišlo 100 napríklad Rómov z nejakej osady alebo proste nejakých ďalších ľudí, ktokoľvek, kto bol v tej obci aktívny. ... tá myšlienka v tom čase išla veľmi rýchlo, hej. Tým, že **v tých posledných výzvach už vôbec na komunitách nezávisí**, hej, alebo že nikomu nezáleží, hej to je len akože toto partnerstvo (...) tak vlastne stráca sa to poslanie ako také. Zbytočne budeme my vymýšľať pravidlá, vráťme sa k tomu čo bolo dobré a to čo bolo zlé, proste vylepšiť alebo nahradiť.“ (Panel 2, zdôraznili autori)*

Členka z mimovládneho sektora (03 B) a ďalší členovia PSI B zdôrazňovali, že pravidlá by mali umožňovať čo najväčšiu lokálnu iniciatívu a dobrovoľnosť členov. Podľa nej mnohých členov partnerstva takéto zloženie partnerstva (t.j. povinní,

formálne účastní partneri) odrádza a spôsobuje, že sú menej aktívni². K tejto otázke sa ešte vrátíme v kapitole 4.1, tam sa venujeme otázke dvojstupňového modelu hodnotenia projektov.

Otázka spravodlivosti distribúcie pomoci členom

Malé organizácie a obce zapojené do PSI veľmi oceňujú pomoc s prípravou projektov na podporu ich činnosti: „*sama by som nevedela urobiť ani zaplatiť projekt, pomohli mi, aj školenia sú užitočné.*“ (02 F) Naopak pocit nedostatočnej pomoci s projektmi aj v „zlatom veku mikroprojektov“ bola dôvodom pre odchod niektorých (rómskych) organizácií z partnerstiev: „*my sme si v minulosti podávali projekty, ale neprešli nám, konzultanti z PSI nás neupozornili, že sa odchyľujú od výzvy.*“ (05 F)

Už sme naznačili, že medzi členskými organizáciami PSI existuje určitá rivalita. Niektorí zástupcovia nerómskych organizácií majú dojem sústavného zvýhodňovania rómskej problematiky. Zástupcovia rómskych organizácií naopak v niektorých PSI konštatujú, že v PSI hrajú druhé husle a že PSI „*vôbec nie je*“ o pomoci marginalizovaným komunitám.

Vnútorne pnutia medzi rómskymi a nerómskymi členmi PSI vo viacerých partnerstvách sme už dokumentovali v kapitole 1.2 a inde. Je zrejmé, že otázka spravodlivosti väčšej (prioritnej) pomoci rómskym komunitám potrebuje byť otvorená³. Zdá sa však, že členovia PSI aj podľa vlastných vyjadrení nemajú dostatok symbolického kapitálu a ani právomocí (o toku finančných prostriedkov nerozhodujú, môžu sa mu len prispôbiť), aby mohli túto otázku spracovať do vyhovujúceho riešenia. Preto je potrebné podporiť náhľad, že otázku spravodlivosti väčšej podpory rómskych komunit je potrebné najprv otvoriť a vyargumentovať na centrálnej, celonárodnej úrovni. **Spoločenský konsenzus** o tom, čo je spravodlivé v tejto otázke **je predpokladom**, aj keď nie určite výlučným, **lokálneho konsenzu**.

3.2.2 Formy spolupráce s cieľovými skupinami

Problém kvantity sa objavoval aj v súvislosti s počtom obcí, ktoré majú PSI na svojom teritóriu. V PSI F sa poukazuje na počet obcí presahujúci sto a nie celkom reálnu možnosť poskytovať starostom či cieľovým skupinám v týchto obciach potrebné konzultácie či „prebúdzajú ich“ k aktivite.

Riešením sa tu podľa členov PSI javí výraznejšia podpora inštitúcie komunitných konzultantov. Na panelových diskusiách bola zhoda v tom, že počet podporených konzultantských miest by mal odrážať počet obcí v pôsobnosti PSI a „počet cieľových skupín“⁴, resp. „index deprivácie regiónu“. (Panel 2) Odznievali aj návrhy posilniť terénnu sociálnu prácu a prepojiť ju s pôsobením PSI. PSI by mohli pôsobiť ako vzdelávacie a supervízne organizácie pre terénnych sociálnych pracovníkov v oblasti ich pôsobnosti. Bolo by to riešením súčasnej nežiadúcej situácie, keď sa (v súčasnej výzve) so vzdelávaním terénnych sociálnych pracovníkov nepočítalo. Konsenzuálne

² V rozhovore to ale o sebe potvrdil len jeden člen spomínaného partnerstva (12 B). Stanovisku týchto dvoch členov partnerstva voči povinným partnerom PSI sme sa už venovali v kapitole 2, v časti 2.2.1.2 (s. 37, pozri najmä pozn. 1).

³ Podľa niektorých predstaviteľov samotných Rómov potrebuje byť otvorená aj otázka legitímnosti rómskych členov PSI ako zástupcov marginalizovaných rómskych komunit.

⁴ Disproporcie v počte cieľových skupín jednotlivých PSI sa ukázali už pri analýze projektov predložených na Výzvu 2007.

na druhom paneli ale aj v jednotlivých expertných rozhovoroch mnohí vyjadrili nádej, že terénna sociálna práca v tandeme s PSI môžu výrazne oživiť a zlepšiť situáciu marginalizovaných segregovaných rómskych komunít. Tejto téme sa budeme ešte podrobnejšie venovať v kapitole 4.2.

3.2.3 *Problém udržateľnej motivácie pre prácu v prospech SI znevýhodnených skupín*

Otázka, ako udržať motiváciu pre prácu v prospech sociálneho začleňovania znevýhodnených skupín, patrí k veľmi ťažkým otázkam. Na individuálnej rovine poznáme syndróm vyhorenia, na celospoločenskej rovine je to už spomínaný efekt bremena, ktorý sa prejavuje s poklesom miery solidarity v závislosti od etnickej inakosti skupiny (Alesina – Glaeser 2004) a dĺžky obdobia, po ktoré je potrebné určitej skupine pomáhať a od veľkosti tejto skupiny (Arts – Halman – Van Oorschot 2003). Udržanie motivácie okrem citového a finančného vyčerpania komplikuje diskurz individuálnej zodpovednosti, moralizátorská tradícia prístupu k ľuďom bez práce a v neposlednom rade konkurencia cieľových skupín. Pre tieto a ďalšie faktory je udržanie motivácie jednotlivcov a združení, ktoré presadzujú programy sociálneho začleňovania v deprivovaných regiónoch, veľmi náročnou, a bez vonkajšej pomoci ťažko zvládnuteľnou úlohou.

Preto zopakujeme myšlienku vyslovenú v časti 3.2.1, že partnerstvá sociálnej inklúzie nepotrebujú na uskutočňovanie svojej misie len finančnú pomoc z globálnych zdrojov, ale potrebujú aj takpovediac globálnu „symbolickú pomoc“: dôkladnejšiu pozornosť kultivácii diskurzu sociálneho začleňovania a ľudsko-právnej perspektívy na celospoločenskej úrovni.

Potrebné sú aj praktické opatrenia ako zvyšovať motiváciu ostatnej verejnosti pre podporu programov sociálneho začleňovania v širokom význame. Viaceré inšpirácie možno získať učením sa zo zahraničných príkladov prekonávania tzv. NIMBY syndrómu v oblasti sociálnej inklúzie, ktorý sa prejavuje slovnou podporou integrácie znevýhodnených skupín a zároveň ostrým odporom k realizácii integračných projektov v blízkosti vlastného bydliska. V Maďarsku sú napríklad nenávratné finančné príspevky pre obce v niektorých programoch podmienené vzdelávacou integráciou rómskych a nerómskych žiakov či inými druhmi spoločných programov.

Východiskom by mohli byť projekty prospešné pre celú obec, všetkých jej obyvateľov, resp. projekty, prinášajúce „pohostinnejšiu“ komunitu špeciálne výhody v na mieru šitých službách. Tento prístup podporujú aj vyjadrenia účastníkov panelových diskusií alebo expertných rozhovorov napr. z partnerstva A a F, ktorí preferujú presadzovanie programov sociálnej inklúzie ako súčasť kolektívnej starosti o rozvoj celého regiónu.

Kapitola 4 Žiaduce zameranie výziev FSR očami členov a pracovníkov PSI

Výzvy v práci partnerstiev do veľkej miery vytyčujú hranice možného a predstaviteľného. Platí to o to viac za aktuálnych podmienok, kedy sa partnerstvá nemôžu podieľať na ich príprave ako plnohodnotní partneri zamestnancov FSR. Viacerí účastníci výskumu v expertných rozhovoroch uviedli, že pri tvorbe projektu PSI na uzavretú výzvu v roku 2007 samotná výzva fungovala ako schéma, ktorej sa jednoducho museli prispôbiť (uvádzali to najmä členovia aktívne sa podieľajúci na príprave projektov, odznelo v PSI B, D, F, G). Priestor pre iniciatívy členov PSI pri podávaní projektov a plánovaní svojich aktivít sa v tomto prípade ukázal byť minimálny¹. Potvrďuje to aj fakt, že radoví členovia z viacerých partnerstiev nás pri odpovedi na otázku, ako sa pripravoval projekt PSI v roku 2007, odkazovali na osoby z projektového tímu.

Práca na príprave posledného projektu sa stala prevažne vecou užšieho tímu ľudí, ktorí sa profesionálne venujú projektovej činnosti (okrem projektových koordinátorov partnerstiev najmä členovia z RRA, z oddelení regionálneho rozvoja mestských úradov, prípadne členovia zo skúsených a profesionalizovaných MVO). Na jednej strane je to znakom, že partnerstvá skutočne združujú ľudí kompetentných a skúsených v projektovej činnosti a riadení, a sú tak garantom väčšej úspešnosti projektov subjektov z marginalizovaných regiónov. Na druhej strane táto profesionalizácia práce v partnerstvách vedie niektorých radových členov k pocitu nedostatočného zapojenia do práce partnerstva (najmä v prípade rómskych MVO). Mnohí však takúto deľbu práce akceptujú ako prirodzenú a neskrývajú, že sa podieľajú na činnostiach PSI iba výberovo (najmä starostovia obcí)². Otázka, ako udržiavať aktivitu a iniciatívnosť jednotlivých členov PSI (ktorí sú vo väčšine prípadov reprezentantmi cieľových skupín v partnerstve a teda legitimujú prijímanie PSI ako autentického aktéra z lokality, regiónu), ako zladiť záujmy komunity, cieľových skupín, ich hlas a lokálne poznanie so svetom štandardizovaných projektových výziev a nadregionálnych referenčných rámcov, je v prípade inštitúcie fungujúcej na princípoch partnerstva a participácie občanov zásadná. Ako nižšie vysvetlíme, ukazuje sa, že dôležitú úlohu v tomto zladovaní môžu zohrať mikroprojektové cykly.

Na tomto mieste chceme opätovne pripomenúť zistenie uvádzané v grafe č. 2 (s. 12), že možnosť spoluformulovať výzvy FSR figurovala medzi najčastejšie (tretia v poradí) uvádzanými odpoveďami na otázku, na čo je potrebné klásť v rámci fungovania a budúcnosti PSI väčší dôraz (uviedlo 70,3% respondentov). Odznievalo to aj

¹ Požiadavka striktnejšie formulovať výzvy a obmedziť priestor pre iniciatívu členov partnerstiev a komunitné princípy v prospech externých expertov a univerzálnych kritérií odznela iba v jednom prípade (12, zástupca RRA, D). Volanie po ukotvení a jasných hraniciach sa všeobecne týkalo skôr stanovenia „pravidiel hry“, ich dodržiavania, kompetencií jednotlivých členov a zodpovednosti FSR.

² Pri téme aktivity a pasivity členov PSI podobne ako pri mnohých iných témach sa objavilo spomínanie na obdobie širokých kompetencií PSI (prierezová niť odvíjaná účastníkmi výskumu pri takmer všetkých témach) ako čas živých diskusií, kedy boli aj radoví členovia PSI aktívni a prichádzali s vlastnými iniciatívami (6, 10 D).

v rozhovoroch (v PSI C, F) a panelových diskusiách. Výzvy FSR adresované PSI by mali podľa viacerých členov čerpať z výstupov a zistení PSI, nadväzovať na ich strategické plány a akčné programy (PSI E, C, F, panely)³. Čo členovia a projektové tímy PSI navrhujú v zameraní a obsahu budúcich výziev predstavuje táto kapitola. Jej cieľom je zároveň ukázať, že súhlasné prijatie pasívnej roly niektorými radovými členmi PSI nie je prevládajúcou tendenciou ani v súčasnom, z hľadiska fungovania a budúcnosti partnerstiev, neistom a skepsou naplnenom období.

Kapitola je rozdelená na dve hlavné časti podľa toho, aké priority považujú aktéri rozhovorov za dôležité pre nasledujúcu výzvu. Rozdelenie je inšpirované modelom partnerstiev navrhnutom v jednej z panelových diskusií (Panel 1). Tento model vychádza z dvoch funkcií partnerstiev, ktoré účastníci panelu vyzdvihli ako základné. Sú to funkcie: **1. konzultačno-servisná**, **2. aktivizačná**. Konzultačno-koordinačná funkcia partnerstva spočíva v koordinovaní malých projektov lokálneho významu. Partnerstvo by malo v tomto bode čiastočne nahradiť zaniknutú funkciu lokálneho a regionálneho konzultanta FSR, ktorá väčšine členov partnerstiev chýba. Aj keď si uvedomujeme, že veľa bývalých konzultantov FSR sa angažuje v partnerstvách, kde majú veľký vplyv na ich činnosť a na názory ostatných členov, rozhodne to nemožno interpretovať iba ako snahu bývalých konzultantov udržať si svoj vplyv. Nakoniec podľa opisov niekdajšieho mechanizmu výberu projektov je jasné, že aj vtedy išlo o kolektívne rozhodovanie, o spoločný vplyv, nie o osobnú moc.

Konzultovanie a koordinovanie lokálnych projektov je silnou potrebou všetkých aktérov. Poskytovanie odborných konzultácií vníma ako činnosť s veľkou váhou v PSI takmer 40% respondentov. V rozhovoroch figurovala možnosť konzultovať tvorbu projektov s ostatnými členmi partnerstva veľmi často ako najväčší prínos zapojenia organizácie do PSI či už išlo o MVO alebo zariadenia sociálnych služieb. Absencia tejto činnosti v regiónoch znižuje efektivitu a dopad opatrení politik sociálnej inklúzie pre marginalizované skupiny. Domnievame sa, že súčasný model, kedy verejná sféra (konkrétne ÚPSVAR a samosprávy) je vykonávateľom národných projektov v oblasti zamestnanosti a sociálnej inklúzie a nezisková sféra sa zameriava na dopytovo orientované projekty, môže fungovať iba vtedy, keď medzi týmito dvomi sférami bude existovať koordinácia a synergia ich činností. Rozhovory odhalili, že mnohí zástupcovia partnerstiev z neziskového sektora vnímajú prácu verejného sektora v tejto oblasti predovšetkým ako prácu administratívnu, ako „robenie si čiarok“ (08, B). Súčasne množstvo MVO vykonáva veľa projektov a v regiónoch chýba medzi organizáciami výmena informácií a skúseností. Z tohto dôvodu je potrebné mať v regiónoch inštitúciu, kde sa budú zhromažďovať informácie o projektoch v danej lokalite. Aj táto aktivita PSI bola v rozhovoroch hodnotená ako jedna z ich najdôležitejších funkcií (03, E; 05 a 06, B).

Výhoda partnerstiev rovnako spočíva v tom, že jedným zo strategických partnerov je ÚPSVAR a tým pádom tu existuje potenciál na zosúladenie niektorých opatrení politik sociálnej inklúzie z národných a dopytovo orientovaných projektov. Ďalšou úlohou pre nasledujúce obdobie je viac zapojiť ďalšieho strategického partnera a tým je regionálna samospráva (VÚC). Z mnohých rozhovorov vyplynulo, že jej účasť v partnerstvách je zatiaľ prevažne formálna. Toho sú si vedomí aj zástupcovia VÚC,

³ Túto možnosť FSR pri poslednej výzve nevyužil napriek tomu, že v tom čase už fungujúce PSI mali zmapované potreby komunít a vypracované strategické plány (odznelo v panelovej diskusii č. 2).

ktorí v budúcnosti očakávajú zlepšenie spolupráce s partnerstvami. Veľké očakávania sú spojené s vypracovaním lokálnych stratégií sociálnej inklúzie, ktoré by mohli byť využité pre regionálne stratégie sociálnej inklúzie. V jednom z krajov sa už chystá z iniciatívy VÚC stretnutie všetkých miestnych partnerstiev (09, B).

4.1 Zameranie na stabilizáciu a profesionalizáciu PSI

Dôležitými krokmi pre stabilizáciu partnerstiev sú podľa zistených názorov pracovníkov a členov PSI:

- predĺženie projektového cyklu,
- vzdelávanie projektového tímu, výmena skúseností s inými partnerstvami doma aj v zahraničí,
- administratívne prepojenie projektov PSI a terénnej sociálnej práce (TSP),
- návrat k dvojstupňovému modelu hodnotenia žiadostí o nenávratný finančný príspevok (NFP),
- zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí.

4.1.1 Predĺženie projektového cyklu

Často zdôrazňovaným predpokladom pre stabilizáciu PSI je predĺženie projektového cyklu. Členovia projektových tímov hodnotia súčasný jednoročný cyklus ako príliš krátky, aj keď došlo k zlepšeniu od prvej výzvy⁴. Krátkodobosť trvania projektu je podľa pracovníkov PSI hlavným dôvodom pre to, že nie sú zamestnaní v pracovnom pomere, ale na príkazné a mandátne zmluvy. Ďalším dôvodom je časté oneskorenie zálohových platieb, ktoré by v prípade pracovného pomeru znamenalo vznik dlhu v sociálnej a zdravotnej poisťovni. Preto neprekvapuje zistenie, že zaručenie stabilného financovania bola odpoveď, ktorú uviedlo najviac respondentov (78,7%) ako ten aspekt PSI, na ktorý treba klásť väčší dôraz. V rozhovoroch s projektovými koordinátormi zaznel aj návrh transformovať projekt do podoby agentúry alebo organizácie čiastočne financovanej zo štátneho rozpočtu, ako je tomu v prípade RRA (Panel 2). Ďalší návrh, ktorý v panelových diskusiách členovia sformulovali, bol zmeniť dopytovo orientované granty pre PSI na globálne. Preferencia krátkodobých (jednoročných) a jednorazových projektov zo strany FSR prináša okrem problémov so stabilizáciou projektových tímov a členov PSI aj problém neudržateľnosti dobrých a osvedčených programov po ukončení projektov (napr. fungujúcich komunitných centier v malých obciach s nedostatkom prostriedkov na ich prevádzku, rozhovory 06,14, 15 E; 05 B) a všeobecne aktivít dlhodobého charakteru (akými sú poskytovanie sociálnych služieb, rozhovory 1, 4 D). Tento spôsob financovania tak kladie výrazné limity pre uplatnenie diferencovaných nástrojov v boji proti sociálnemu vylúčeniu.

4.1.2 Vzdelávanie projektového tímu

Jedna z položiek určených na stabilizáciu PSI by mala byť určená na vzdelávanie projektového tímu a členov partnerstiev (Panel 1) a možnosť stretávať sa a vymieňať si skúsenosti so zástupcami iných partnerstiev doma i v zahraničí (Panel 1). Školiace aktivity by mali byť určené za a) na písanie projektov a ich zúčtovanie, a za b) na sociálnu prácu. V druhom prípade by bolo potrebné naviazať lepšiu spoluprácu s akademickými inštitúciami, ktoré by mali vykonávať tieto školiace aktivity. Zapojenie

⁴ Realizácia prvej výzvy trvala iba 4 mesiace.

akademického sektora do činnosti PSI môže priniesť nové možnosti a zlepšenie činnosti zamestnancov PSI. Cieľom je stav, kedy by kľúčoví aktéri partnerstva mali byť odborníkmi nie len na písanie projektov, ale aj odborníkmi v oblasti sociálnej práce, pričom samozrejme môžu byť tieto pozície personálne oddelené. Súčasný stav pre to vytvára dobrý predpoklad, lebo projektoví koordinátori by mali byť školení v prvej oblasti, zatiaľ čo komunitní konzultanti v druhej⁵.

4.1.3 Prepojenie PSI a terénnej sociálnej práce

Ďalšie návrhy smerovali k odstráneniu medzier, ktoré vznikli zrušením lokálnych pracovných pozícií FSR. Je známe, že lokálni konzultanti FSR sa vo veľkej miere zapojili do činnosti PSI, keďže iniciovali ich vznik. Vďaka zapojeniu bývalých koordinátorov sociálnej práce zase existuje úzke prepojenie PSI s projektom terénnej sociálnej práce. V niektorých partnerstvách komunitní konzultanti úzko spolupracujú s pracovníkmi terénnej sociálnej práce, prípadne s bývalým koordinátorom, alebo dokonca sa tieto pozície personálne prekrývajú. Preto by sa mala viac koncepčne prepojiť práca TSP s prácou PSI (Panel 1, odznelo to aj v rozhovoroch s členmi partnerstiev C, F). Jednou z navrhovaných a účastníkmi panelov konsenzom podporovaných možností je preniesť metodické vedenie TSP na partnerstvá, ktoré by vykonávali koordináciu celého projektu TSP. Tento návrh bol v diskusii vyargumentovaný tým, že terénna sociálna práca je základ komunitného rozvoja a plánovania.

4.1.4 Zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí

Ak sme sa pred výskumom stretli s názorom pracovníkov FSR, že niekdajší systém výberu podporených projektov v regiónoch bol netransparentný, účastníci výskumu vyslovovali tú istú námietku v opačnom smere. Hlavná výčitka k ne/transparentnosti rozhodovania o projektoch smerovala k zrušeniu dvojstupňového modelu rozhodovania. Regionálni aktéri požadujú navrátenie prvého stupňa rozhodovania do regiónov. Ich kritika centrálného rozhodovania sa týka hlavne prílišného dôrazu na formálnu stránku projektu zo strany hodnotiteľov, ktorí nepoznajú reálnu situáciu v lokalite žiadateľov, a preto nemôžu zhodnotiť „reálnosť“ projektu ani „dôveryhodnosť“ žiadateľa.

Oni keď tie projekty dostanú, tak tam vidia texty a čísla a zdokladovanie, oni nevidia práve to, čo sa za tie peniaze spravilo, koľko sa do toho zapojilo ľudí, ktorí sú to fyzicky ľudia, ktoré sú to tváre, ako to partnerstvo funguje, v akých priestoroch je. A toto keby sa zo strany Fondu alebo trebárs ministerstva alebo tých monitorovacích orgánov zabezpečilo alebo zvýšil záujem o to, čo sa naozaj v regióne deje, tak by to mohlo posilniť pozíciu aj partnerstva v regióne. (Panel 2)

V tomto úryvku z panelovej diskusie sa objavuje aj ďalšia kritika, ktorá často zaznievala z radov členov PSI a ktorá súvisí so širším problémom. Partnerstvám chýba záujem zo strany Fondu o to, „čo sa naozaj deje v regióne“. Medzi FSR a PSI existujú značné komunikačné bariéry, ktoré bránia lepšiemu fungovaniu PSI. Odobratie právomocí bez dostatočného zdôvodnenia výrazným spôsobom znižuje ochotu a motiváciu členov PSI k práci. Naši aktéri sa často sťažovali na absenciu komunikácie, konzultácií zo strany FSR. Jedným z možných riešení by zrejme bolo personálne posilniť činnosť projektových manažérov tak, aby bola zlepšená komunikácia medzi

⁵ Viac o zapájaní akademického sektora čitateľ nájde v podkapitole 4.2.

obidvoma aktérmi. Z istej perspektívy aj tento náš výskum môže byť interpretovaný ako dôsledok tohto problému.

Kritika zrušenia dvojstupňového rozhodovania samozrejme do veľkej miery súvisí so zrušením pozície lokálnych a regionálnych konzultantov FSR, ktorí tak stratili možnosť konzultovať a dávať odporúčenia k projektom. Ako sme už zdôraznili na začiatku kapitoly, potreba obnoviť spoluprácu s konzultantmi pri podávaní projektov prekračuje individuálne záujmy bývalých zamestnancov FSR. PSI by mohlo v tomto nahradiť lokálnych konzultantov, čím by sa posilnila väzba medzi PSI a FSR, aj autorita a váha partnerstva v regióne. Vedľajším efektom návratu dvojstupňového modelu rozhodovania môže byť aj väčšia aktivita niektorých členov PSI (06 a 10, D).

Posledným odporúčaním v súvislosti so zameraním budúcej výzvy na stabilizáciu PSI je zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí. Okrem návratu k dvojstupňovému modelu rozhodovania o projektoch by transparentnosť zvýšilo aj skoršie zverejňovanie schválených projektov na začiatku výzvy a šírenie informácií o pozitívnych príkladoch a úspešných projektoch na jej konci. V rozhovoroch rovnako zaznela požiadavka väčšej adresnosti rozdeľovania finančných príspevkov v rámci projektov PSI (Panel 1 a 2). Navrhovanými kritériami adresnosti sú napr. index depri-vácie lokality alebo počet obcí v lokalite (PSI s viacero obcami by malo mať viac komunitných konzultantov).

4.2 Zameranie na aktivity pre cieľové skupiny (implementácia stratégie)

Na základe analýzy získaného materiálu možno vyzdvihnúť ako najviac zdôrazňované tieto kroky:

- využitie skúseností s identifikáciou potrieb v teréne,
- školiace aktivity súvisiace s konkrétnymi potrebami lokality,
- podpora zamestnávania znevýhodnených uchádzačov na trhu práce,
- regranting a podpora mikroprojektov⁶.

4.2.1 Využitie skúseností s identifikáciou potrieb v teréne

Hlavnou úlohou súčasných projektov PSI bola príprava lokálnej stratégie sociálnej inklúzie založenej na identifikácii potrieb cieľových skupín. Práca komunitných konzultantov prebiehala priamo v teréne návštevou obcí s definovanými cieľovými skupinami, kde v rozhovoroch so starostami aj priamo s členmi cieľových skupín zbierali potrebné informácie o potrebách komunity. Túto činnosť vnímajú členovia partnerstiev ako veľmi potrebnú. Ako aktivitu, ktorej sa pripisuje v PSI veľká váha uviedlo práve zisťovanie potrieb cieľových skupín (v dotazníku) najviac respondentov (65,1%). Bola to tiež činnosť, ktorú najviac respondentov označilo ako veľmi dôležitý výstup práce svojho PSI (65,5%). Nemenej dôležité je zistenie, že hneď za touto aktivitou bolo ako veľmi dôležitý výstup uvedené presadenie potrieb cieľových skupín do strategických plánov (56,2%). Aj keď v niektorých výpovediach odznala kritika nekoordinovania práce subjektov na rôznych úrovniach strategického plánovania

⁶ V tejto časti sa nezaobráame tými aktivitami, ktoré boli veľmi málo alebo neboli takmer vôbec spomínané a sú potrebné pre podporu sociálnej inklúzie v regiónoch. Málo sa hovorilo o aktivizácii cieľových skupín, potrebe investovania do zmeny verejnej mienky a mobilizácie lokálnych aktérov (pozri kapitola 3.2).

(obce, PSI, regionálna samospráva), množenia subjektov špecializujúcich sa na prípravu projektov a „infláciu“ dokumentov a plánov, práve tento aspekt strategického plánovania partnerstiev – zviditeľnenie a zakotvenie potrieb znevýhodnených skupín obyvateľstva do rozvojových dokumentov – nepochybne predstavuje jedinečnú a novú kvalitu. Jej hodnotu si členovia partnerstiev plne uvedomujú a zviditeľnenie sociálnej problematiky v strategických dokumentoch na miestnej úrovni (v PHSR obcí a v komunitných plánoch) pravidelne uvádzali ako jeden z prínosov existencie PSI aj v expertných rozhovoroch (PSI B, D).

Určitým problémom však môže byť nejednotná metodológia terénneho mapovania v rôznych partnerstvách a teda obmedzená možnosť porovnateľnosti dát (upozornili na to samotní členovia PSI v rozhovore 11, komunitný konzultant, B; 12, zástupca RRA, B). Napríklad získanie údajov o marginalizovanej rómskej komunite môže byť založené na rôznych zdrojoch (starosta obce, rómski lídri, terénny sociálny pracovník, priame sčítavanie v osade) a nie je jasné, či celkový údaj zahrňuje iba Rómov žijúcich v segregovaných osadách, alebo aj ostatné typy rómskych komunít. Popis metodológie zberu dát by mal byť súčasťou stratégie a v ďalšom období by sa preto mohlo popracovať na porovnateľnosti a spresňovaní údajov.

Aj napriek tejto výhrade metodologického charakteru mnohí členovia PSI vypovedali, že údaje z ich zisťovaní sa osvedčili ako podklady pre prípravu projektov a zorientovanie sa v aktuálnom stave práce s cieľovými skupinami v daných lokalitách. Užitočnosť získaných informácií ako podložených údajov pri podávaní a zdôvodňovaní projektov bola vyzdvihnutá nielen členmi spomedzi občianskych združení a komunitných nadácií, ale v niektorých partnerstvách aj zástupcami organizácií, ktoré disponujú relevantnými údajmi zo sociálnej oblasti, t.j. zástupcom ÚPSVAR (5, B). To tiež vnímame ako argument, prečo by tieto zistenia a návrhy riešení mali slúžiť ako podklad pre budúce výzvy FSR (požiadavka členov PSI opísaná na začiatku tejto kapitoly). V mnohých rozhovoroch a veľmi výrazne v panelových diskusiách odznela prosba smerom k FSR, aby výzvy partnerstvám umožnili posunúť sa za horizont plánovania a venovať sa aktivitám pre cieľové skupiny podľa vypracovaných plánov.

Ako sme už uviedli, komunitní konzultanti pri svojej práci často využívali pomoc terénnych sociálnych pracovníkov, niekde dokonca obidve pozície zastávajú tie isté osoby. Doporučujeme v budúcnosti sa zamerať na skvalitnenie koncepcie rozvoja oboch pozícií a zadefinovania ich pracovnej náplne. Ako nás upozornili niektorí významní členovia PSI (04, bývalý koordinátor KSP, B; 08, riaditeľka MVO, B), terénnu sociálnu prácu a komunitnú prácu (prácu komunitných konzultantov a pracovníkov komunitných centier) treba v prvom rade koncepcie oddeliť a následne vytvoriť podmienky na rozvoj ich spolupráce. Tá v súčasnosti čiastočne funguje. Jednou z prebiehajúcich aktivít je v niektorých partnerstvách vyhľadávanie potencionálnych záujemcov o TSP z radov cieľovej skupiny marginalizovanej rómskej komunity, ich školenie a oslovovanie starostov s ponukou zapojenia sa do výzvy na TSP.

Práve v tejto oblasti vidíme najväčší priestor na využitie odborníkov z akademického prostredia na školiace aktivity pre terénnych sociálnych pracovníkov a komunitných konzultantov, ale aj napríklad pre projektových manažérov FSR. V rozhovoroch sa totiž objavovala aj sťažnosť na nekompetentnosť pracovníkov FSR, ktorí nerozumejú sociálnej práci. Tento problém sa prejavuje aj vo výzvach (01, riaditeľ komunitného centra, C). Tým, že FSR robí predovšetkým výzvy, ktoré viac alebo menej súvisia so sociálnou prácou, vypracovanie týchto výziev musí byť konzultované s akademickými odborníkmi alebo kľúčovými členmi partnerstiev, aby v nich boli väčšmi zohľadnené

špecifiká tejto práce (napr. tým, že sociálna práca je dlhodobá, musia byť projekty dlhšie; iné požiadavky a pravidlá na indikátory v monitorovacích správach).⁷

4.2.2 Školiace aktivity súvisiace s konkrétnymi potrebami lokality

Jednou z aktivít pre cieľové skupiny, ktorú oprávnila aj minuloročná výzva, sú školenia. Viacerí aktéri v súvislosti s výhradami voči výzvam FSR uvádzali práve preferovanie školiacich aktivít nesúvisiacich s tvorbou pracovných miest (napr. 07, zástupca mestskej samosprávy, C), čo hodnotia ako dôsledok písania výziev „od stola“ a nie na základe poznatkov z terénu. V tomto ohľade výzvy nezodpovedajú požiadavkám a predstavám konečných prijímateľov. Na druhej strane je potrebné viac podporiť tie školiace aktivity, ktoré zodpovedajú potrebám lokálnej komunity a sú previazané s konkrétnym využitím, ako to bolo v prípade školení na terénnu sociálnu prácu, ktorá bola hodnotená veľmi pozitívne. Takýto príklad je pozitívnym výsledkom práce projektového tímu PSI, ktorý dokázal získať starostov pre TSP a s ich spoluprácou vyškoliť potencionálnych pracovníkov a asistentov TSP. Dobrým podkladom pre posúdenie aplikovateľnosti školiacich aktivít by mala byť v budúcnosti lokálna stratégia sociálnej inklúzie, ktorá by aj tu mala slúžiť ako dôležitý referenčný materiál pre písanie výziev a pre posudzovanie oprávnenosti projektov podobne ako v minulosti⁸.

4.2.3 Podpora zamestnávania znevýhodnených uchádzačov o prácu

Zvýšenie počtu pracovných príležitostí a zlepšenie zamestnateľnosti cieľových skupín bolo jedným z hlavných cieľov výzvy FSR pre PSI v roku 2007. Popri ciele zameranom na zamestna(tel')nosť cieľových skupín (skupín ohrozených sociálnym vylúčením) bolo ďalšou prioritou Výzvy 2007 aj zlepšenie životných podmienok a zaistenie udržateľného príjmu cieľových skupín. Podpora zamestnávania znevýhodnených uchádzačov z cieľových skupín na trhu práce bola v rozhovoroch a diskusiách s členmi partnerstiev často reflektovanou aktivitou. Zameranie výzvy na zamestna(tel')nosť predstavuje v mnohých rozprávaniach členov problematický a príliš úzky rámec pre pôsobenie partnerstiev. Po zovšeobecnení opakujúcich sa výpovedí môžeme vyzdvihnúť dva problematické aspekty tohto zamerania:

- a) *Zameranie na zamestna(tel')nosť a ekonomicky aktívnych občanov odpútava pozornosť od mnohých skupín obyvateľstva ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením.*

Vo všetkých partnerstvách zaznel postreh a upozornenie, že stanovenie cieľových skupín v duchu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie (tak ako ich definuje legislatíva) je príliš úzke pre komplexnú prácu v oblasti sociálneho začleňovania. Najčastejšie spomínanou kategóriou, ktorú takto nastavená výzva prehliada boli deti a mládež (vo všetkých PSI). Opakovane sa spomínali chýbajúce výzvy na prácu s deťmi a mládežou, podporu predškolskej výchovy, voľnočasových aktivít, či športovísk. Na tomto mieste treba doplniť, že systematická práca s mládežou spomedzi

⁷ Sme si vedomí, že určitá spolupráca s akademickým sektorom funguje či fungovala, či už cez školenia PDCS alebo v spolupráci pracovníkov KSP a katedier sociálnej práce. Rovnaká pozornosť, aká bola venovaná školeniu pracovníkov KSP, by sa však mala venovať aj školeniu komunitných konzultantov, prípadne ďalších zamestnancov PSI a FSR.

⁸ V minulosti museli žiadatelia projektov preukázať, že projekt konzultovali s PSI a je v súlade s identifikovanými lokálnymi prioritami.

sociálne znevýhodnených skupín obyvateľstva a špeciálne segregovaných rómskych komunít bola často uvádzaná medzi osvedčenými postupmi v boji proti sociálnemu vylúčeniu (prevencia). Nasledovali starší ľudia, v niektorých rozhovoroch sa zdôraznil moment ich geografickej marginalizácie v dôsledku chýbajúcej verejnej dopravy a služieb (3, B).

V niektorých rozhovoroch (konkrétne v rámci PSI F, 4, 5) sa činnosti ako práca s deťmi, matkami s deťmi, podpora športu, zakladania klubov a komunitných centier, teda činností nesúvisiacich so zamestnanosťou a pracovným životom zdôrazňovali ako nemenej dôležitá úloha vytvárania **priestorov pre komunitný život**, verejného priestoru.

V súvislosti so zadefinovanými cieľovými skupinami, na ktoré majú PSI primárne orientovať svoje aktivity, sa vo viacerých rozhovoroch otvorila otázka, prečo predmetom záujmu FSR nie sú celé rodiny, ale jednotlivci. Zameranie sociálnych opatrení na jednotlivcov podľa mnohých účastníkov výskumu neodráža realitu a komplexnosť sociálneho vylúčenia či už v prípade vylúčených rómskych komunít alebo zdravotne postihnutých občanov.

Špecifickú skupinu členov partnerstiev predstavujú vo vzťahu k preferovaným aktivitám starostovia obcí. Oproti iným členom kladli osobitý a niekedy až výlučný (D, 2) dôraz na investičné projekty rozvoja infraštruktúry ako viditeľné a kontrolovateľné výstupy fungovania PSI. Potrebu investičných projektov v kombinácii s neinvestičnými (ako oboje potrebné) však uznávajú aj ďalší členovia PSI z iných sektorov najmä v súvislosti so segregovanými osadami (napr. 06, komunitná nadácia, D) s chýbajúcou infraštruktúrou. V niektorých rozhovoroch sa objavila aj otázka podpory sociálneho bývania (PSI A).

Vedomie, že projekt sociálnej inklúzie nemožno zúžiť iba na otázku zamestnateľnosti neznamená, že partnerstvá problém zamestnávania cieľových skupín ignorujú. Naopak, otázka, ako a kde tvoriť a nachádzať pracovné uplatnenie pre cieľové skupiny, predstavovala v reflexiách členov druhý výrazný problematický aspekt v poslaní PSI.

- b) Problém, kde a ako podporovať zamestnávanie cieľových skupín, je pre PSI dôležitou a naliehavou otázkou.

„Aktivity zamerané na aktívne zapojenie zamestnávateľov do znižovania rozsahu sociálneho vylúčenia prostredníctvom tvorby pracovných miest pre marginalizované skupiny obyvateľov“ sú oprávnenými aktivitami v rámci aktuálne realizovaných projektov PSI (Výzva FSR 2007, SOP LZ – FSR – 2007/2.1/02). Vo väčšine partnerstiev sa nepodarilo získať za člena zástupcu z podnikateľského sektora alebo inak nadviazať efektívnu spoluprácu so zamestnávateľmi. Napriek tomu sa úloha zapojiť v budúcnosti zamestnávateľov do kolektívu PSI stala súčasťou stratégií niekoľkých PSI, nádeje sa vkladajú do inštitúcie sociálnych podnikov. V jednom z partnerstiev (PSI C) existuje aj predstava o zamestnávaní osôb z cieľových skupín za pomoci tútorov (KSP). V tomto partnerstve tiež odznel názor, že aktivačné práce treba nastaviť ako model postupného začleňovania do pracovného procesu a teda prepojiť ich s tvorbou nových pracovných miest (10, štátna správa, C).

V iných partnerstvách (napr. PSI D, ktoré v minulosti malo za členov aj dvoch zamestnávateľov z okresov a stratilo ich) sú členovia voči možnosti vytvárať a nachádzať pracovné miesta pre znevýhodnených uchádzačov spomedzi cieľových skupín v privátnom sektore skôr skeptickí. V regiónoch pôsobí málo podnikov a tie sú

zväčša úzko (priemyselne) špecializované (6, D). Nediferencovaný pracovný trh poskytuje malý priestor pre zamestnávanie cieľových skupín – najmä nekvalifikovaných a osobitne pre zdravotne postihnutých občanov. Druhá skupina občanov v rozhovoroch upozorňovala aj na ďalšie špecifiká, ktoré im sťažujú pozíciu v roly zamestnanca (problémy s dlhodobou a opakovanou práceneschopnosťou a príjmami počas nej, výhrady smerom k Sociálnej poisťovni, 01, MVO, D).

V mnohých partnerstvách sa členovia zhodli, že priestor pre zamestnávanie znevýhodnených uchádzačov treba skôr hľadať v oblasti verejných a sociálnych služieb. Výzvy na rozširovanie a podporu zamestnanosti v sociálnych službách a na prevádzku sociálnych služieb pre cieľové skupiny ale aj cieľovými skupinami však chýbajú (rozhovory s členmi PSI D, E). Téma prevádzky sociálnych zariadení a ich udržateľnosti bola v rozhovoroch častou. Členovia poskytli mnoho argumentov pre to, aby sa predkladali výzvy na prevádzku sociálnych zariadení a služieb⁹, čo však vyžaduje iný ako doterajší charakter výziev (jednorazové, krátkodobé). Tento problém členovia PSI prezentovali širšie v duchu otázky, kto má poskytovať v regiónoch sociálne služby tak, aby boli naozaj verejnými a dostupnými pre všetkých občanov. Výzvy na prevádzku zariadení (na réžiu a mzdy) by umožnili vstup organizácií z verejného a mimovládneho sektora do poskytovania služieb v oveľa väčšej miere ako doteraz (argumenty najmä od zástupcov zdravotne postihnutých občanov, ale aj členov zo samospráv). Z hľadiska občanov so zdravotným postihnutím ide o komplexný problém. Odpoveď na otázku, kto má byť poskytovateľom sociálnych služieb v regiónoch a ako zabezpečiť prítomnosť zariadení, ktoré nefungujú len na báze podnikania a sú dostupné pre všetky kategórie obyvateľov, podľa niektorých výpovedí strategické dokumenty samospráv (PHSR) nešpecifikujú, a často sú predmetom rozporov medzi poslancami. Existencia finančne dostupných zariadení sociálnych služieb (najmä typu denných stacionárov) je však pre rodiny so ZP členmi nevyhnutnosťou. V súčasnosti obvyklá prax, kedy opatrovanie poskytujú rodinní príslušníci ZP občanov často krát z nutnosti, spôsobuje, že sociálne vylúčenou sa stáva celá rodina (vrátane upadnutia do stavu hmotnej núdze), nehovoriac o kvalite starostlivosti, ktorú poskytujú v podstate nekvalifikované osoby (1, 4, mimovládny sektor, D). Členovia zastupujúci občanov so ZP vyjadrili aj požiadavky na podporu chránených dielní. Ich podpora však musí ísť za rámec podpory ich vzniku a obsiahnuť aj podporu ich udržateľnosti. Jeden z informantov uviedol ako dobrú prax zo zahraničia rolu štátu, ktorý v systéme chránených dielní vystupuje nie len ako iniciátor ich zakladania, ale prostredníctvom štátnych zákaziek aj ako odberateľ ich produktov a služieb. (1, mimovládny sektor, D)

Nakoniec netreba zabúdať ani na udržateľnosť tých pracovných miest, ktoré už aj za pomoci PSI vytvorené boli a prinášajú úžitok – pracovné miesta KSP, komunitných konzultantov, rómskych asistentov. Jeden riaditeľ zariadenia sociálnych služieb tiež upozornil na problém, ktorý sa určite týka viacero (už od socializmu) excentricky umiestnených zariadení sociálnych služieb. Tieto zariadenia sa dlhodobo pasujú s problémom získania zamestnancov s potrebnou kvalifikáciou (náročná práca s minimálnym príjmom, problém s dopravou do práce). Preto sú nútené udržať si zamestnancov, ktorých majú, aj keď majú nízke vzdelanie. Nebude preto asi sám, kto by privítal výzvu na do vzdelávanie svojich zamestnancov podľa nárokov nového zákona o sociálnej pomoci. (11, D)

⁹ Vráťane projektov verejnej sociálnej dopravy.

4.2.4 Mikroprojekty a regranting

Ako už bolo v záverečnej správe viackrát spomenuté, skúsenosti nadobudnuté počas fungovania PSI ich členmi sú bohaté a členovia dokážu identifikovať, ktoré nástroje a postupy sa ukázali byť viac alebo menej funkčné. Silná zhoda naprieč partnerstvami a zástupcami sektorov je v otázke užitočnosti mikroprojektov. Realizácia mikroprojektov v regiónoch priniesla v minulosti veľký prínos nielen pre popularizáciu a upevnenie pozície PSI v lokalitách, ale aj pre zlepšenie podmienok a kvality života cieľových skupín a oživenie komunitného života. Spolurozhodovanie o výbere a realizácii malých projektov v regióne bolo reálnym a skutočným uplatnením princípu viacsektorového a viacúrovňového partnerstva, vrátane zvýšenia občianskej participácie¹⁰. Tieto princípy FSR deklaroval ako základné princípy fungovania PSI pri ich zakladaní a boli opätovne zdôraznené aj v texte Výzvy 2007.

Argumentom pre opätovné zavedenie tohto typu projektov okrem toho, že zhmotňujú základné princípy fungovania PSI a rozvoj lokálnej demokracie je aj to, že všetky spomínané prínosy sú dosiahnuteľné za relatívne malé objemy financií. S tým súvisí už spomínaná požiadavka zo strany PSI o zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí. Aj keď sa z hľadiska riadiacich orgánov a administratívnej kontroly (z pozície centra) môže zdať, že výkon monitoringu je jednoduchší a efektívnejší v prípade menšieho počtu projektov a ich nositeľov, tento predpoklad platí len v prípade, že sám monitoring je centralizovaný. Ako správne uviedli mnohí členovia, ak je monitoring čiastočne delegovaný, výkon kontroly väčšieho počtu malých projektov nemusí pre riadiace (a sprostredkovateľské) orgány predstavovať zvýšenú záťaž.

Stanovisko členov PSI chceme podporiť aj argumentom, že ***ak je poslaním PSI a teda aj FSR myšlienka „popularizácie“ idey sociálnej inklúzie, komunitného života a solidarity, kritéria preukázateľnosti prínosu sociálnych a komunitných projektov nemožno obmedziť len na formalizované výstupy v podobe projektovej dokumentácie a účtovníctva. Výstupy projektov musia byť „viditeľné“ aj v lokalitách a v očiach cieľových skupín.***

V súvislosti so zapájaním cieľových skupín a komunít viacero členov PSI uviedlo, že práve počas realizácie mikroprojektov sa s cieľovými skupinami pracovalo veľmi intenzívne (s rómskou komunitou – 4, E; 11, F). Mikroprojekty sú pre členov PSI synonymom aktivít pre cieľové skupiny s ich priamym zapojením, ktoré mali zmysel a motivovali členov PSI i komunít. Podľa niektorých sú práve mikroprojekty vhodné na tvorbu pracovných miest v sociálnej oblasti a zapojenie malých lokálnych „hráčov“ (malé obce, lokálne MVO), mikroprojekty formou regrantingu by mohli pomôcť pokryť aj priamu pomoc cieľovým skupinám, po ktorej volali mnohí členovia (napr. 8, nadácia, D). Efektivita a prínos malých, hoci aj parciálnych riešení, boli častým motívom v mnohých výpovediach naprieč všetkými partnerstvami i v panelových diskusiách.

V rámci jedného PSI sa vytvoril priestor pre pridelovanie malých grantov (do 8 tis. korún) na mikroprojekty v lokalite. Skúsenosť z tohto PSI potvrdzuje, že ide o nástroj

¹⁰ Význam týchto princípov v medzinárodných inštitúciách a ich dokumentoch (v priestore EÚ sformulovaných predovšetkým v rámcovom dokumente vydanom Európskou komisiou „White Paper on European Governance“ 2001) od začiatku 90. rokov minulého storočia neklesá, ale naďalej sa upevňuje. Preto ako veľmi pragmaticky zhodnotili niektorí členovia, ideu partnerstva a delby rozhodovania si budeme musieť osvojiť či sa nám páči alebo nie. (2, mimovládny sektor, B)

priameho zapojenia komunity, cieľových skupín, oživenie komunitného života a spolupatričnosti. Mikroprojekty dali priestor lokálnym iniciatívam a nápaditosti (stretávanie pri sviatkoch, čítanie deťom, kultúra, zušľachtienie parku). Podľa vyjadrení starostov z tohto partnerstva sa v niektorých obciach podarilo prepojiť skupiny obyvateľov, ktoré spolu predtým nekomunikovali a niektoré skupiny sa aj inštitucionalizovali (napr. Jednota dôchodcov), aby sa mohli viac zapájať do projektov.

Téma mikroprojektov a ich podpory zo strany FSR bola v rozhovoroch úzko zviazaná s otázkou spolurozhodovania pri ich schvaľovaní (pozri vyššie k dvojúrovňovému rozhodovaniu v minulosti). Na tomto mieste ešte chceme doplniť, že členovia PSI mali návrhy ako aspoň čiastočne kompenzovať deficit viacúrovňového rozhodovania o veciach verejných v súčasných podmienkach fungovania PSI. Jedným z návrhov bolo, aby žiadatelia o NFP, ktorých projekt bol konzultovaný s PSI (ako v minulosti pri mikroprojektoch), získali pri hodnotení za túto aktivitu body (3, F). Iný člen sa prihovril za možnosť obhajoby projektov pred hodnotiacimi komisiami (2, F). Chceme dodať, že jednou zo silných a prehliadaných záruk demokratického a transparentného rozhodovania v rámci PSI (a to všeobecne, nielen pri prípadnom hodnotení projektov) je charakter partnerstiev daný ich štatútom, ktorý ich definuje ako otvorené partnerstvá.

Okrem kritiky zrušenia možnosti spolurozhodovania o projektoch, zazneli aj kritické stanoviská k tendencii preferovať predkladanie výziev na veľké projekty. Smerom k výzvam FSR v rozhovoroch zaznela aj výhrady smerom k starostom obcí a iným malým subjektom predkladajúcim individuálne projekty na veľké výzvy.

„Problém je v tom, že veľké projekty nie sú schopné zmenežovať malé subjekty, preto si najímajú externé firmy, ktoré to robia za nich, alebo vypadávajú z výziev, lebo ich projekty nie sú dostatočne kvalitné. Dôraz na malé projekty by naučilo malé subjekty projektovému mysleniu. V súčasnosti to vyzerá tak, že vyjde výzva, obce alebo združenia sa prihlásia a hľadajú dodatočne, na čo tie peniaze použijú. Chýba im koncepcia a vízia“. (10, bývalý lokálny konzultant, teraz KK, B)

V tomto bode existuje v niektorých prípadoch rozpor, ako vnímajú pozíciu partnerstiev starostovia obcí a projektový tím. Podľa prvých má byť úlohou partnerstiev to, aby pomáhali lokálnym subjektom s písaním a administrovaním individuálnych projektov. Na druhej strane niektorí projektoví koordinátori reagujú, že nie sú „agentúrou na písanie projektov“. Ich činnosť je predovšetkým konzultačná a koordinačná. Aj tieto názory podporujú ideu mikroprojektov, pretože ich predstavujú ako nástroje uschopňovania lokálnych aktérov a rozširovania registrov ich uvažovania o sociálnych problémoch. Podľa nich by sa mali pre malé subjekty podporovať mikroprojekty, aby sa mohli naučiť, ako písať projekt a vedieť ho zrealizovať. Jedna členka PSI opisuje pozitívnu skúsenosť s workshopom na písanie projektov pre starostov obcí takto:

„Urobilo sa spoločné plánovanie, z toho vyšli priority, kam tie peniaze by mali ísť, na to boli peniaze, takže to, čo si napísali, sa aj zrealizovalo. V 1. kole to boli mikroprojekty do 30 tis., v druhom do 300 tis. Ten model bol funkčný. Po prvé, pomenoval sa problém, po druhé, určili sa priority a po tretie, posudzovali sa priority v rámci projektov“...

„dali sa dohromady potreby a určili sa priority, v podstate PSI funguje na rovnakom základe, ale chýba tomu B – síce zmapuje lokalitu, pomenuje problémy, urobí stratégiu, ale neurobí to, že tým ľuďom pomôže tie menšie veci vyriešiť, nie všetko sa rieši cez veľké miliónové projekty, mnohé sa dajú vyriešiť s malými peniazmi, lebo tuto sa tí starostovia naučia, ako pomáhať ich komunite“...

„bola to dobrá skúsenosť, lebo cez ten projekt sme učili ľudí premýšľať o tom, ako si pomôcť, čo je podstata projektov, naučili sa nie len napísať projekt, ale vedieť prečo ho napísať, k čomu slúži, že vychádza z potrieb a učili sa to doma, a vedeli, že o tom budú rozhodovať ľudia, čo ich školili a boli tam prítomní, mali motiváciu“...

„keď tým ľuďom pomôžem premýšľať, ako písať projekty a čo je ich zmyslom, je to lepšie ako iba teraz stav, ako to funguje, keď PSI napíše projekt pre obec a schvaľuje sa to v Bratislave“ (08, riaditeľka MVO, B)

Touto pasážou rozhovoru sa vraciame k myšlienke z úvodu tejto kapitoly o modeli PSI s dvoma funkciami: Partnerstvá by mali slúžiť ako nástroj FSR na aktivizovanie lokálnych komunít (10, bývalý lokálny konzultant, teraz KK, B). K tomu je však potrebné, aby partnerstvá neboli pre svojich členov iba *servisnou organizáciou na písanie projektov*, ale naozaj partnerskou organizáciou. Ukazuje sa, že **podpora mikroprojektov pomáha udržiavať a naplňovať oboje funkcie partnerstva** v potrebnej miere.

Závery a odporúčania

Aj keď má výskum partnerstiev sociálnej inklúzie viaceré obsahové obmedzenia, vyplývajúce z limitovaného času pre jeho realizáciu, na jeho základe možno formulovať niekoľko dobre podložených záverov.

Potvrdenie významu partnerstiev

Výskum potvrdil dôležitosť cielenej podpory mobilizácie lokálnych aktérov a prípravy programov sociálnej inklúzie priamo v regiónoch postihnutých sociálnou depriváciou. Identifikoval dve dominujúce funkcie partnerstiev: koordinačno–konzultačnú a aktivizačnú. Zmapoval aj početné prekážky, ktorým čelí presadzovanie takýchto programov.

Výskum ukázal, že chápanie sociálnej inklúzie ako poslania PSI je skomplikované zúženým chápaním tohto pojmu, ktoré sa odráža aj vo výzvach FSR, slabým spoločenským povedomím – nízkou podporou verejnosti pre programy v prospech sociálne vylúčených skupín. Presadzovanie a podporu sociálneho začleňovania sťažuje aj nestabilita a krátkodobá „projektová“ existencia PSI, ktorá núti pracovníkov PSI zaisťovať si živobytie účasťou na viacerých projektoch a znižuje tak možnosť, aby sa poslaniu PSI úplne venovali.

Odporúčania:

- Je potrebné všeobecnejšie, nielen v regiónoch, rozvíjať a podporovať širšie chápanie sociálneho začleňovania a nezužovať ho len na procesy začleňovania na trh práce.
- Je potrebné viac, a nielen v regiónoch, pracovať s verejnosťou a zvyšovať legitimitu politiky sociálneho začleňovania napríklad objasňovaním jej ľudsko-právneho významu a úlohy pri udržiavaní spoločenskej rovnováhy a poriadku.
- Je potrebné vytvoriť podmienky pre stabilitu partnerstiev sociálnej inklúzie.
- Je potrebné posilniť princíp participácie sociálne vylúčených v projektoch pre nich určených.

Stabilita PSI

Všetky tri typy zisťovania zhodne potvrdzujú, že stabilita je podmienkou zvýšenia kvality a efektivity práce PSI. Obdobia bez finančnej podpory spôsobujú pokles odbornosti a vysokú fluktuáciu, najmä na pozíciách komunitných konzultantov. Finančná a personálna stabilita spolu úzko súvisia.

Odporúčania:

- Pre zabezpečenie kontinuity sú potrebné dlhodobejšie projekty (minimálne na tri roky, na paneli bol jeden podporený názor, že pracovníci, najmä

komunitní konzultanti by mali byť podporovaní podľa vzorov zo zahraničia aj na dlhšie obdobie).

- PSI čiastočne financovať zo štátneho rozpočtu – podľa podobného modelu ako regionálne rozvojové agentúry alebo globálnym grantom.
- Stabilná finančná podpora.
- Vzdelávanie a supervízia zamestnancov (vytvorenie metodického oddelenia pre PSI).

Pozícia PSI vo vzťahu k iným regionálnym aktérom a voči členom a cieľovým skupinám

Skúmanie ukázalo, že aby veľký aktér ako väčšie mesto bolo aktívne, záleží na ďalších konfiguráciách členstiev, napríklad na tom, či v meste pôsobia MVO zameriavajúce sa na služby (vrátane advokácie) v sociálnej oblasti

Účastníci sa v rozhovoroch aj v panelových diskusiách vyjadrovali najmä k vzťahom so strategickými partnermi a s FSR. Konštatovali súčasnú slabú pozíciu PSI spôsobenú aj „neviditeľnosťou“ FSR v regiónoch, nevyjasnenými vzťahmi so strategickými partnermi a nevyjasnenými vzťahmi s FSR (málo ich akceptuje, viac kontroluje).

Odporúčania:

- Vytvoriť dohody so strategickými partnermi na úrovni FSR alebo ministerstva.
- Akceptovať PSI ako partnerské organizácie, potvrdiť ich legitimitu (napr. návštevami funkcionárov FSR v partnerstvách, vytvorením propagačného materiálu o PSI a jeho distribúciou).
- Podporiť vznik Asociácie partnerstiev.
- Navrátiť FSR do regiónov.

Medzi faktory, ktoré znižujú hodnotu PSI pre ich členov a cieľové skupiny, patrí

- strata motivácie členov; chýbajúci integrujúci cieľ (sociálna inklúzia sa javí ako „úzka téma“); slabá podpora verejnosti; preťaženosť časti členov (starostovia) a „nezvládnuteľne“ veľký počet členov alebo región (veľký počet obcí); nerovnomerné rozdelenie práce medzi členmi PSI a určitá rivalita cieľových skupín; a v neposlednom rade nemožnosť spolurozhodovať o projektoch aktivít pre daný región.

Odporúčania:

- Väčšia podpora pre mobilizačné a integračné aktivity, napr. podpora mobilizácie aktérov pre riešenie konkrétnych sociálnych problémov.
- Mať možnosť rozdeliť nadrozmerné PSI.

- Zohľadňovať územnú veľkosť regiónu PSI a počet obcí pri dotovaní činnosti partnerstva ako aj mieru deprivácie regiónu (úmerne tomu stanoviť počet komunitných konzultantov).
- Mať väčšie lokálne právomoci (rozhodovanie, ustanoviť, resp. obnoviť konzultačnú a informačnú povinnosť pri predkladaní projektov z programov podpory sociálnej inklúzie).

Výzvy

Najväčšími požadovanými zmenami týkajúcimi sa výziev sú možnosť podieľať sa na formulovaní/ pripomienkovaní výziev zo strany PSI, väčší priestor pre vlastné iniciatívy a iniciatívy zdola, uplatnenie širšieho chápania sociálnej inklúzie a teda podporovať aj programy pre občanov v ekonomicky neaktívnom veku.

Na základe vykonanej analýzy funkcií PSI navrhujeme zamerať budúcu výzvu rovným dielom na stabilizáciu a profesionalizáciu PSI a na aktivity pre cieľové skupiny.

Odporúčania pre stabilizáciu partnerstiev:

- Predĺženie projektového cyklu.
- Vzdelávanie projektového tímu, výmena skúseností s inými partnerstvami doma aj v zahraničí.
- Administratívne prepojenie projektov PSI a terénnej sociálnej práce (TSP).
- Návrat k dvojstupňovému modelu hodnotenia žiadostí o nenávratný finančný príspevok.
- Zvýšenie transparentnosti a adresnosti projektových žiadostí.

Hlavnou úlohou súčasných projektov PSI bola príprava lokálnej stratégie sociálnej inklúzie založenej na identifikácii potrieb cieľových skupín. Aby mohla byť táto stratégia implementovaná, je potrebné vo výzve podporiť:

- využitie skúseností s identifikáciou potrieb v teréne a spolupráce s pracovníkmi TSP
- školiace aktivity súvisiace s konkrétnymi potrebami lokality
- zamestnávanie znevýhodnených uchádzačov na trhu práce
- Regranting a realizáciu mikroprojektov.

Príloha 1 Metodológia

1. Dotazníkové zisťovanie

Hodnotenie činnosti lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie

Dotazník pre členov, spolupracovníkov a znalcov PSI

Vážená pani, vážený pán,

Dovolili sme si vás osloviť pre účasť vo výskume, ktorého súčasťou je priložený dotazník. Podnetom pre výskum je snaha *Fondu sociálneho rozvoja* sformulovať novú Výzvu pre lokálne partnerstvá sociálnej inklúzie (PSI) čo najprimeranejšie ich poslaniu pomáhať sociálnemu začleňovaniu marginalizovaných skupín.

Výskum má tri časti (dotazníkový prieskum, expertné rozhovory a panelové diskusie). V prvej dotazníkovej časti oslovujeme súčasných aj bývalých členov, spolupracovníkov a strategických partnerov všetkých 29 partnerstiev sociálnej inklúzie, ktoré pôsobia na Slovensku.

Veľmi oceníme, ak vás neodradí skutočnosť, že na časť otázok budete odpovedať „neviem“ či „netýka sa“. Pre výskum má veľkú cenu aj čiastočne vyplnený dotazník, ktorý dorazí späť na našu adresu. Dôležité je, aby ste (všeobecne) identifikovali vašu pozíciu v oblasti pôsobenia PSI a lokalitu.

Respondentom zaručujeme dôvernosť poskytnutých údajov a anonymitu. Zistenia dotazníkového výskumu budú predstavované súhrnne bez možnosti priradiť odpovede ku konkrétnym osobám.

Budeme vám veľmi vďační, ak si nájdete čas a dotazník vyplníte a zašlete ho na elektronickú adresu sociolog@savba.sk alebo na poštovú adresu Sociologického ústavu SAV (Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, *poznámka*: výskum PSI).

Vy a vaše Partnerstvo sociálnej inklúzie

1. a Uvedte, prosím, názov vášho PSI:

.....

1. b V ktorom roku sa začalo vytvárať vaše PSI? (*napište rok*):

1. c Aká je vaša súčasná pozícia (zaradenie) v PSI (väzba na PSI)? Ste

Označte zakrúžkovaním alebo podčiarknutím jednu možnosť:

1. člen/členka Rady PSI	2. zastupujem členskú organizáciu PSI, som individuálny člen	3. koordinátor projektu	4. komunitný konzultant
5. riešiteľ individuálneho projektu konzultovaného s PSI	6. finančný manažér	7. iné, čo:	8. žiadna

2. Ak ste s PSI spolupracovali aj pred rokom 2007, aká bola vaša pozícia (väzba na PSI)? Boli ste *Označte zakrúžkovaním alebo podčiarknutím jednu možnosť:*

1. člen/členka Rady PSI	2. zastupoval/a som členskú organizáciu PS, bol/a som individuálny člen	3. lokálny koordinátor FSR	4. komunitný konzultant
5. riešiteľ individuálneho projektu konzultovaného s PSI	6. regionálny koordinátor	7. finančný manažér	8. iné, čo: 9. žiadna, netýka sa

3. Členom alebo spolupracovníkom PSI ste (boli) od roku..... (*vypíšte*)

4.a Aký sektor (vlastnícky) zastupujete v PSI?

Označte zakrúžkovaním alebo podčiarknutím jednu možnosť:

1. verejný	2. súkromný	3. mimovládny (tretí sektor)	4. iné	5. žaden (som zamestnanec LPSI)
---------------	----------------	---------------------------------	-----------	------------------------------------

4.b Aká je HLAVNÁ vecná pôsobnosť organizácie, ktorú v PSI zastupujete?

1) samospráva	2) vzdelávanie	3) stavebníctvo a výrobná činnosť	4) služby v doprave a v turistickom ruchu	5) kultúra	6) služby zamestnanosti	7) zamestnanec PSI
8) zdravotníctvo a sociálne služby	9) regionálny rozvoj	10) šport a služby voľného času	11) Úrad splnomocnenkyne Vlády SR pre rómske komunity	12) Duchovná sféra	13) poriadok a bezpečnosť	14) iné, čo:

4.c Aký je dosah činnosti/ pôsobnosť vašej organizácie?

1. miestny	2. okres/oblasť	3. regionálny (VÚC)	4. celoslovenský	5. cezhraničný	6. iné
---------------	--------------------	------------------------	---------------------	-------------------	--------

5. Teraz nás zaujíma váš podiel/účasť, na rôznych aktivitách PSI. Zaujíma nás, či ste ich iniciátor, aktívny účastník, pasívny podporovateľ alebo sa ich z rôznych dôvodov (vašej kapacity alebo preto, že sa vo vašom LPSI neuskutočňujú) vôbec nezúčastňujete.

Uved'te osobitne ku každej vymenovanej aktivite, či a ako sa na nej zúčastňujete!

	Som iniciátor	Aktívny účastník	Pasívny podporovateľ (prijímateľ)	Časové a iné dôvody mi bránia zúčastniť sa tejto aktivite	Neprizývajú ma do tejto aktivity	Nemám príležitosť (táto aktivita sa u nás nekoná)	Neviem sa rozhodnúť
	1	2	3	4	5	6	9
a) Účasť na stretnutiach PSI							
b) Práca na vlastných projektoch							
c) Zaisťovanie chodu kancelárie PSI							
d) Práca s cieľovými skupinami							
e) Podpora vzniku nových organizácií							
f) Práca s verejnosťou (informovanie o PSI)							
g) Vzdelávanie komunitných lídrov							
h) Vzdelávanie členov PSI							
i) Strategické plánovanie							
j) Odborné konzultácie							
k) Komunikácia s ostatnými členmi							
l) Získavanie nových členov							
m) Komunikácia s FSR							

Dosah na cieľové skupiny

6. V nasledujúcej tabuľke v stĺpci **A** označte skupiny, ktoré **sú** cieľovými skupinami (CS) vášho PSI. (*zakrúžkovaním alebo podčiarknutím či iným zvýraznením*) V stĺpci **B** príslušného riadku uveďte číselný kód hlavného dôvodu, pre to, že sa konkrétna skupina **nestala** vašou cieľovou skupinou. Uveďte číselný kód len jedného dôvodu! **Ak neviete, či je skupina vašou CS, označte „x“ v stĺpci C!**

Dôvody si vyberte z nasledujúceho zoznamu:

Nedostatok personálnych kapacít.....	1
Nedostatok financií.....	2
Chýbajúci lídri cieľových skupín	3
Neschopnosť nadviazať kontakt s touto skupinou.....	4
Iné skupiny sú viac ohrozené sociálnym vylúčením.....	5
Chýbajúca odbornosť/skúsenosť pre prácu s touto cieľovou skupinou	6
Ľudia z tejto skupiny nežijú v našej oblasti.....	7
Iné, čo.....	8
Neviem.....	9

	Skupina	A JE CS	B Dôvod, prečo NIE JE CS	C Neviem
a)	obyvatelia separovaných a segregovaných rómskych komunít	x		X
b)	občania bez prístrešia („bezdomovci“) a osoby ktorým je poskytovaná starostlivosť v útulku,	x		X
c)	osoby pripravujúce sa na návrat z alebo po návrate z výkonu trestu odňatia slobody,	x		X
d)	odchovanci z detských domovov a krízových stredísk bez sociálneho a rodinného zázemia,	x		X
e)	osoby závislé na alkohole, drogách alebo iných návykových látkach a gamblerstve	x		X
f)	osoby vystavované domácemu násiliu a týraniu	x		X
g)	mladí ľudia opúšťajúci školu pred skončením povinnej školskej dochádzky alebo odborného vzdelávania	x		X
h)	viacpočetné domácnosti (s väčším počtom detí) a neúplné domácnosti,	x		X
i)	Dlhodobí nezamestnaní uchádzači o zamestnanie	x		X
j)	uchádzači o zamestnanie s nízkym (odborné vzdelanie bez maturity) alebo žiadnym odborným vzdelaním,	x		X
k)	uchádzači o zamestnanie so zdravotným postihnutím,	x		X
l)	cudzí štátni príslušníci, ktorým bol poskytnutý azyl	x		X
m)	osoby so zodpovednosťou za nezaopatrené deti a odkázaných členov najbližšej rodiny, ktoré potrebujú starostlivosť alebo podporu pri vzdelávaní a prístupe k zamestnaniu.	x		X
n)	obete obchodovania s ľuďmi alebo obete inej trestnej činnosti	x		X

7. V nasledujúcej tabuľke uvádzame päť skupín, ktoré sú cieľovými skupinami mnohých PSI. V ľavom stĺpci tabuľky zároveň uvádzame spôsoby, ktorými možno komunikovať s cieľovými skupinami **vo fáze identifikácie potrieb komunity**. Uvedte prosím pri každom spôsobe komunikácie, či ste ním komunikovali s vymenovanými cieľovými skupinami alebo nie. Pre každú skupinu odpovedáte osobitne. Ak niektorá z uvedených skupín nie je vašou cieľovou skupinou, v poslednom riadku označte, že sa vás to netýka.

	(7.1) mladí ľudia opúšťajúci školu pred skončením povinnnej ŠD alebo odborného vzdelávania		(7.2) obyvatelia separovaných a segregovaných rómskych komunit		(7.3) dlhodobo nezamestnaní		(7.4) uchádzači o zamestnanie so zdravotným postihnutím,		(7.5) občania bez prístrešia - „bezdomovci“	
	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	Nie
1. Formou ankety/ dotazníka										
2. prostredníctvom komunitného konzultanta										
3. Sprostredkovane od členov PSI										
4. Občianske zhromaždenia										
5. Prostredníctvom komunitných lídrov										
6. prostredníctvom komunitných pracovníkov										
7. inak										
8. Nevie										
9. Netýka sa, táto skupina nie je našou cieľovou skupinou										

7. a: **Otázka len pre tých, ktorí v predchádzajúcej tabuľke (otázka č. 7) nenašli svoju cieľovú skupinu!!**. Prosím, uvedte v záhlaví nasledujúcej tabuľky názov vašej cieľovej skupiny a uvedte pri každom spôsobe komunikácie, či ste ním **vo fáze identifikovania potrieb komunity** komunikovali s vašou cieľovou skupinou alebo nie!

	(7.6) názov vašej cieľovej skupiny	
	áno	nie
1. Formou ankety/ dotazníka		
2. prostredníctvom komunitného konzultanta		
3. Sprostredkovane od členov PSI		
4. Občianske zhromaždenia		
5. Prostredníctvom komunitných lídrov		
6. prostredníctvom komunitných pracovníkov		
7. inak		
8. Nevie		

8. V nasledujúcej tabuľke uvádzame päť skupín, ktoré sú cieľovými skupinami mnohých PSI. V ľavom stĺpci tabuľky zároveň uvádzame spôsoby, ktorými možno komunikovať s cieľovými skupinami **pri príprave projektov**. Uveďte prosím pri každom spôsobe komunikácie, či ste ním komunikovali s vymenovanými cieľovými skupinami alebo nie. Pre každú skupinu odpovedáte osobitne. Ak niektorá z uvedených skupín nie je vašou cieľovou skupinou, v poslednom riadku označte, že sa vás to netýka.

	(8.1) mladí ľudia opúšťajúci školu pred skončením povinnej ŠD alebo odborného vzdelávania		(8.2) obyvatelia separovaných a segregovaných rómskych komúnit		(8.3) dlhodobo nezamestnaní		(8.4) uchádzači o zamestnanie so zdravotným postihnutím,		(8.5) občania bez prístrešia - „bezdomovci“	
	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie
1. Formou ankety/ dotazníka										
2. prostredníctvom komunitného konzultanta										
3. Sprostredkované od členov PSI										
4. Občianske zhromaždenia										
5. Prostredníctvom komunitných lídrov										
6. inak										
7. Neviem										
8. Netýka sa , táto skupina nie je našou cieľovou skupinou										

8.a: Otázka len pre tých, ktorí v predchádzajúcej tabuľke (otázka č. 8) nenašli svoju cieľovú skupinu!!. Prosím, uveďte v záhlaví nasledujúcej tabuľky názov vašej cieľovej skupiny a uveďte pri každom spôsobe komunikácie, či ste **pri príprave projektov** komunikovali s vašou cieľovou skupinou alebo nie!

	(8.6) názov vašej cieľovej skupiny	
	áno	nie
1. Formou ankety/ dotazníka		
2. prostredníctvom komunitného konzultanta		
3. Sprostredkované od členov PSI		
4. Občianske zhromaždenia		
5. Prostredníctvom komunitných lídrov		
6. inak		
7. Neviem		

9. Aj v nasledujúcej tabuľke uvádzame päť cieľových skupín mnohých PSI. V ľavom stĺpci tabuľky sú uvedené spôsoby, akými môžu byť cieľové skupiny **organizačne zapojené do činnosti** PSI. Uveďte prosím pri každej forme organizačného zapojenia, či je takto príslušná cieľová skupina do vášho PSI zapojená alebo nie. **Pre každú skupinu odpovedáte osobitne.** Ak niektorá z uvedených skupín nie je vašou cieľovou skupinou, v poslednom riadku označte, že sa vás to netýka.

	(9.1) mladí ľudia opúšťajúci školu pred skončením povinnnej ŠD alebo odborného vzdelávania		(9.2) obyvatelia separovaných a segregovaných rómskych komunit		(9.3) dlhodobo nezamestnaní		(9.4) uchádzači o zamestnanie so zdravotným postihnutím,		(9.5) občania bez prístrešia - „bezdomovci“	
	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie	áno	nie
1. Ich zástupcovia sú členmi Rady PSI										
2. Ich zástupcovia sú členmi PSI										
3. Ich zástupcovia sú členmi pracovných skupín										
4. Ich zástupcovia pripravovali projekt PSI										
5. Ich zástupcovia sa zúčastňujú strategického plánovania										
6. inak										
7. Neúčastňujú sa										
8. Neviem										
9. Netýka sa, táto skupina nie je našou CS										

9a: Otázka len pre tých, ktorí v predchádzajúcej tabuľke č. 9 nenašli svoju cieľovú skupinu!!.
 Prosím, uveďte v záhlaví nasledujúcej tabuľky názov vašej cieľovej skupiny a uveďte pri **každom spôsobe organizačného zapojenia**, či je vaša cieľová skupina touto formou do vášho PSI zapojená alebo nie!

	(9.6) názov vašej cieľovej skupiny	
	áno	nie
1. Ich zástupcovia sú členmi Rady PSI		
2. Ich zástupcovia sú členmi PSI		
3. Ich zástupcovia sú členmi pracovných skupín		
4. Ich zástupcovia pripravovali projekt PSI		
5. Ich zástupcovia sa zúčastňujú strategického plánovania		
6. inak		
7. Nezúčastňujú sa		
8. Nevie		

10. Aký podiel (z hľadiska kapacity) majú medzi aktivitami vášho PSI nasledujúce činnosti?

Uveďte osobitne pre každú činnosť, či je jej podiel v celkovej činnosti vášho PSI veľmi veľký, skôr väčší, skôr menší, veľmi malý, alebo žiadny – aktivita sa nevykonáva!

aktivity	veľmi veľký 4	skôr väčší 3	skôr menší 2	veľmi malý 1	žiadny – nerobí sa 0	nevím 8
A. zisťovanie potrieb cieľových skupín v oblasti sociálnych služieb a zamestnanosti						
B. Zaisťovanie chodu kancelárie PSI						
C. Účasť na tvorbe regionálnych strategických dokumentov						
D. Vzdelávanie členov PSI						
E. Pomoc pri tvorbe komunitných plánov						
F. podpora vzniku nových organizácií/ad hoc skupín z radov cieľových skupín						
G. Vzdelávanie komunitných lídrov						
H. Pomoc pri stretnutiach s komunitou a s jej zapájaním do formulácie miestnych akčných plánov						
I. Odborné konzultácie						
J. Priama pomoc cieľovým skupinám						
K. Komunikácia s verejnosťou/informovanie verejnosti o LPSI						
L. Iné, čo (vypíšte):						

11. Označte prosím, spomedzi nasledujúcich osôb/skupín tú, s ktorou pri práci v PSI najčastejšie komunikujete *Označte len jednu možnosť!!*

komunitný konzultant	projektový koordinátor	člen Rady PSI	radoví členovia PSI	verejnosť	FSR (projektový manažér)	osoby mimo PSI	Iné, čo:	neviem
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Očakávania od LPSI

12.a S PSI sa spájajú očakávania zlepšení v rôznych oblastiach. V nasledujúcej tabuľke sme skúsili vymenovať časť z nich. Uvedte prosím, **ako veľmi ste vy osobne** v súvislosti s *Výzvou 2007* **očakávali zlepšenia** v nasledujúcich oblastiach?

<i>Uved'te pre každú oblasť osobitne!</i>	vo veľkej miere 4	v určitej miere 3	v malej miere 2	vôbec nie 1	neviem 8	netýka sa 9
A. Posilnenie našej pozície ako partnera pri tvorbe strategických dokumentov a akčných plánov						
B. Podpora vzniku nových organizácií						
C. Rozvoj partnerskej spolupráce verejného, súkromného sektora a MVO						
D. Zlepšenie spolupráce s lídrami znevýhodnených skupín						
E. Rozvoj poradenstva a konzultačných služieb pri tvorbe projektov regionálneho rozvoja						
F. Uľahčenie prístupu k zdrojom pre už existujúce lokálne projekty						
G. Podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti						
H. Rozvoj služieb podporujúcich sociálne začlenenie						
I. Iné, čo:						

12.b Mohli by ste teraz ohodnotiť, v akej miere sa v nasledujúcich oblastiach zatiaľ naplňajú vaše očakávania?

<i>Posúďte každú oblasť osobitne!</i>	vo veľkej miere 4	v určitej miere 3	v malej miere 2	vôbec nie 1	neviem 8	netýka sa 9
A. Posilnenie pozície PSI ako partnera pri tvorbe strategických dokumentov a akčných plánov						
B. Podpora vzniku nových organizácií						
C. Rozvoj partnerskej spolupráce verejného, súkromného sektora a MVO						
D. Zlepšenie spolupráce s lídrami znevýhodnených skupín						
E. Rozvoj poradenstva a konzultačných služieb pri tvorbe projektov regionálneho rozvoja						
F. Uľahčenie prístupu k zdrojom pre už existujúce lokálne projekty						
G. Podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti						
H. Rozvoj služieb podporujúcich sociálne začlenenie						
I. Iné, čo:						

13. Mohli by ste povedať, v akej miere nastalo vďaka PSI zlepšenie v nasledujúcich oblastiach?

Posúďte každú oblasť osobitne!	vo veľkej miere 4	v určitej miere 3	v malej miere 2	vôbec nie 1	Nastalo zlepšenie, ale nie zásluhou činnosti PSI 7	neviem 8	netýka sa 9
A. poznanie potrieb znevýhodnených skupín v našej oblasti							
B. Výmena skúseností medzi členmi LPSI							
C. Rozvoj partnerskej spolupráce verejného, súkromného sektora a MVO							
D. Účasť na tvorbe strategických dokumentov a akčných plánov							
E. Rozvoj služieb podporujúcich sociálne začlenenie							
F. Pracovné príležitosti							
G. Dostupnosť konzultácií, asistencie pri príprave projektov							
H. Spolupráca s lídrami cieľových skupín							
I. Zvýšenie záujmu komunity o veci verejné							
J.. Iné, čo							

14. Aké výstupy/výsledky pôsobenia vášho PSI považujete za najdôležitejšie?

Posúďte každý typ výstupu osobitne známku od 1 po 5, kde 5 = najdôležitejší a 1 = vôbec nie dôležitý

	5 veľmi dôležitý	4	3	2	1 vôbec nie dôležitý	8 Neviem	9 Netýka sa
A. výskumy potrieb cieľových skupín							
B. Účasť na tvorbe regionálnych strategických dokumentov							
C. počet vyškolených komunitných lídrov							
D. Presadenie potrieb cieľových skupín do strategických plánov							
E. počet poskytnutých konzultácií							
F. Zapojenie nových členov							
G. počet pripravených komunitných plánov							
H. počet stretnutí s verejnosťou							
I. Počet novovytvorených organizácií a ad hoc skupín z cieľových skupín							

Fungovanie a vyhliadky PSI

15. Mohli by ste teraz posúdiť, v akej miere máte možnosť/príležitosť

	vo veľkej miere 4	v určitej miere 3	v malej miere 2	vôbec nie 1	neviem 8	Netýka sa 9
A. spolurozhodovať o činnosti LPSI						
B. Vymieňať si skúsenosti s ostatnými členmi						
C. Nadväzovať kontakty so strategickými partnermi						
D. Vzdelávať sa						
E. Konzultovať						
F. Presadzovať vlastnú agendu						
G. Zvolať stretnutie PSI, ak by ste chceli						
H. Iné, čo						

16. Na čo je podľa vás dôležité klásť väčší dôraz (pri stanovovaní pravidiel, zameraní financovania), aby PSI lepšie slúžili svojmu poslaniu? Označte prosím, či sú nasledovné okruhy aktivít podľa vás pre plnenie poslania PSI veľmi dôležité, skôr dôležité, skôr nedôležité alebo vôbec nie dôležité!

	Veľmi dôležité 4	skôr dôležité 3	Skôr nedôležité 2	vôbec nie dôležité 1	neviem 8
A. Zlepšiť pravidlá komunikácie medzi členmi LPSI					
B. Zlepšiť komunikáciu s FSR					
C. Možnosť spoluformulovať výzvy FSR					
D. Vzdelávanie a supervízia					
E. Účasť na posudzovaní individuálnych projektov z oblasti LPSI					
F. Skonkretizovať koncepciu a pravidlá činnosti PSI					
G. Viac finančnej podpory pre individuálne projekty					
H. Zlepšiť pravidlá účasti strategických partnerov					
I. Posilniť kompetencie PSI					
J. Možnosť LPSI podnikať					
K. Vyjasniť a ustáliť administratívne pravidlá					
L. Zaručiť stabilné financovanie					
M. Iné, čo:					

Financovanie a ďalšie aktivity

17. Financovanie PSI je a) Jednozdrojové (FSR): 1 b) Viaczdrojové: 2 c) Neviem: 3

Na otázky 18 a 19 odpovedajú len tí, čo v predchádzajúcej otázke č. 17 odpovedali „b“(2)!

18. Financovanie PSI pochádza

	áno	nie	neviem
A. aj zo súkromného sektora			
B. aj zo zahraničia			

19. Ak máte iné zdroje, financujete z nich (*podčiarknite, označte vhodnú odpoveď!*)

	áno	nie	neviem
A. Ďalšie aktivity PSI;			
B. Aktivity priamo zamerané na cieľovú skupinu			
C. Režijné náklady;			
D. Personálne náklady,			
E. Iné, čo..			

Záverečné otázky. Odpovedajú všetci!

Podčiarknite, či inak zvýraznite svoju odpoveď!

20. Ste Muž žena

21. Vek:

1. do 25 rokov
2. 26 – 35 rokov
3. 36 – 50 rokov
4. 51 – 65 rokov
5. 66 a viac rokov

22. Ako by ste hodnotili svoje skúsenosti a zručnosti v nasledujúcich oblastiach? *Hodnotíte známku od 1 po 5, kde 1 je výborný a 5 nedostatočný:*

	1 výborný	2 chválitebný	3 dobrý	4 dostatočný	5 nedostatočný	8 neviem
A. Komunitné plánovanie						
B. Projektovanie						
C. Práca s verejnosťou (facilitovanie, moderovanie stretnutí)						
D. Skúsenosť spolupráce						
E. Koordinácia pracovných skupín						

Otázky pre tých, ktorí majú s PSI pracovno-právny vzťah!

23. Akú zmluvnú formu má vaše zamestnanie v PSI?

1. pracovná zmluva na plný úväzok
2. pracovná zmluva na čiastočný úväzok
3. dohoda o vykonaní práce
4. mandátna zmluva
5. príkazná zmluva
6. iné, čo.....

24 Máte ešte aj nejaké iné zamestnanie okrem PSI? 1. ÁNO, 2. NIE

25 Najvyššie dosiahnuté vzdelanie: (*vypíšte, prosím*)

Ďakujeme vám za Vašu spoluprácu!!
Prosíme o láskavé zaslanie vyplneného dotazníka na adresu
sociolog@savba.sk

2 Štruktúra expertného rozhovoru s členmi (rady) partnerstva sociálnej inklúzie

Je známe, že partnerstvá boli iniciované „zhora“, ale nebyť ochoty ľudí z regiónov združovať sa, by nič nevyniklo.

1) Kto bol najväčším hýbateľom, spájateľom ľudí vo vašom partnerstve? Aké boli najväčšie prekážky spájania organizácií z rôznych sektorov?

Niekde bolo partnerstvo postavené na zelenej lúke, inde sa stavalo na predchádzajúcich skúsenostiach spolupráce. Mysíte si, že „história“ zaváži?

2) Zavážila vo vašom prípade história vzťahov medzi členmi partnerstva? Fungujú s niektorými partnermi veci hladšie a s inými pomenej? Mohli by ste nám opísať vaše skúsenosti?

3) Ako ste sa vy, vaša organizácia stala členom PSI? Čo zavážilo, že ste sa stali členmi?

4) Zúčastňovali ste sa (vaša organizácia) aj prípravy projektu? Spomínate si ako prebiehala voľba plánovaných aktivít a cieľových skupín? Išlo to hladko alebo bolo veľa vyjednávaní?

Aj keď pravidlá fungovania PSI sú dané metodickou príručkou, nemusia sa v partnerstvách uplatňovať stopercentne a nie každé pravidlo je rovnako prospešné.

5) Aké sú slabé a silné stránky prijímania rozhodnutí vo vašom partnerstve? Nestoja niektorí členovia skôr bokom? Čím si to vysvetľujete?

6) Do akej miery zapojenie do partnerstva prospelo organizácii, ktorú zastupujete (pre obec, pre MVO), aký jej problém to pomohlo prakticky riešiť?

Pozoruhodnou aktivitou, ktorej sa partnerstvá venovali, bola identifikácia potrieb komunity.

7) Do akej miery sa cenné informácie, ktoré ste takto získali, dali využiť pri tvorbe plánov a projektov, ktoré predkladáte na existujúce výzvy? Zmestia sa potreby vašich komunit do priorit týchto výziev? Aké potreby, veci, ktoré potrebujete riešiť, nie sú týmito výzvami pokryté?

Podľa zahraničných skúseností k úspešnému pôsobeniu partnerstiev prispieva aj zloženie členov. Niektorí členovia majú pre partnerstvo strategický význam.

8) Ktorí to podľa vás vo vašom regióne sú? Čím môžu podľa vás konkrétne prispieť partnerstvu a napĺňaniu jeho poslania?

9) Do akej miery má vaše partnerstvo dosah na rozhodovanie „vyšších“ autorít (úroveň kraja)? Ako sa do činnosti vášho partnerstva darí zapájať kompetentných predstaviteľov VÚC-ky?

Cieľové skupiny sú dôležitým pilierom partnerstiev. Sú rôzne predstavy ako činnosť partnerstva zamerať v ich prospech. V niektorých partnerstvách sa snažia zapájať cieľové skupiny do plánovacieho a projektového procesu, aj keď sa tým práca zdržiava. V iných uprednostňujú spoluprácu s odborníkmi a zameriavajú sa na prípravu projektov, ktoré majú šancu pritiahnuť do regiónov financie a pracovné príležitosti.

10) Ako sa na prácu s cieľovými skupinami pozeráte vy? Aké sú vaše skúsenosti so spoluprácou s cieľovými skupinami? V čom vidíte najväčšie problémy? Môžete uviesť príklad, ktorý by mohli nasledovať aj iní?

11) Boj so sociálnym vylúčením je beh na dlhé trate, ale je niečo, čo sa už osvedčuje? Pri ktorých cieľových skupinách? Čo je podľa vás najdôležitejšie, najúčinnnejšie?

Hovorí sa, že všetci sme nahraditeľní, vrátane inštitúcií.

12) Myslíte si, že PSI má v niečom jedinečné, nenahraditeľné poslanie? V čom? Ak svoje poslanie PSI zatiaľ celkom nenapĺňa, v čom vidíte najväčšie dôvody?

13) Zabudli sme sa spýtať na nejakú dôležitú stránku činnosti partnerstiev? Ktorá je to? Čím je dôležitá?

3 Scenár panelovej diskusie

a) *Privítanie, predstavenie časti tímu, predstavenie projektu, 4 vety o panelovej diskusii, trvanie, + administratívna koncovka, nahrávanie, anonymita (2 minúty)*

b) *Predstavenie sa účastníkov: meno, partnerstvo, pozícia v partnerstve, sektor (6 min.)*

c) *Predstavenie pravidiel: vypnúť mobily, povedať svoje meno, keď chcete niečo povedať, rozpráva vždy iba jeden, jeden vstup k téme nie viac ako tri minúty (čas sa sleduje), ak súhlasíte s vysloveným názorom, neopakujte ho, ale povedzte „súhlasím s“. Prosím, nemusíte posúvať nahrávač k hovoriacemu, budem na to dbať ja. Vo vašom vstupe rozvíjajte, dopĺňajte vyslovené, alebo namietajte voči tomu, aby sme sa posunuli ďalej. Pokúste sa hovoriť čo najkonkrétnejšie. Naším cieľom nie je dospieť k jednému názoru, ale získať čo najviac podnetov k jednotlivým témam. Ak môžete, neodchádzajte počas diskusie z miestnosti.*

1) Ako oživiť poslanie partnerstva a posilniť myšlienku sociálnej inklúzie vo vašom regióne ?

- čo treba robiť, aby výraz sociálna inklúzia niečo znamenal, bol zrozumiteľný
- ako mobilizovať aktérov
- ako ju urobiť záväzným snažením mnohých

2) Ako posilniť pozíciu partnerstva navonok (aby bolo rešpektované kľúčovými hráčmi) a dovnútra (čo robiť, aby sa niektoré organizácie necítili len do počtu)?

(navonok)

- v čom posilniť kompetencie partnerstva
- čo Fond môže pre partnerstvá urobiť, aby sa im lepšie spolupracovalo s kľúčovými hráčmi ako napr. VÚC, Úrad SV RK
- ako si partnerstvo môže zvýšiť kredit u cieľových skupín

(dovnútra)

- čo robiť, aby radoví členovia považovali partnerstvo za svoju organizáciu
- čo robiť, aby ho členovia považovali za nezameniteľnú organizáciu
- aké zručnosti pracovníkov PSI sú na to potrebné

3) Ako spojiť regionálny/lokálny mechanizmus výberu a schvaľovania projektov s transparentnosťou?

4) Otázka zamerania výziev:

- obsahové zameranie
- cieľové skupiny
- výzvy pre malé projekty, pre administratívne menej zdatné inštitúcie
- reálny podiel administratívnych nákladov v projekte
- širšie zameranie nielen na zamestnanosť
- získavanie členov
- Mobilizácia verejnosti / aktérov.

Príloha 2 Použitá literatúra a pramene

Uzavretá výzva na predkladanie žiadostí o poskytnutie nenávratného finančného príspevku pre konečného prijímateľa SOP LZ - FSR - 2007/ 2.1/ 02

Národný akčný plán sociálnej inklúzie pre roky 2004 – 2006

Národná správa o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie 2006 - 2008

Identifikácia potrieb v oblasti sociálnej inklúzie a zamestnanosti. Štúdia stavu sociálnej inklúzie v okrese Rimavská Sobota. Partnerstvo sociálnej inklúzie Rimavská Sobota. Stav k februáru 2008

ALESINA, A., GLAESER, E., 2004: Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference. Harvard University Press

AMIN, A., THIRFT, N., 1995: Globalization, institutional thickness and the local economy. In: P. Healey et al. (eds.): Managing cities, the new urban context. John Wiley and Sons, New York. Cit. podľa Coulson – Ferrario 2007

ARTS, W., HALMAN, L., VAN OORSCHOT, W., 2003: The Welfare State: the villain or hero of the piece? In: W. Arts, J. Hagenaars, L. Halman: The Cultural Diversity of European Unity. Brill Leiden Boston, 275-310

COULSON, A., FERRARIO, C., 2007: „Institutional Thickness“: Local Governance and Economic Development in Birmingham, England. In: International Journal of Urban and Regional Research 32 (3), 591 – 615

DRÁL, P., 2006: Ethnicized Laziness: Roma in the Slovak Social Policy Discourse. Thesis submitted to Central European University – Nationalism Studies Program.

DŽAMBAZOVIČ, R., GERBERY, D., 2005: Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. In: Sociológia 37 (2), 143-176

GEDDES, M., 2006: Partnership and the limits to local governance I England: Institutional Analysis and Neoliberalism. In: International Journal of Urban and Regional Research 30 (1), 76 – 97

HOLDEN, M., 2006: Revisiting the Local Impact of Community Indicators Projects: Sustainable Seattle as Prophet in its own Land. In: Applied Research in Quality of Life 1: 253 - 277

KUSÁ, Z., 2006a: Slovenská lekcia využívania otvorenosti OMK sociálnej inklúzie. In: T. Sirovátka (ed.): Sociální vyloučení a sociální politika: zborník z rovnomennej konferencie FSV MU Brno, 70 - 83

KUSÁ, Z., 2006b: Boj s chudobou a súdržná spoločnosť. In: Z. Kusá, R. Džambazovič (eds.): Chudoba v slovenskej spoločnosti a vzťah slovenskej spoločnosti k chudobe UNESCO – MOST SÚ SAV Bratislava, ISBN 80-85544-43-1, 262 -288

MADÁČ, J., PLUČINSKÁ, D., JARINA, J., 2007: Vznik a činnosť LPSI. Metodická príručka pre zriadenie a činnosť LP, Bratislava

MAREŠ, P., RÁKOCZYOVÁ, M., HORÁKOVÁ M., 2008: Sociální exkluze na lokální úrovni. VÚPSV v. v. i. Brno

PALACIO, J., R., S., 2006: Local development and business creation. The role of local development workers in project management. In: Entrepreneurship Management 2: 57 – 78

RICHTARČÍK, T., 2007: Závěrečná správa o realizácii programu „Podpora regionálnej zamestnanosti a zvyšovania zamestnateľnosti prostredníctvom lokálnych partnerstiev sociálnej inklúzie“ v roku 2006. FSR Bratislava

RUGKASA, J., SHORTT, N., K., BOYDELL, L., 2007: The right tool for the task: “boundary spanners” in a partnership approach to tackle fuel poverty in rural Northern Ireland. In: Health and Social Care in the Community 15 (3), 221 – 230

WHITE PAPER on European Governance, 2001, European Commission